

**ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE
CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU**

Aylin ÇIRAKCI

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer ANAYURT**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2019

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE
CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU**

Aylin ÇIRAKCI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ömer ANAYURT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2019

**2017 ANAYASA DEĐIŐIKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE
CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU**

Aylin ÇIRAKCI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2019

Aylin ÇIRAKCI tarafından hazırlanan "2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında Anayasa Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ömer ANAYURT

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

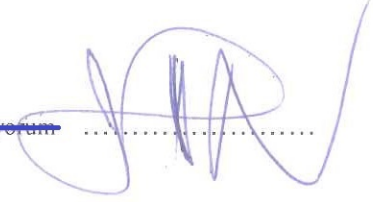
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Kamu Hukuku, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Doç. Dr. Ömer KESKİNSOY

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 22/08/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof Dr. Figen ZAI F

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aylin ÇIRAKCI

22/08/2019

2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURBAŞKANININ CEZAI
SORUMLULUĞU
(Yüksek Lisans Tezi)

Aylin ÇIRAKCI
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2019

ÖZET

Devlet denildiğinde karşımıza bir üst figür olarak çıkan devlet başkanı, tüm sistemlerde devletin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle yürütmenin tek başlılığı esasını benimseyen sistemlerde, devlet başkanının yetkileri ve sorumluluğu her zaman ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Ülkemizde de 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte, hükümet sistemi değişikliği yaşanmış ve yürütme yetkisi yalnızca devlet başkanı sıfatını haiz, cumhurbaşkanına bırakılmıştır. Benimsenen yeni hükümet sisteminin niteliğine yönelik pek çok tartışma yapılmış ve halen yapılmaya devam etmektedir. Tartışmalar çoğunlukla başkanlık sistemi ve benzeri uygulamalar arasında olup olmadığı etrafında şekillenmektedir. Yeni hükümet sistemi ile birlikte yapılan değişikliklerden birisi de cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin husustur. Zira cumhurbaşkanının yetkilerinin çokluğuna paralel olarak, sorumluluğunun boyutu önem arz etmektedir. Kuşkusuz bu konuda en dikkat çeken durum cumhurbaşkanının cezai sorumluluğudur. 1982 Anayasasının 105.maddesindeki düzenlemeyle birlikte cumhurbaşkanının cezai sorumluluğun içeriği ve gerçekleştirilmesine yönelik usul tamamen değiştirilmiştir. Benzer hükümet sistemlerine kıyasen cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun yerini tayin etmek de bu bakımdan önemlidir. Bu çalışmada 2017 Anayasa değişikliklerine ulaşan dönemde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu anlatılmıştır. Ardından hükümet sistemi tartışmalarına paralel olarak, başkanlık sistemi uygulamalarında başkanın cezai sorumluluğu konusu incelenmiştir. Son olarak mevcut hükümet sisteminde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ve gerçekleştirilmesine yönelik usul ele alınmış, konuya ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Bilim Kodu : 50201
Anahtar Kelimeler : Cumhurbaşkanı, Cezai Sorumluluk, Siyasi Yargılama, Meclis Soruşturması
Sayfa Adedi : 139
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömer ANAYURT

CRIMINAL LIABILITY OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC WITHIN THE
FRAMEWORK OF CONSTITUTIONAL AMENDMENTS 2017

(M.Sc. Thesis)

Aylin ÇIRAKCI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

August 2019

ABSTRACT

The head of state, which appears as an upper figure in the organization of the state, constitutes one of the most important elements of the state in all systems. The powers and responsibilities of the head of state have always been the subject of a separate debate, particularly in such systems that adopt the principle of executive unity. With the constitutional amendment concluded in 2017, a change in the governmental system was experienced in our country and, the executive power was left to the president of the republic, who only has the title of the head of state. Many discussions have been held on the nature of the new government system adopted and, many more are still under way. These discussions are mostly shaped around whether the presidential system have similar practices or not. One of the changes made with the new government system is the issue on the concern of liability of the president of the republic. This is because, the extent of the liability of the president of the republic is very important in parallel with the amplitude of the powers of the president of the republic. Undoubtedly, the most striking point is the criminal liability of the president of the republic. In line with the regulation in Article 105 of Constitution of 1982, the content and the procedure for realization of the criminal liability of the president of the republic has been completely changed. It is also important to determine the position of the president of the republic's criminal liability in comparison to similar government systems. In this study, the criminal liability of the president of the republic was explained in the period of the constitutional amendments 2017. Then, in parallel with the discussions of the government system, the president of the republic's criminal liability in the presidential system practices was examined. Finally, in current government system, the criminal liability of the president of the republic and the procedure for its realization were discussed and, evaluations were made accordingly.

Science Code : 50201
Key Words : President of the Republic, Criminal Liability, Political Trial,
Parliamentary Investigation
Page Number : 139
Supervisor : Prof. Dr. Ömer ANAYURT

TEŞEKKÜR

Çalıőmam boyunca başta tez konumun belirlenmesi olmak üzere, yazımı süresince desteğini benden esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Ömer ANAYURT'a ve yine bu süreçteki tüm sorularıma değerli vaktini bir an bile tereddüt etmeden ayıran sayın hocam Prof. Dr. Yüksel METİN'e teőekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda her türlü desteğiyle yanımda olan sevgili arkadaşım Av. Berna ŐENTÜRK'e ve en başta da haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim ancak her daim güvenlerine layık olmaya çalıştığım sevgili aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRK ANAYASA HUKUKU TARİHİNDE CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU	5
2.1. Devlet Başkanlığı Kavramı	5
2.1.1. Monarşilerde Devlet Başkanlığı	6
2.1.2. Cumhuriyetlerde Devlet Başkanlığı	7
2.2. Sorumluluk Kavramı	9
2.2.1. Hukuki Sorumluluk	9
2.2.2. Siyasi Sorumluluk	10
2.2.2.1. Ortaya çıkış süreci	10
2.2.2.2. Tanımı.....	11
2.2.3. Cezai Sorumluluk	12
2.2.4. Cezai Sorumluluğun Siyasi Sorumlulukla Etkileşimi	13
2.2.5. Monarşi ve Cumhuriyetlerde Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu	14
2.3. Türk Anayasa Hukuku Tarihinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu	16
2.3.1. 1876 Kanun-ı Esasi Öncesi Dönem.....	16
2.3.2. 1876 Kanun-ı Esasi Dönemi.....	19
2.3.3. 1921 Anayasası Dönemi.....	20
2.3.4. 1924 Anayasası Dönemi.....	22
2.3.5. 1961 Anayasası Dönemi.....	23

	Sayfa
2.3.6. 1982 Anayasası Dönemi.....	26
2.3.6.1. Genel olarak.....	26
2.3.6.2. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu	26
3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DEVLET BAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU	31
3.1. Genel Olarak	31
3.2. Amerika Birleşik Devletleri	32
3.2.1. Başkanın Cezai Sorumluluğuna Genel Bakış.....	32
3.2.2. Impeachment: Temsilciler Meclisi Aşaması	34
3.2.3. Impeachment: Senato Aşaması.....	37
3.2.4. Başkana Yöneltebilecek Suçlar.....	41
3.2.4.1. İhanet	41
3.2.4.2. Rüşvet	42
3.2.4.3. Diğer ağır cürümler ve kabahatler	42
3.2.5. Johnson, Nixon ve Clinton Örnekleri.....	45
3.2.6. Cezai Sorumluluğun Sınırı	47
3.3. Brezilya	48
3.3.1. Askeri Darbelerden Hukuka Geçiş.....	48
3.3.2. 1988 Anayasasında Başkanın Cezai Sorumluluğu	49
3.3.2.1. Sorumluluk suçlarından dolayı impeachment	50
3.3.2.2. Ortak suçlardan dolayı sorumluluk.....	51
3.3.2.3. Kişisel suçlarından dolayı sorumluluk.....	52
3.3.2.4. Sorumluluğun işletilmesi: impeachment prosedürü	54
3.3.2.5. Federal Yüksek Mahkeme'ye başvuru	56
3.3.2.6. Collor de Mello ve Rouseff örnekleri	57
3.4. Arjantin	58
3.4.1. Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu	59

	Sayfa
3.4.2. Sorumluluğun Gerçekleştirilmesi	61
3.4.3. Yüksek Mahkeme'ye Başvuru	63
3.5. Paraguay	64
3.5.1. Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu	65
3.5.2. Yüksek Mahkeme'ye Başvuru	67
3.5.3. Cubas, Macchi ve Lugo Örnekleri.....	68
3.6. Değerlendirme.....	69
4. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU	73
4.1. Genel Olarak	73
4.2. Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğunun Kapsamı	73
4.2.1. Suç Ayrımının Olmaması Durumu.....	74
4.2.2. Tek Bir Usulün Öngörölmüş Olması ve Çoğunluk Nisapları	75
4.3. Cezai Sorumluluğun Gerçekleştirilmesi- TBMM Aşaması	77
4.3.1. Soruşturma Önergesinin Verilmesi	78
4.3.2. Usulüne Uygun Olarak Verilen Önergenin Geri Alınabilmesi	80
4.3.3. Reddedilen Soruşturma Önergeleri	81
4.3.4. Soruşturma Açılması	81
4.3.5. Komisyon Raporu, Kabulü veya Reddi.....	84
4.3.6. Yüce Divan'a Sevk Etme-Etmeme Yönündeki Kararın Denetimi	87
4.3.7. Seçimlerin Yenilenmesi.....	87
4.4. Yüce Divan'a Sevk ve Yüce Divan Aşaması	88
4.4.1. Dava Açan Belgenin Kabulü-İadesi	89
4.4.2. Yüce Divan Yargılaması	92
4.4.3. Cumhurbaşkanı'nın Görevinin Sona Ermesi Hali	94
4.4.4. Cumhurbaşkanı Hakkında Koruma Tedbirleri	96
4.4.5. Yüce Divan'ın Görev Sorunu.....	96

	Sayfa
4.4.6. Yüce Divan Kararına Karşı Yargı Yolu	98
4.4.7. Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçiminin Değerlendirilmesi	101
4.4.8. Göreve Gelmeden Önce İşlenmiş Suç	105
4.4.8.1. Göreve gelmeden işlenen görev suçu	107
4.4.8.2. Göreve gelmeden önce işlenmiş kişisel suç.....	110
4.5. ABD, Brezilya, Arjantin ve Paraguay ile Türkiye Mukayesesi	112
5. SONUÇ	115
KAYNAKLAR	125
ÖZGEÇMİŞ	139

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYM	Anayasa Mahkemesi
B. No	Başvuru numarası
Bkz.	Bakınız
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	Çeviren
DÜHF	Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
E.	Esas numarası
Ed.	Editör
ET.	Erişim tarihi
K.	Karar numarası
m.	Madde
par.	Paragraf
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
YDK	Yüce Divan kararı

1. GİRİŞ

Devlet ve devlet başkanlığı kavramları birbirlerinin ayrılmaz parçalarıdır. Bazı yerlerde “monark, kral, dük” bazı yerlerde ise “başkan, cumhurbaşkanı” gibi değişik isimlendirmelerle her daim göz önündedir. Nitekim ülkemiz anayasal tarihine bakıldığında da görülecektir ki, benimsenmiş sistem doğrultusunda padişah olarak adlandırılan devlet başkanı bu yerini cumhurbaşkanı terimine bırakmıştır.

Devletin kurumsal yapısı içerisinde sahip olduğu rol, kullandığı yetkiler ve devletin diğer erkleri karşısındaki konumuna göre farklı şekillerde de tezahür eden devlet başkanı, Anayasa hukukçuları tarafından uzun yıllar boyunca tartışılmalı bir mevzu olmuştur. Farklı hükümet sistemlerine göre çeşitli yetkilerle donatılan devlet başkanının sorumluluğu hususu, hatadan arı bir kişi olmayacağı düşünüldüğünde incelenmesi gereken özel bir alan teşkil etmektedir. Özellikle Türkiye’de 2017 yılında yaşanan son anayasal dönüşüm, bunun gerekliliğini bir kere daha ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyet tarihinde, her bir anayasal dönem göz önüne alındığında, kademeli bir şekilde artan cumhurbaşkanının yetkileri, son yeniliklerle birlikte bir sistem değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Uzun yıllar boyunca parlamenter sistemi benimsemiş olan ülkemizde, yapılan son değişikliklerle, devlet başkanı konumunu teşkil eden cumhurbaşkanı, tek başına yürütmeyi oluşturmaktadır. Haliyle anayasanın cumhurbaşkanını oturttuğu bu konum, yetkilerine kıyasen sorumluluğunun ne derece olduğu konusunu önemli bir soru haline getirmiştir. Bilindiği üzere siyasi erklerin sorumlulukları genel olarak siyasi, cezai ve hukuki bağlamda incelenmektedir. Bunların dışında hukuk alanlarına göre pek çok sorumluluk türü pek tabii mevcuttur. Ancak her biri ayrı bir araştırma konusunu teşkil ettiğinden, bu çalışma cumhurbaşkanının 2017 Anayasa değişiklikleri doğrultusunda ortaya çıkan cezai sorumluluğu çerçevesinde, üç temel kısımda olarak şekillendirilmiştir.

Öncelikli olarak konunun daha iyi anlaşılması bakımından, devlet başkanı kavramı ile sorumluluk açısından önem teşkil eden ve devlet başkanının göreve geliş biçimine göre devlet şeklini ifade eden monarşi ve cumhuriyetlerde devlet başkanı incelenmiştir. Devlet başkanı bu çerçevede ifade edildikten sonra, sorumluluk türlerinden hukuki sorumluluk tanımlanmış, özellikle cezai sorumlulukla doğrudukları sonuç bakımından benzer olan ve birbiri ile ilintili olan siyasi sorumluluk kavramı ve ardından cezai sorumluluk kavramı ve aralarındaki etkileşimi ele alınmıştır. Temel kavramların tanımlanmasının ardından, Türkiye’nin anayasal tarihi içerisinde devlet başkanının tezahürü ile 2017 Anayasa

değişikliğine uzanan süreçte cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu değerlendirilmiştir. Kanun-ı Esasi öncesi dönemden başlayarak sırasıyla, Kanun-ı Esasi, 1921, 1924, 1961 ve 2017 değişikliği öncesi 1982 anayasalarındaki durum ele alınmıştır. Bu değerlendirmeler, cezai sorumluluğun hangi durumlarda ortaya çıktığına yönelik olup sorumluluğun gerçekleştirilmesi noktasında dönemin öğretisinde yer alan detaylı tartışmalara girilmeden verilmeye çalışılmıştır. Özellikle cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu denildiğinde karşımıza çıkan vatana ihanet kavramına, niteliğine ya da bu sorumluluğun gerçekleştirilmesi usulüne ilişkin doktrinde 1924 Anayasasından beri var olan geniş tartışmalara uzun uzadıya yer verilmemiştir. Dolayısıyla cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu noktasındaki anayasal tarihteki öğretiye, esas konumuzdan uzaklaşmamak adına, durumun gerektirdiği ölçüde ve kısaca değinilmiştir.

Parlamenter sistem geçmişi de göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de 2017 Anayasa değişiklikleriyle benimsenen sistemin, başkanlık ve parlamenter sistem şeklindeki ikili geleneksel ayırım içerisinde her bir sistemden birtakım unsurlar alınarak biçimlendirilmiş olması, öğretilerde farklı biçimlerde isimlendirilmesine yol açmıştır. Kesin bir şekilde parlamenter sistemden kopuş muhakkaktır fakat öğretilerde, sistemin tanımlanmasına yönelik bir görüş birliği mevcut değildir. Hal böyle olunca, iki eksen sistem arasında yer alan karma sistemlerin incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Nitekim bu sistemler iki eksen sistem arasında gidip gelmekte ve esinlendiği sistemin ağırlığına göre başkanlık sistemi ya da parlamenter sistem odaklı olabilmektedir. Mevcut hükümet sistemi de bu duruma benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan tanımlamalar ve tarihsel sürecin açıklanmasının ardından cezai sorumluluk, karşılaştırmalı hukuk bağlamında ele alınmıştır.

İlk olarak saf başkanlık sistemi diğer bir ifadeyle otantik başkanlık sisteminin tek temsilcisi Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD), başkanın cezai sorumluluğu incelenmiştir. Ardından saf başkanlık sisteminin taşındığı ülkelerden, sistemimize yasama yürütme ve yargı erklerinin başkan karşısındaki konumuyla birlikte başkanın yetkileri bağlamında belirli yönlerden benzerlik arz eden; Brezilya, Arjantin ve Paraguay ülkelerinde devlet başkanının cezai sorumluluğu ele alınmıştır. Pek çok Latin Amerika ve Afrika ülkesinin ABD sistemini biçimsel olarak ülkelerine taşıdığı görülmektedir. Fakat bu ülkelerle sınırlandırmamızın bir diğer sebebi, mevcut sistemimize belirli noktalarda benzerlik teşkil etmesinin yanı sıra özellikle cezai sorumluluğun uygulanmasına yönelik somut örneklerin varoluşudur. Zira cezai sorumluluğa yönelik mevcut anayasal hükümlerin uygulanabilmesini görmek, uygulandığında ortaya çıkan neticeleri görmek cezai sorumluluk konusunda önem arz

etmektedir. Bu açıdan ABD, Brezilya ve Paraguay ülkelerinde cezai sorumluluklarına gidilen diğer bir ifadeyle “impeachment” veya “juicio politico” mekanizmasının işletildiği devlet başkanları ayrı bir başlık altında sunulmuştur. Bölümün son kısmında ise başkanın cezai ABD, Brezilya, Arjantin ve Paraguay ülkelerindeki impeachment mekanizmasına yönelik genel bir değerlendirme yapılmıştır. Özellikle Almanca ve İngilizce kaynakların yanı sıra, bölümün Latin Amerika ülkeleri ağırlıklı olması sebebiyle, İspanyolca ve Portekizce eserlerden faydalanılmıştır.

Son kısımda ise 2017 Anayasa değişiklikleri neticesinde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu incelenmiştir. Konuya yönelik Anayasa hukuku alanındaki eserlerin yanı sıra, konunun ceza hukuku ile de bağlantılı oluşu sebebiyle, maddi ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku alanındaki eserlerden de yararlanılmıştır.

Öncelikle yeni yapılan anayasal düzenlemeye yer verilmiş ve ardından bu düzenlemeye yönelik özellikle belli noktalarda şekillenen eleştiriler açıklanmıştır. Sonrasında 9.10.2018 tarihli ve 1200 numaralı Meclis kararıyla son halini alan içtüzük hükümleriyle birlikte cumhurbaşkanının cezai sorumluluğun öngörüldüğü Anayasanın 105.maddesi değerlendirilmiştir.

Mevcut hükümler doğrultusunda cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun gerçekleştirilmesine yönelik usuli prosedür anlatılmıştır. Bu çerçevede hem Meclis aşamasında hem de yargılamayı yapan organ olan Yüce Divan aşamasında karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar ele alınmış ve çözüm yolları sunulmaya çalışılmıştır. Yeni düzenlemenin usul noktasında, parlamenter sistemdeki başbakan ve bakanların görev yönünden cezai sorumluluklarının gerçekleştirilmesine benzer oluşu, mevcut sistemdeki muhtemel sorunlar ve çözüm yollarında önceki dönemin öğretisinden faydalanılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bakımdan önceki dönemin meclis soruşturmasına yönelik benzer değerlendirmeler yapılmıştır. Ardından bir sonraki aşama olan Yüce Divan'ın yargılaması hususu değerlendirilmiş ve cumhurbaşkanının Yüce Divan kararına karşı neler yapabileceği ele alınmıştır.

İfade etmek gerekir ki Yüce Divan yargılaması Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla ve bir ceza mahkemesi olarak yargılama yaptığı bir alandır. Cumhurbaşkanı dışında kişilerin de yargılamasını gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla Yüce Divan'ın tamamen ele alınması ayrı bir çalışma konusudur ve kapsamımızı aşacaktır. Bu bakımdan Yüce Divan yargılamasına ilişkin husus yalnızca cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile sınırlı olarak

değerlendirilmiştir. Nitekim bu son bölümde de Yüce Divan'ın cumhurbaşkanının yargılamasını gerçekleştirmesi çerçevesiyle sınırlı olarak tartışmalara yer verilmiştir.

Yeni sistemle getirilen, cumhurbaşkanının tüm suçlarından dolayı sorumluluğu karşısında göreve gelmeden önce işlemiş olduğu suçlarına ilişkin durumuna ise ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Göreve gelmeden önce işlenmiş kişisel ve görev suçu ayırımına gidilmiş, birtakım muhtemel sorunlara yönelik, parlamenter sistemdeki görüşlerden de faydalanılarak çözüm yolları ileri sürülmüştür. Şüphesiz benimsenen yeni sistemde tartışılması gereken pek çok anayasal unsur bulunmaktadır. Anayasal sistemin baştan aşağıya değişmesinin de bir neticesi olarak, cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna yönelik detaylı değerlendirmelerin yapılması, birtakım boşluklara yönelik öğretiler fikirlerin ileri sürülmesi biraz zaman alacak gibi görünmektedir.

Çalışmanın sonunda ise Türkiye'deki cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu ile bir önceki bölümde incelenen ABD, Brezilya, Arjantin ve Paraguay ülkelerindeki devlet başkanının cezai sorumluluğu ve bunun gerçekleştirilmesi süreci benzer ve farklı yönleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Son olarak bu çalışmanın cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun kapsamlıca ele alınması ve uluslararası alanda karşılık bulan impeachment mekanizması karşısındaki konumunu da değerlendirmesi bakımından, ilklere arasında yer alacağını ve faydalı olacağını umuyoruz.

2. TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRK ANAYASA HUKUKU TARİHİNDE CUMHURBAŞKANININ CEZAİ SORUMLULUĞU

2.1. Devlet Başkanlığı Kavramı

İnsanlığın varoluşundan bu yana bulunan iktidar olgusu, sürekli dönüşümler geçirmiş ve farklı siyasi yapılara yol açmıştır. Bu dönüşümde yönetilenlerin inançlarına uygun olmayı ifade eden meşruluk tartışmaları yapılmış ve iktidarın, toplumun ortak inançlarına uygunluğu amaçlanmıştır.¹ Uzun yıllar boyunca iktidarın meşruluğunun kaynağı olarak Tanrı görülmüş ancak zaman içerisinde bu fikir yerini, meşruluğun insan aklına dayandığı kabulüne bırakmıştır.² Siyasi neden-sonuç ilişkilerinden oluşan bu serüvenden iktidarı kullanan güç ya da güçler de önemli derecede etkilenmişlerdir.³ Özellikle modern devlete uzanan tarihsel süreçte devlet, siyasi iktidarın kullanımı ve örgütlenişi açısından geçirdiği değişimlerle kurumsal bir yapı halini almış ve birtakım işlevlere ayrılmıştır.⁴

Devletin biçimsel temellerinin atıldığı ve anayasal düzenlerin yeniden kurgulandığı bu örgütlenmede yürütme organının belirleyici aktörü olan devlet başkanlığı makamı ve devlet başkanı ise kurulmuş olarak bulunmuştur.⁵ Öncelikle ifade etmek gerekir ki, devlet başkanlığı ve devlet başkanı kavramları ayrı iki kavramlardır. Devlet başkanlığı, devlet içerisinde tüzel kişiliği yahut bir makamı ifade ederken devlet başkanı, bu makamı işgal eden gerçek kişiyi ifade eder.⁶ Nihayetinde, devlet kavramı kendi içinde bir devlet başkanlığı kurumunu ve bu kurumu temsil eden gerçek kişi olan devlet başkanını gerekli kılmaktadır.⁷

Devlet başkanlığı, anayasaların icat ettiği bir kurum olmayıp tarihin her döneminde ve modern devlet olgusuna kadar ulaşan süreçte de devletin olduğu her yerde var olan bir kurum

¹ Teziç, E. (2015). *Anayasa Hukuku*. (On Dokuzuncu Bası). İstanbul: Beta Yayınevi, 103.

² İktidarın meşruluğu ile ilgili görüşler, teokratik ve demokratik görüşler olmak üzere iki ana başlıkta toplanmaktadır. Teziç, *a.g.e.*, 2015:104-118; Anayurt, Ö. (2018). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 245-250; Gözler, K. (2016). *Devletin Genel Teorisi*. (Yedinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi, 87-95.

³ Yücel, B. (2016). Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükümet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı, Özel Sayı (3), 123.

⁴ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:211-213; Saygılı, A. (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59 (1), 62-63.

⁵ Gözler, K. (2001). *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi, 1.

⁶ Keskinsoy, Ö. (2012). *Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. (Birinci Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi, 7.

⁷ Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 2*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi, 46. Gözler, *a.g.e.*, 2001:2.

olmuştur ve bu bakımdan devletin en eski organının devlet başkanı olduğunu söylemek de mümkündür.⁸

Günümüzde kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan çağdaş demokratik sistemlerin hükümet modellerinde de devlet başkanlığı makamı belirleyici rol oynamaya devam etmektedir.⁹ Bu hükümet modellerine göre, devletin kurucu ilkeleri de göz önüne alındığında temel bir role sahip olan devlet başkanının konumu; anayasal düzenin kendisine sağladığı yetkiler, hukuki statüsü ve siyasi alanda oynadığı roller açısından farklılıklar göstermektedir.¹⁰ Bu farklılıklar gibi devlet başkanının ifade edilmesinde kullanılan terimler de devlet şekline ve hükümet modellerine göre farklılık arz etmektedir.¹¹ Aşağıda devletin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütlerden birisi olan şekilleri yönünden devletler ayrımı esas alınacak ve bu bakımdan, devlet başkanlığı makamına geliş usulüne göre monarşi ve cumhuriyetlerde devlet başkanlığı¹² incelenecektir.

2.1.1. Monarşilerde Devlet Başkanlığı

Monarşi kavram olarak “*Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik*”¹³ şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle devlet başkanının veraset usulüyle göreve geldiği, bir hanedan yahut saltanat içerisinde çıktığı devlet şeklidir.¹⁴

Monarşilerde devlet başkanı ise, mutlak ve sınırsız iktidara karşı hürriyet mücadelesinin başlamasıyla bu mücadelenin konusu haline gelmiştir. Devlet başkanı diyoruz çünkü devlet başkanlığından ziyade tüm iktidar yetkisi devlet başkanının şahsında toplanmıştır.¹⁵ Monarşilerin ilk görünümü de olarak ifade edilen ve mutlak monarşi olarak adlandırılan bu monarşilerde devlet başkanı tektir, mutlak hakimiyet sahibidir, üzerinde hiçbir güç yoktur ve haklarının herhangi bir sınırlandırmaya tabi olması söz konusu değildir.¹⁶ Ayrıca devleti temsil eder ve devlet için bir süreklilik sembolüdür bundan dolayı simgesel itibarı da çok

⁸ Gözler, *a.g.e.*, 2001:1.

⁹ Yücel, *a.g.m.*, 2016:124.

¹⁰ Aldıkaçtı, O. (1960). *Modern Demokrasilerde ve Türkiye’de Devlet Başkanlığı*. Doçentlik Tezi. İstanbul: Kor Müessesesi, 9.

¹¹ Gözler, *a.g.e.*, 2001:3.

¹² Devlet şekillerinin tanımlanmasında kullanılan ölçütler. Anayurt, *a.g.e.*, 2018:259; Gözler, *a.g.e.*, 2016:105.

¹³ İnternet: Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük: <http://sozluk.gov.tr/>, adresinden 28 Mart 2018’de alınmıştır.

¹⁴ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:260.

¹⁵ Aldıkaçtı, *a.g.t.*, 1960:7-8.

¹⁶ Gözler, *a.g.e.*, 2016:109-111.

önemlidir.¹⁷ Her ne kadar devlet başkanı, mutlak ve sınırsız güç sahibi gibi görünse de kendisinin dini, vicdanı yahut geleneksel birtakım kurullarla bağlılığından söz edilebilir.¹⁸ Ancak hukuki zeminde bunun fark edilmesi pek mümkün değildir. Zamanla mutlak monarşilerin bu sınırsız iktidarına karşı duyulan rahatsızlıktan dolayı girişilen mücadelenin neticesinde meşru ve sınırlı bir iktidar olan meşruti monarşiler doğmuştur.¹⁹ Meşruti monarşilerde devlet başkanı devletin tek organı değildir ve yetkileri anayasalarca tespit edilir ve sınırlanır. Özellikle, devlet iktidarının yanında onunla iktidarı paylaşan parlamentonun varlığıyla kendini gösteren meşruti monarşilerde; devlet başkanına karşı girişilen mücadele parlamentoların giderek güçlenmesiyle devam etmiş ve devlet başkanı yürütme içerisinde sembolik bir konuma oturtulmuştur.²⁰

Mutlak monarşilerden meşruti monarşilere uzanan süreçte devlet başkanlığı için ülkeden ülkeye farklı kavramlar kullanılmıştır. Her ne kadar farklı kavramlar kullanılsa da tercih edilen terimlerin hepsi de devletin en üst mertebesini simgeleyen kişi için kullanılmıştır. Devlet başkanlığı koltuğunu işgal eden kişi için “*kral, kraliçe, imparator, büyük duk, monark, egemen*” isimleri kullanılırken bazı ülkelerde de “*hükümdar, sultan, padişah, halife, han, hakan*” isimleri kullanılmış²¹, devlet başkanlığı makamını simgelemek için ise “*krallık, kraliyet, Taç, sultanlık, saltanat veya padişahlık*” isimleri tercih edilmiştir.²²

2.1.2. Cumhuriyetlerde Devlet Başkanlığı

Arapçada “toplu halde bulunan halk” anlamına gelen “cumhur” kelimesinden Türkçe’ye geçmiş olan cumhuriyet, “cumhuri” kelimesinden türetilmiş bir kavramdır. “Cumhuri devlet” veya yalnızca “cumhuriyet”, iktidarın halka ait olduğu devlet manasına gelmektedir.²³ Batı dillerinde ise “republic”, “republique”, “republik”²⁴ kelimeleriyle karşılanan cumhuriyet kavramının kökeninde Latince “res publica” kelimesi yatmaktadır. Halkın ortak işleriyle ilgili olan kamu alanı anlamına gelen “res publica” zamanla kamunun

¹⁷ Gülfidan, O. S. (2010). *Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 6.

¹⁸ Kubalı, H.N. (1965). *Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*. İstanbul: Ersa Matbaacılık, 118.

¹⁹ Anayurt, a.g.e., 2018:263.

²⁰ Aldıkaçtı, a.g.t., 1960:8-9; Gülfidan, a.g.t., 2010:8.

²¹ Anayurt, a.g.e., 2018:261.

²² Vernon, M. C. (1961). *Devlet Sistemleri*. (Çev. Mümtaz Soysal). Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 16; Gözler, a.g.e., 2016:108.

²³ Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilat Hukuku Cilt I*. İstanbul: Baha Matbaası, 216.

²⁴ “Republic” İngilizce, “Republique” Fransızca, “Republik” Almanca cumhuriyet anlamına gelmektedir.

yönlendirilmesindeki baskın rolün halka ait olduğu düşüncesini ifade etmeye başlamış ve böylece günümüzdeki cumhuriyet anlayışının da odak noktası olmuştur.²⁵

Etimolojik olarak halka ait devlet olan cumhuriyet, hukuki olarak dar ve geniş anlamda ayrı ayrı tanımlanmaktadır.²⁶ Dar anlamda monarşinin tersi olarak tanımlanan cumhuriyet devlet başkanlığının irsî olarak, veraset yoluyla intikal etmediği diğer bir tabirle, devlet başkanının doğrudan ya da dolaylı olarak seçimle göreve geldiği devlet şeklidir.²⁷ Geniş anlamda cumhuriyet ise monarşinin tersi olmakla birlikte demokrasinin eş anlamlısı olarak tanımlanmaktadır.²⁸

Cumhurbaşkanlığı tabiriyle ifade edilen cumhuriyetlerde devlet başkanlığı, monarşiye karşı yürütülen mücadelede ortaya çıkmıştır.²⁹ Özellikle mutlak monarklara karşı yürütülen özgürlük mücadelesinde ortaya çıkan kuvvetler ayrılığı teorisi ile de yakından alakadardır.³⁰

Şöyle ki mutlak monarkların sınırsız iktidarına karşı girişilen bu özgürlük mücadeleleri ilk olarak İngiltere’de başlamıştır. Yeri geldiğinde kanlı mücadelelerle en üst seviyeye ulaşan girişimler, kralın mutlak egemenliğinin kesin olarak sınırlandırılmasıyla neticelenmiştir. Bu süreçte eş zamanlı olarak parlamento giderek güçlenmiş ve kral, gücünü kaybetmesiyle birlikte fiilen etkinliğini yitirmiş ve sembolik bir konuma düşmüştür.³¹ İngiltere’deki mutlak monarşilerden meşruti monarşilere doğru görülen bu evrim, John Locke ve Montesquieu’nün kuramsallaştırdığı kabul edilen kuvvetler ayrılığı teorisinin de temelini atmış ve 1789 Fransız İhtilali akabinde milli egemenlik teorisiyle birlikte Kıta Avrupası’nda da tesirlerini göstermiştir.³²

1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin 3.maddesinde kendine yer bulan milli egemenlik³³ anlayışıyla birlikte, devletin faaliyetleri arasından en esaslıları olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılması ve kuvvetin kuvveti durdurması esasına dayanan

²⁵ Erdoğan, M. (2015). *Anayasal Demokrasi*. (On İkinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi, 257; Cumhuriyetlerde temel olan hakimiyetin belirli bir topluma ait olmasıdır. Toplumun niteliğine göre cumhuriyet de şekil almaktadır. Örneğin toplumdan kast edilen belirli üstün özelliklere sahip bir kitle ise orada aristokratik cumhuriyet vardır. Halk anlamında geniş bir kitle kast ediliyorsa orada demokratik cumhuriyet vardır. Başgil, a.g.e., 1960:216-217; Özçelik, A. S. (1982). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 176.

²⁶ Anayurt, a.g.e., 2018:264.

²⁷ Kubalı, a.g.e., 1965:120, 377; Anayurt, a.g.e., 2018:264.

²⁸ Gözler, a.g.e., 2016:121-122; Erdoğan, a.g.e., 2015:257.

²⁹ Kerse, A. (1973). *Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı*, İstanbul: Sümer Matbaası, 2.

³⁰ Zengin, M. (1996). *1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Vatana İhaneti*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 27-29.

³¹ Gülfidan, a.g.t., 2010:8-10.

³² Gülfidan, a.g.t., 2010:9.

³³ Anayurt, a.g.e., 2018:247-250.

kuvvetler ayrılığı ilkesi³⁴ ile şekillenen demokrasi arayışında; monarşilerin yerine, cumhuriyetler kurulmuştur. Cumhuriyetlerin kurulmasının ardından monarşilerdeki monarkın yerine devletin birliğini temsil eden bir kurum ikame ihtiyacı hissedilmiş ve cumhurbaşkanlığı kurumu oluşturulmuştur.³⁵ Bu durumun neticesi olarak devlet başkanının aldığı yeni konumun tezahürü de cumhurbaşkanı olmuştur.³⁶

2.2. Sorumluluk Kavramı

Çağdaş demokratik rejimlerde devlet başkanının sorumluluğu genel olarak hukuki, siyasi ve cezai sorumluluk şeklinde üç başlığa ayrılmaktadır.³⁷ Siyasi sorumluluğun mahiyeti gereği sınırını tespit etmek zor iken, hukuki ve cezai sorumluluğun çerçevesini ise kanun belirler.³⁸ Burada öncelikle cezai sorumlulukla doğrudan bir etkileşimi olmayan sorumluluk türü hukuki sorumluluğa kısaca değinilecek ve ardından siyasi sorumluluk ve cezai sorumluluk kavramları açıklanacaktır.

2.2.1. Hukuki Sorumluluk

Hukuki sorumluluk diğer bir adıyla özel hukuka ilişkin sorumluluk, özel hukuk bağlamında kişilerin yüklendiği, malvarlığıyla olan sorumluluğunu ifade eder.³⁹ Başka bir ifadeyle hukuki sorumluluk, bir kişinin hukuka ya da sözleşmeye aykırı bir fiil ile bir başka kişiye vermiş olduğu zararı tazmini esasına dayanır. Bir borç ilişkisinden kaynaklanan hukuki sorumlulukta, bir kişinin başkasına borçlu olmasını gerektiren olgular; sözleşme, haksız fiil ya da borçlunun sebepsiz yere zenginleşmesinden kaynaklı olabilir.⁴⁰ Bunların dışında “kanundan doğan borçlar” adı altında borçların da doğabileceği kabul edilmektedir.⁴¹ İfade etmek gerekir ki hukuki sorumlulukta bu sorumluluğun kaynağı olan her tür borç ilişkileri dayanaklarını açık bir şekilde ilgili kanun hükümlerinde bulmaktadırlar.⁴²

³⁴ Göze, A. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, 197; Zengin, a.g.t., 1996:33.

³⁵ Kerse, a.g.e., 1973:2.

³⁶ Gülfidan, a.g.t., 2010:8; Kerse, a.g.e., 1973:2-3.

³⁷ Armağan, S. (1978). *1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu*. İstanbul:Fakülteler Matbaası, 127.

³⁸ Borç ilişkilerinin dayanaklarını kanun hükümleri oluşturduğuna dair. Oğuzman, M. K. ve Öz, M. T. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık, 3.

³⁹ Eren, F. (2010). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınları, 444; Oğuzman ve Öz, a.g.e., 2014:16.

⁴⁰ Kılıçoğlu, A.M. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. (On Beşinci Bası). Ankara: Turhan Kitabevi, 29-30, 37; Oğuzman ve Öz, a.g.e., 2014:35; Eren, a.g.e., 2010:447.

⁴¹ Kılıçoğlu, a.g.e., 2012:29-30, 37; Eren, a.g.e., 2010:446.

⁴² Hukuki sorumluluğun cezai sorumlulukla doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Cezai sorumluluğun tespitinde ayrı bir önem arz etmeyen hukuki sorumluluğa, yalnızca sorumluluk bahsinin genel çerçevede anlaşılması bakımından özetle değinilmiştir.

2.2.2. Siyasi Sorumluluk

2.2.2.1. Ortaya çıkış süreci

İngiltere’de cezai sorumluluk mekanizması olarak işletilen “*impeachment*” usulünün kabine üyelerine uygulanmaya başlaması sonucu siyasi sorumluluk ortaya çıkmıştır. Siyasi sorumluluk kavramının açıklamasına geçmeden önce İngiltere’de tarihsel süreç içerisinde parlamentonun güçlenmesi bu süre zarfında kabinenin oluşumuyla birlikte parlamenter rejimin doğuşuna ve değişen *impeachment* usulünün tarihine değinmek gerekmektedir.

İngiltere’de XI. yüzyılda “*Magnum Concilium*” olarak bilinen ilk feodal meclis ile başlayan temsili sistemin kabulü zaman içerisinde giderek yerleşmiş, toplumu oluşturan farklı kesimlerden temsilcilerle birlikte parlamentoda bölünmeler meydana gelmiştir.⁴³ Bu gerginlikler kral ile parlamento arasında da mali sıkıntılarla baş göstermiş ve kralın mutlak egemenliğinin sınırlandırılmasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁴ Kralın bu süreçte devlet işlerini tek başına yürütmesinin zorluğu karşısında kendisine yardımcı olacak memurlardan bir kurul oluşturulmuş, önceleri “*Curia Regis*” daha sonra “*Privy Council*” adıyla anılan bu kurul kralın yanında daha fazla etkinlik kazanmaya başlamıştır.⁴⁵ Başlarda kurul üyelerinin doğrudan kral tarafından ataması yapılırken, 17. yy’da parlamentonun kral üzerindeki etkisinin artmasıyla beraber sadece parlamentonun güvenin kazanmış kişilerin atanabilmesi şeklinde devam etmiştir.⁴⁶

Kralın başkanlığında toplanan kurulun üyeleri yalnızca krala karşı sorumluyken zamanla bu kurul özerkleşmiştir. Dönemin kralının İngilizce bilmemesinin de etkisiyle kral ülke gündeminden giderek uzaklaşmış, sembolik konuma düşerek devletin esas politikasını tespit etme görevi bu kurul tarafından icra edilmeye başlanmıştır.⁴⁷ Daha sonraları bu kurula kabine adı verilmiştir.

Kralın etkinliğinin sıfırlanmasıyla birlikte boşalan yeri dolduran kabine, siyasi sorumluluk anlayışını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Avam Kamarası, kabine üyelerinden herhangi birine görev sırasında işledikleri suçlardan ötürü suç isnadında bulunarak cezalandırılmasını isteyebilmektedir. Bu durumda Lordlar Kamarası suç isnat edilen kabine üyesini yeri

⁴³ Parlamento ilk önce üçe daha sonra rahiplerin aradan çekilmesiyle ikiye bölünmüş olacaktır. Bugünkü Lordlar Kamarası ve Avam Kamarasının oluşumu bu döneme rast gelmektedir. Başgil, *a.g.e.*, 1960:380; Zengin, *a.g.t.*, 1996:45-46.

⁴⁴ Başgil, *a.g.e.*, 1960:381-382.

⁴⁵ Güriz, A. (1955). İngiltere’de İcra Vekillerinin Mesuliyeti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 140; Başgil, *a.g.e.*, 1960:379, 380.

⁴⁶ Güriz, *a.g.m.*, 1955:140; Zengin, *a.g.t.*, 1996:47.

⁴⁷ Başgil, *a.g.e.*, 1960:387; Zengin, *a.g.t.*, 1996:47.

geldiğinde ölüm cezasına varan, hapis, görevden alma gibi cezalarla cezalandırabilmektedir.⁴⁸ İngiltere’de impeachment adı verilen bu uygulama zamanla kabine üyelerini baskılamak ve parlamentonun emrinde tutmak için bir silaha dönüşmüştür. Zira üyelerden herhangi biri parlamentoya bir görüş ayrılığına düştüğü anda impeachment tehdidiyle karşı karşıya kalmakta ve ağır yaptırımlardan kurtulmak adına istifa etmeye mecbur bırakılmaktadır.⁴⁹ Dolayısıyla parlamento ile ihtilafa düşmemek adına istifa dışında hemfikir olmaktan başka çare kalmamaktadır.⁵⁰

Kanunlara göre suç teşkil etmeyen ancak ülkeye zarar verebilecek nitelikte ağır addedilen kusurlar için de uygulanan impeachment siyasi gayelerle kullanılmaya başlamış ve böylece siyasi sorumluluğun ortaya çıkışı gerçekleşmiştir.⁵¹ Burada “*kral hata yapmaz*” (*the king do not wrong*) ilkesinden hareket edildiği de söylenebilecektir.⁵² Zira kralın sorumsuzluğu karşısında yapılan işlerden sorumlu tutulacak bir merci gerekmiş ve bu merci de krala ait yetkileri fiilen kullanan kabine olmuştur. Önceleri yetkisiz kişilerin sorumluluğuna gidilerek mantıklı bir çelişkiye düşülse de zamanla esas politikalar belirleyen ve fiilen yetkili konuma kabinenin gelmesiyle bu çelişki de giderilmiştir.⁵³ Görüldüğü üzere İngiliz siyasal sistemindeki bu tarihi evrim siyasi sorumluluk mekanizmasının çıkışına da kaynaklık etmiştir.

2.2.2.2. Tanımı

Geleneksel olarak hesap verme sorumluluğu ile cevap verme sorumluluğuna karşılık gelen siyasi sorumluluk prensibi, siyasi temsil ilkesine bağlı olarak hükümetlerle onların temsil ettiği seçmenler arasında kurulan bir bağın ürünüdür.⁵⁴ Siyasi sorumlulukta yöneten-yönetilen ilişkisi seçmen ve siyasi temsilci arasında siyasi bir vekalet kurumu meydana getirir ve bu durumun neticesi olarak siyasi sorumluluk seçmen ve hükümetler arasında bir zincir işlevi görür.⁵⁵ İki şekilde karşımıza çıkan bu mekanizmada siyasi aktörler seçimler aracılığıyla seçmene karşı sorumlu olmakta ve onun tarafından görevden alınabilmekte,

⁴⁸ Güriz, *a.g.m.*, 1955:143-144.

⁴⁹ İngiliz hukukunda “impeachment” uygulamaları, Firmage, E. B. (1973). *The Law of Presidential Impeachment. Utah Law Review*, 681(1973), 682-687.

⁵⁰ Başgil, *a.g.e.*, 1960:386-387.

⁵¹ Güriz, *a.g.m.*, 1955:143; Zengin, *a.g.t.*, 1996:48.

⁵² Başgil, *a.g.e.*, 1960:386-387.

⁵³ Duverger, M. (1986). *Siyasal Sistemler*. (Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul: Yenyüzyıl Kitaplığı, 59; Zengin, *a.g.t.*, 1996:48-49; Güriz, *a.g.m.*, 1955:142-143.

⁵⁴ Siyasi temsil, Örs, B. (2006). Siyasi Temsil. *Journal of Political Sciences*, 35, 1-22.

⁵⁵ Kılıç, A. (2016). Siyasi Sorumluluk Kurumunun Hükümet Sistemleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8, 272.

diğer açıdan çoğunlukla parlamentolar tarafından yürütülen hükümet uygulamalarının analize tabi tutularak bir denetime maruz bırakılmasıyla kendini göstermektedir.⁵⁶

Başka bir ifadeyle siyasi sorumluluk, devlet işlerini yürütmekle yetkili kılınan kişilerin halka ya da halkın temsilcilerine karşı mesul olmaları ya da benzer bir ifadeyle egemene karşı olan sorumluluk anlamına gelir.⁵⁷

Siyasi sorumluluk diğer sorumluluk türleriyle içerik, kapsam ve yaptırım noktasında farklılık göstermektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki siyasi sorumluluğun öznelere siyasi kişilerdir ve bu bakımdan herkesin siyasi sorumluluğu mevzu bahis olamaz.⁵⁸ Sorumluluğun kitlesi daha geniştir ve temsil edilen kesime göre halk gibi geniş bir kitleyi ifade etmektedir.⁵⁹ Yine diğer sorumluluk türlerinden farklı olarak siyasi sorumluluk ancak görev süresi içerisinde söz konusu olmaktadır.⁶⁰

Siyasi sorumluluğun işletilebilmesi için herhangi bir norm ihlali zorunlu değildir, yalnızca siyasi sebeplerle bu sorumluluk mekanizması işletilebilmektedir. Dolayısıyla hukuka aykırılık söz konusu olmasa da herhangi bir fiil yahut işlem ya da beğenilmeyen bir politika siyasi sorumluluğa gidilmesiyle sonuçlanabilmektedir. Sınırları çizilemeyen bu sorumluluğun gerçekleştirilmesi yine siyasi bir kurumun kararıyla olmaktadır.⁶¹ Bu kararın neticesi görevden uzaklaştırma, yetki sınırlaması ya da yetkilerin alınması şeklinde kendini gösterebilmektedir. Sonuç itibariyle siyasi sorumluluk görevle bağlantılı olarak siyasi bir alanda vuku bulmaktadır.⁶²

2.2.3. Cezai Sorumluluk

Basit bir ifadeyle cezai sorumluluk, ceza hukukundan doğan sorumluluğa verilen isimdir. Siyasi ve hukuki sorumluluğa göre daha ağır olan bu sorumluluk kişilerin suç işlemesiyle ortaya çıkar. Ceza kanunlarında yer alan suçların işlenmesiyle birlikte bu konuda karar vermeye yetkili merci adli yargı düzeninde bulunan ceza mahkemeleridir.

⁵⁶ Kılıç, *a.g.m.*, 2016:271-273.

⁵⁷ Boz, U. S. (2008). 1982 Anayasası Uyarınca Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğu. *Suç ve Ceza Dergisi*, 3(156), 151-210; Gözler, *a.g.e.*, 2001:79; Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:16; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:89.

⁵⁸ İtişgen-Dülger, R. (2017). *Parlamentar Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 35.

⁵⁹ Tunç, H. ve Yavuz, B. (Mart-Nisan 2009). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi. *TBB Dergisi*, 81, 13.

⁶⁰ İslam, N. L. (1966). *Türkiye'de Gensoru ve Meclis Tahkikatı*. Ankara: Kardeş Matbaası, 18-19; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:35.

⁶¹ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:89; Gözler, *a.g.e.*, 2001:79; Önder, S. (2004). *Türk Parlamentar Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 112.

⁶² İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:37.

Cezai sorumluluk kendini yaptırımlarla gösterir. Kişiler “idam”, “hapis cezası” ya da “adli para cezası” gibi yaptırımlarla karşılaşabilmektedir. Ayrıca ceza hukukunda diğer alanlardan farklı olarak suç işleyen kişiye uygulanan yaptırımlar; önleme, koruma ve caydırma fonksiyonu içerir.⁶³

Yalnızca gerçek kişiler cezai sorumluluğun öznesi olabilir. Bu bakımdan özel hukuk veya kamu hukuku tüzel kişilerinin cezai sorumluluğundan söz edilemez.⁶⁴ Kişinin cezai sorumluluğunun, diğer bir ifadeyle sorumluluğun karşısında yer alan cezanın gerçekleştirilmesi için suçun bütün unsurlarıyla işlenmiş olması gerekir. Bunlar, maddi, manevi unsurlar, hukuka aykırılık unsuru ve kusurluluk durumudur.⁶⁵ Nitekim cezai sorumluluk kusur esasına dayalı bir sorumluluk türüdür ve Türk Ceza Kanunu kusursuz sorumluluğa yer vermemiştir.⁶⁶

Cezai sorumluluk içerisinde birtakım hukuki güvenceleri de bulundurmaya zorundadır. Bu güvenceler hukuk devletlerinin anayasalarında da öngörülmektedir ve ceza hukukunun güvence fonksiyonunun⁶⁷ da bir göstergesi olarak bireye korunaklı bir alan sağlamaktadır.⁶⁸

2.2.4. Cezai Sorumluluğun Siyasi Sorumlulukla Etkileşimi

Cezai sorumluluk mekanizması olarak işlev gören impeachment prosedürü ile siyasi sorumluluk arasındaki tarihsel dönüşümden kaynaklanan ilişki, yalnızca bu dönüşümle sınırlı kalmamıştır. Günümüzde başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde karşımıza çıkan impeachment mekanizması siyasi bir organ olan yasama meclisleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak cezai sorumluluğu gerçekleştirilen devlet başkanları, siyasi sorumlulukta da görülen görevden alma yahut belirli sürelerle uzaklaştırma gibi birtakım siyasi yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Özellikle cezai sorumluluğa gidilebilecek suçların, kanunlarla tanımlanmaktan uzak oluşu ve daha çok yasama meclislerinin iradesine bırakılmış olması, cezai sorumluluğun siyasi sorumlulukla iç içe geçmesine sebep olmuştur. Böylece cezai sorumluluğa geniş çerçevede bakıldığında,

⁶³ Güriz, A. (2011). *Hukuk Başlangıcı*. (On Üçüncü Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi, 212.

⁶⁴ Özgenç, İ. (2016). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (On Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 192-193; Üzülmüş, İ. ve Koca, M. (2017). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 112; Soyaslan, D. (2005). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi, 223.

⁶⁵ Üzülmüş ve Koca, *a.g.e.*, 2017:112, 144, 262, 309.

⁶⁶ Kusurluluk ve kusurluluğu etkileyen haller, Üzülmüş ve Koca, *a.g.e.*, 2017:313.

⁶⁷ Ceza hukukunun güvence fonksiyonu, Üzülmüş ve Koca, *a.g.e.*, 2017:55.

⁶⁸ 1982 Anayasasının 38.maddesinde de kısmen belirtilen bu ilkeler suçta ve cezada kanunilik, cezai sorumluluğun kişiselliği, masumiyet karinesi, sözleşmeden doğan bir yükümlüğün ihlalden ötürü özgürlüğü bağlayıcı ceza verilememesi, ölüm cezası ve genel müsadere cezası yasağı, idarenin özgürlüğü bağlayıcı ceza verememesi, kanuna aykırı elde edilen delillerin geçersizliği gibi ilkeler sıralanabilir.

siyasi sorumlulukla özdeş neticeler ortaya koymuştur.⁶⁹ Bu durum aynı zamanda ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, cezai sorumluluğun gerçekleştirilmesine ilişkin impeachment uygulamasının yabancı öğretide “*siyasi yargılama*” olarak çevirebileceğimiz “*political trial- juicio politico*” gibi terimlerle isimlendirilmesine sebep olmuştur. Esasen bu durum saf cezai sorumluluğun anayasalarda siyasi sorumluluğa benzer şekilde kabulünden ve kısmen asimile edilmesinden ortaya çıkmış da denilebilmektedir.⁷⁰

Önemle ifade etmek gerekir ki, bir prosedürün cezai sorumluluk mekanizması olmasıyla bu prosedürün doğurduğu neticesi itibariyle siyasi sorumlulukla benzer sonuçlar ortaya koyması birbirinden ayrı hususlardır.⁷¹ Siyasi sorumlulukta tüm hususlar siyasi takdir alanında⁷² ve daha çabuk genişleyebileceğinden, cezai sorumluluğun bu geniş alandan daha kolay ayrıştırılabilmesi noktasında kapsamının belirlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

2.2.5. Monarşi ve Cumhuriyetlerde Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu

Monarşik düzenlerde kutsal bir kimliğe bürünmüş olan monarklar devletin kendisini temsil ettikleri gibi Tanrının da yeryüzündeki bir temsilcisi sayılırlar. Bu bakımdan monark en önemli yetkili olarak Tanrı tarafından atandığı gibi bu konuda ilahi bir hakka sahip sayılmıştır.⁷³ İstisnai bir durum olmadıkça irsî olarak tahta çıkan monarklar aynı zamanda kilisenin de başı olmaktadır. Dini noktada da desteklenmiş olan bu mutlak hakimiyet yetkisi monarkı sorgulanamaz bir konuma taşımıştır.⁷⁴

Monarkın sahip olduğu bu bağımsızlık “*Kral yanlış yapmaz*” özdeyişiyle ifade edilmektedir.⁷⁵ Monarkların sorumsuzluğunun göstergesi olan bu ifade dört farklı anlama gelecek şekilde yorumlanmıştır:

“Öncelikle krallar tam anlamıyla hukukun üstünde yer alırlar ve bu bakımdan yanlış yapamazlar. İkincil olarak kralın eylemleri hukuka uygun olmasa bile bu durumu düzeltmek için herhangi bir hukuki çare bulunmamaktadır. Üçüncü anlam tam olarak monarşilerde monarkın konumunu özetler niteliktedir. Buna göre kral yanlış yapma gücüne yahut kapasitesine sahip değildir. Son olarak dördüncü mana birinci mananın

⁶⁹ Gülfıdan, a.g.t., 2010:23.

⁷⁰ Karşılaştırmalı bölümde “impeachment” mekanizmasının ülkelerdeki görünümleri ele alınacaktır.

⁷¹ Gülfıdan, a.g.t., 2010:24.

⁷² Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi, 607.

⁷³ Anayurt, a.g.e., 2018:262.

⁷⁴ İnternet: Olieman, S. L. (2012). *Regicide How the Public Opinion on Regicide Changed, Comparing Charles I (1649) and Louis XVI (1793)*. Utrecht University Faculty of Humanities Theses (Bachelor thesis), 6. Web: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/240795>, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.

⁷⁵ İtişgen-Dülger, a.g.t., 2017:63.

tam tersi bir anlamı ifade etmektedir. Krallar yanlış yapma yeteneğine sahip olsalar da bunu hukuken gerçekleştiremezler.”⁷⁶

Zaman içerisinde monarkların sınırlanan bu yetkileri bağımsızlıkları noktasında bir sonuç doğurmamıştır. “*Kral yanlış yapmaz*” anlayışı monarşilerde temel bir ilke olarak, diğer bir deyişle monarşik geleneğin devamı olarak korunmaktadır. Nitekim meşruti monarşi anlayışının hüküm sürdüğü ülkelerde de kralın sorumsuzluğu hukuki, siyasi ve cezai sorumsuzluk anlamında anayasa kuralı olarak varlığını sürdürmektedir.⁷⁷ Dolayısıyla tüm yetkileri üzerinde taşıyan mutlak monarşilerde, zamanla anayasal olarak sınırlanmış ve yetkisel anlamda sembolik konuma gerilemiş meşruti monarşilerde geleneğin devamı olarak devlet başkanı makamını işgal eden monarkın (hükümdar, kral, egemen) herhangi bir sorumluluğu, bir hesap verme yükümlülüğü yoktur.⁷⁸

Cumhuriyetlerde ise durum bu şekilde değildir. Egemenliğin halka ait olduğu bir devlet şeklinde devlet başkanı diğer bir deyişle cumhurbaşkanının dini bir menşeyinden söz etmek mümkün değildir ve bilindiği üzere seçim esasına dayalı olarak göreve gelmektedir.⁷⁹ Siyasi sorumluluk yönünden hükümet sisteminin niteliğine göre sorumluluğu değişiklik arz ederken cezai sorumluluk yönünden cumhuriyetlerde ise devlet başkanlarının sorumlu olması kuraldır.⁸⁰

Esas olarak cumhuriyet devlet şekillerinde varoluşsal bağlamda cumhurbaşkanlarının göreviyle ilgili ya da kişisel suçları bakımında bir sorumsuzluktan söz edilemez.⁸¹ Bu durum cumhuriyetlerin tarihsel bir dönüşümden doğması sebebiyle birtakım monarşik düzenden az da olsa kalıntılar barındırmadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin, parlamenter hükümet sisteminde cumhurbaşkanının yetkisiz konumuna eşdeğer olarak siyaseten sorumsuzluğu söz konusuysen cezai bakımdan monarşik düzenlerdeki kadar mutlak olmamakla birlikte ilke olarak kabul edilmiştir denilebilir.⁸² Zira monarşileri yıkanların monarkın konumuna benzer olarak kurumsallaştırdıkları cumhurbaşkanlığı

⁷⁶ Seidman, G. I. (Winter 2004/2005). The Origins of Accountability: Everything I know about the Sovereigns' Immunity, I learned from King Henry III. *Saint Louis University Law Journal*, 49 (2), 5; İnternet: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=592053, adresinden 19 Şubat 2019'da alınmıştır.

⁷⁷ Gözler, *a.g.e.*, 2001:80; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:24, Bu konuda 1994 Belçika Anayasası 88.madde, 2002 Hollanda Krallığı Anayasası 42.madde, 1975 İsveç Anayasası 5. Bölümün 7.maddesi, 1814 Norveç Krallığı Anayasası 5.madde düzenlemelerine bakılabilir. Ayrıca meşruti monarşilerin doğuşunun gerçekleştiği İngiltere'de ise kralın sorumsuzluğu 1947 tarihli “Crown Proceedings Act” ile düzenlenmiştir.

⁷⁸ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:261-264.

⁷⁹ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:264.

⁸⁰ İzgi, Ö. ve Gören, Z. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Cilt: 2)*. Ankara: TBMM Basımevi, 994.

⁸¹ Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:165.

⁸² Anayurt, *a.g.e.*, 2018:367.

makamında cezai sorumsuzluk genel kabul görmüş ancak bu kabul görevinden kaynaklı fiillere inhisar ettirilmiş, kişisel suçlardan ise sorumluluğu tam olarak öngörülmüştür.⁸³ Başkanlık sistemlerinde ise yürütmenin tek başlılığı ve yetkinin tek bir makamda toplanmasından dolayı yürütmenin başı aynı zamanda devlet başkanı sıfatına sahip olmuştur.⁸⁴ Bu sistemlerde başkanın cezai sorumluluğu ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte kural olarak tamdır.⁸⁵

Elbette ki sistemlerin, ülkesel zeminde kabulü noktasında, cumhurbaşkanlarının cezai sorumluluğuna ilişkin birtakım öznel değişikliklere gittiği muhakkaktır.⁸⁶ Ancak bu durum cumhuriyetlerin özünde yer alan cumhurbaşkanının cezai yönden sorumlu olduğu ilkesini değiştirmeyecektir.⁸⁷

2.3. Türk Anayasa Hukuku Tarihinde Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu⁸⁸

2.3.1. 1876 Kanun-ı Esasi Öncesi Dönem

Türk Anayasa hukuku tarihi incelendiğinde Osmanlı Devletinin yönetim anlayışında eski Türk devletlerindeki yönetim anlayışıyla İslam kaidelerinin bütünleştirildiği görülecektir.⁸⁹ Eski Türk geleneklerinde hükümdara Tanrı tarafından verildiğine inanılan yönetme yetkisi, Osmanlı Devleti'nde İslam egemenlik anlayışıyla birleştirilerek doğrudan Tanrıya dayandırılmıştır. Böylece hükümdarlar kendi yönetme güçlerine ilahilik kazandırarak egemenliklerini mutlak ve meşru kılmışlardır.⁹⁰

Devlet yönetim sistemi olarak mutlak monarşiyle yönetilen Osmanlı devletinde padişahların mutlak yetkilerini sınırlandıracak hukuk kuralları ve onu denetleyecek etkili hukuki mekanizmalar bulunmamaktadır.⁹¹

⁸³ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:367.

⁸⁴ Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır: DÜHF Yayınları, 36-38; Yanık, M. (2013). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. (İkinci Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, 41.

⁸⁵ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:406; Turhan, *a.g.e.*, 1989:44; Tunç ve Yavuz, *a.g.m.*, 2009:10.

⁸⁶ Aldıkaçtı, *a.g.t.*, 1960:56; Kerse, *a.g.e.*, 1973:132-133, Örneğin ABD'de impeachment mekanizması ancak ihanet (treason), "zimet (bribery)" ve "diğer ağır cürüm ve kabahatler (other high crimes and misdemeanors)" olarak Anayasada gösterilen suçlar halinde işletebilmektedir. Konuyla ilgili detaylı açıklamalara aşağıda yer verilecektir.

⁸⁷ İzgi ve Gören, *a.g.e.*, 2002:994.

⁸⁸ Devlet anlayışı çerçevesinde cumhuriyetten önce farklı isimlendirmeler olsa da mevcut devlet anlayışımız doğrultusunda genel ifade olarak "Cumhurbaşkanı" terimini tercih ettik.

⁸⁹ Pamir, A. (2004). Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak'ın Yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53(2), 65.

⁹⁰ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:78.

⁹¹ Özbudun, E. (2011). *Türk Anayasa Hukuku*, On İkinci Baskı, Ankara: Yetkin Basımevi, 25, 1876 Anayasasının kabulüne kadar olan dönemde kuvvetler ayrılığı mekanizması da yoktur. Her ne kadar padişaha yardımcı organlar bulunsun da (Divan gibi) gerçek bir yetki paylaşımı söz konusu olmamıştır.

Yönetim sisteminin temelinde yer alan padişah; ülke ve ülkede yaşayanlar üzerinde mutlak hakimiyet sahibidir.⁹² Bütün gücü şahsında toplayan padişahın iradesinin sınırı ise şer-i konulardır. Padişah şer-i konulara karışamaz ve Şeriata uygun davranmak zorundadır.^{93 94}

Padişah üzerinde fetva yoluyla bu şekilde denetim kurulabilirken cezai noktada sorumsuzluğuna ilişkin ise herhangi bir düzenleme bulunmadığı ileri sürülmektedir. Buna dayanak olarak da İslam hukukunun temelinde yer alan halifenin işlediği suçlardan dolayı cezai sorumluluğunun bulunduğu konusundaki fikir birliği gösterilir.⁹⁵ Hatta bazı Osmanlı padişahlarının kısas davasında yargılandıklarına ilişkin bilgiler de mevcuttur.

Osmanlı devletinde hukuki yollarla yukarıda bahsi geçen şekilde görevinden alınan padişah yoktur ancak büyük bunalım dönemlerinde isyanlar neticesinde fiili müdahalelerle tahttan indirilen padişahlar olmuştur.⁹⁶ Önemle belirtmek gerekir ki, Osmanlı devletinin sonuna kadar padişahların görevden alınmasında Şeyhülislamdan fetva alınmıştır ve böylece görevden almanın hukuka uygunluğu sağlanmıştır. Ancak yine de bu denetim hukuki bir denetimi ifade etmemektedir.⁹⁷

Fiili denetim olarak da adlandırılan denetim özellikle padişahın gücünün azaldığı dönemlerde merkezdeki kullar ve ulemanın gruplaşması sonucunda ortaya çıkmıştır.⁹⁸ Bu grupların en güçlüsü kapıkulu askerlerini elde ederek ve üstün gelen ulema grubunun da fetvalarıyla fiili hukuka uygun hale getirerek, sorumlu olan kimselerin makamlarından alınmasını sağlamışlardır. Nitekim isyan yoluyla yapılan bu denetimde suçlu kabul edilen padişah ve diğer kişiler ya makamlarından alınmışlar ya da öldürülmüşlerdir.⁹⁹ Bu

⁹² Aldıkaçtı, O. (1973). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. (İkinci Baskı). İstanbul: Yenilik Basımevi, 29.

⁹³ Mumcu, A., Üçok, C. ve Bozkurt, G. (2016). *Türk Hukuk Tarihi*. (On Sekizinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 225; Kaşıkçı, O. (2012). *Osmanlı'da Devlet Başkanlığı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 22.

⁹⁴ Şeriati temsil eden Şeyhülislamın Şeriata aykırı bir işleme fetva vermeyerek padişahı denetlemesi düşünülebilir ancak Şeyhülislam ve kazaskerler padişah tarafından atanır ve istendiği zaman görevden alınabilir. Dolayısıyla padişahın istediği fetvayı vermeyen Şeyhülislamın görevden alınması muhtemeldir. Kanuni Sultan Süleyman bir olayda verdiği emir üzerine Ebussuud Efendi "Na meşru olan nesne, emr-i sultani ile meşru olmaz" diyerek padişahın emrinin geri alınmasını sağlamıştır. Kaşıkçı, *a.g.e.*, 2012:22; Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:228- 229.

⁹⁵ Kaşıkçı, *a.g.e.*, 2012:130-132.

⁹⁶ II.Osman 1622, IV.Mehmet, II.Mustafa, III.Ahmet, III.Selim, IV.Mustafa, II.Abdülhamid Han hem Meclis Kararı hem Şeyhülislam Fetvası). Kaşıkçı, *a.g.e.*, 2012:123-129; Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:228,229.

⁹⁷ Örsten, S. (2005). *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 42; Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:228.

⁹⁸ Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:228.

⁹⁹ Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:228-229.

denetimler şeriat adına yapıldığı için fetvayla suçlu bulunanlar idarede din adına küfür işlemiş sayılmışlardır.¹⁰⁰

Fiili denetimde Kanuni Sultan Süleyman döneminde çıkarıldığı iddia edilen bir kanunnameden de bahsedilmektedir. Kanunnamenin ilgili maddesine göre: “Devlet idaresi ulema ile vükelâya tevdi edilmiştir. Padişahın doğru yoldan sapması halinde, ulema ve vükelâ ordu reislerini keyfiyetten haberdar ederek Padişahı tahttan indirip yerine hanedan erkânından diğerini seçeceklerdir”.¹⁰¹ Padişah üzerinde denetim kuran bu hükmün neticesi yahut bir geleneğin sonucu olarak padişahların görevden alındığı görülmektedir. Yine de bu durum tarihe “yeniçeri isyanları” olarak geçmiş padişahlara karşı hukuki bir denetim mekanizması olduğunu göstermemiştir.¹⁰²

Önemle belirtmek gerekir ki egemenliği ve siyasal gücü kesin bir biçimde elinde tutan padişahların denetlenmesi hiç kolay olmamıştır. Hukuki veya fiili bir sınırı olmayan padişahın mutlak iktidarının sınırlanmasına ilişkin faaliyetler ilk olarak 1808 Sened-i İttifak ile başlar.¹⁰³

Sened-i İttifak içeriği itibariyle devlet iktidarının sınırlanmasını içeren ve bunu karşılıklı taahhütlerle güvence altına alan ilk hukuki belge niteliği taşımaktadır.¹⁰⁴ Sened-i İttifak padişahın mutlak otoritesini kesintiye uğratmamıştır. Ancak, her ne kadar Padişah mutlak otoritesini sürdürüp tasarruflarından dolayı sorumsuz olsa da belgenin dördüncü koşulunda padişahın iradesinin sadrazam tarafından kullanılabilmesi ve dolayısıyla sadrazamdan gelen emir ve yasakların mutlak olarak uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Ayrıca sadrazam tarafından verilen buyrukların hukuka aykırı olması durumunda da sorumluluğu öngörülmüştür. Zira sadrazam devletin zararına ve kanunsuz işlere kalkışmayacak aksi halde ayanlar el birliğiyle bunu engellemeye çalışacaklardır.¹⁰⁶

Bu yönüyle Sened-i İttifak ile Padişahın olmasa da ona ait yetkileri kullananların, kısaca onun iradesini yansıtanların sorumluluğuna gitme yolu açılmıştır. Böylece doğrudan olmasa da dolaylı olarak padişahın kararlarının sorgulanabileceği kabul edilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Örsten, *a.g.t.*, 2005:42.

¹⁰¹ Kaşıkçı, *a.g.e.*, 2012:122; Örsten, *a.g.t.*, 2005:42.

¹⁰² Örsten, *a.g.t.*, 2005:42.

¹⁰³ Pamir, *a.g.m.*, 2004:68.

¹⁰⁴ Pamir, *a.g.m.*, 2004:79.

¹⁰⁵ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:80.

¹⁰⁶ Özbudun, *a.g.e.*, 2011:25.

¹⁰⁷ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:80.

Padişahın otoritesine ilişkin sınırlama içeren bir diğer örnek ise 1839 Tanzimat Fermanıdır. Bu fermanla ilgili en önemli gelişme ilk kez bir padişahın kendi isteği ile yetkilerini sınırladığı olmasıdır. Nitekim padişah örfi ceza yetkisinden vazgeçerek bunu şeriata ve yasalara uygun olarak sadece mahkemelere bırakmıştır. Yine belli konulardaki hukuk kurallarını hazırlanmasını hukuk kurullarına bırakmakta ve yalnızca onama yetkisini kendisine saklamaktadır.¹⁰⁸

Tanzimat Fermanında Padişahın sorumluluğuna ilişkin dikkate değer gelişme padişah ve vekillerinin yasalara uyacakları konusunda yemin etmeleridir.¹⁰⁹ Hukuken bağlayıcılık gücü zayıf olan bu yemin, padişah tarafından her an geri alınabilir ve sadece yemin eden padişahı bağlayıp kendinden sonrakileri bağlamamaktadır.¹¹⁰ Padişahın yeminini bozması durumunda birtakım yaptırımların gündeme gelmesi düşünülse de yeminini bozan padişaha ilişkin herhangi bir yaptırım düzenlenmemiş olup yalnızca yeminini bozan kişilerin Tanrının lanetine uğramaları temennisinde bulunulmuştur.¹¹¹ Bu açıdan bakıldığında padişahın sorumlu olduğu makamın tanrı olduğu, yaptırımın ilahi olduğu ve sorumsuz monark anlayışının sürdürüldüğü söylenebilir.

2.3.2. 1876 Kanun-ı Esasi Dönemi

Türk anayasal tarihinin ilk yazılı anayasası olma özelliğini taşıyan Kanun-ı Esasi II. Abdülhamit döneminde padişahın tek yanlı iradesinden doğan ferman usulüyle kabul edilmiştir.¹¹² 1876 Kanun-ı Esasinin 3.maddesine göre devlet başkanlığı irsi olarak intikal ettiğinden Osmanlı devleti bir monarşi olarak kabul edilir.¹¹³ Her ne kadar kurulan sistem parlamentonun varlığıyla birlikte parlamenter monarşiye benziyor gibi görünse de yasama ve yürütme güçleri padişahın kişiliğinde toplanmış ve padişah olağanüstü hak ve yetkilerle

¹⁰⁸ Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:331; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:81; Tanör, B. (2009). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 91.

¹⁰⁹ Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:332; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:26.

¹¹⁰ Tanör, *a.g.e.*, 2009:91; Mumcu, Üçok ve Bozkurt, *a.g.e.*, 2016:332.

¹¹¹ “Hemen yüce Tanrımız Hazretleri hepimizi başarılı kılsın ve konulan yasalara aykırı davrananlar ulu Tanrı’nın lanetine uğrasınlar ve sonsuza dek bundan kurtulmasınlar, amin.” Sezer, A. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası & İlgili Mevzuat*. İstanbul: Beta Yayınları, 624; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:31.

¹¹² Tanör, *a.g.e.*, 2009:133; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:3, 119 madde ve 13 bölümden oluşan Anayasada devletin genel yapısı, organları bunlar arasındaki ilişkiler, yurttaşların temel hak ve özgürlükleri belirtilmiştir. Modern sistematığe uygun olarak yasama yürütme ve yargı organları ayrı ayrı düzenlenmiştir. Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan isimli iki heyetten oluşan ilk parlamento olan Meclis-i Umuminin yanı sıra yürütme organı da Padişah ve Heyet-i Vükeladan oluşan ikili yapıdadır. Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. (On Beşinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi, 15; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:26.

¹¹³ Kanun-ı Esasi m.3: “Saltanatı Seniyei Osmaniye Hilâfeti Kübrayı İslâmiyeyi haiz olarak Sülalei Âli Osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlâda aittir.”

donatılmıştır. Bundan dolayı parlamenter monarşinin kurulduğunu söylemek oldukça zordur.¹¹⁴

Bu geniş hak ve yetkilere rağmen Kanun-ı Esasinin 5.maddesinde “*Zat-ı hazreti padişahinin nefs-i hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür.*” denilmek suretiyle padişahın kişiliği dokunulmaz ve sorumsuz kabul edilerek monarşilerde gördüğümüz “*Kral yanlıs yapmaz*” anlayışı da anayasal hüviyete kavuşmuştur.¹¹⁵ Dolayısıyla padişahın sorumluluğu yoluna gidilemeyecektir. Padişaha tanınan bu sorumsuzluk ve dokunulmazlık sebebiyle yürütmenin eylem ve işlemlerinden doğan sorumluluk Kanun-ı Esasinin 30. maddesine göre yürütmenin diğer kanadı olan Heyet-i Vükelaya bırakılmıştır.¹¹⁶

Osmanlı devlet anlayışının temel prensibi olan padişahın yürütme yetkisini Tanrıdan alması yukarıda da bahsi geçen birkaç istisna dışında sorumluluğuna gidilmemesini gerektirmiştir.

1876 Anayasasında da kabul edilmiş olan bu sorumsuzluk anlayışı 1909 değişiklikleriyle de devam ettirilmiştir. 1909 değişiklikleriyle birlikte Kanun-ı Esaside padişaha tanınan birtakım yetkilerde sınırlamalara gidilmiştir fakat sorumsuzluğunu ve dokunulmazlığını düzenleyen 5. maddede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Sonuç itibariyle Kanun-ı Esasi döneminde değişiklikler de dahil, anayasal olarak padişahın sorumsuzluğu anlayışını sürdürmüş, cezai noktada da sorumluluğuna gidilebileceğine dair bir düzenleme yapılmamıştır.¹¹⁷

2.3.3. 1921 Anayasası Dönemi (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)

Milli mücadele dönemi yıllarında Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla ortaya yeni bir anayasa sorunu çıkmış Kanun-ı Esasiden bağımsız olacak şekilde yürütme gücü oluşturma arayışlarına gidilmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan Büyük Millet Meclisi 20 Ocak 1921’de resmi adıyla Teşkilatı Esasiye Kanununu anayasal bağlamda 1921 Anayasasını kabul etmiştir. 1921 Anayasasında da olağanüstü dönemde kabul edilmesinin gereği olarak yasama ve yürütme kudreti Büyük Millet Meclisinde toplanmış ve meclisin mutlak

¹¹⁴ Gözler, *a.g.e.*, 2018:9; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:26.

¹¹⁵ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:4; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:82.

¹¹⁶ Kanun-ı Esasi m. 30: “Vükelâyı Devlet memuriyetine müteallik ahval ve icraattan mesuldür.”

¹¹⁷ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:4-5.

üstünlüğü öngörülmüştür.¹¹⁸ Bu dönem aynı zamanda Kanun-ı Esasi'nin de yürürlükte kaldığı iki anayasalı bir geçiş dönemi olmuştur.¹¹⁹

1921 Anayasasıyla ayrı bir devlet başkanlığı kurumuna ve bu kurumla alakalı düzenlemelere yer verilmemiştir. Devlet başkanına ait olması gereken birtakım görev ve yetkiler Büyük Millet Meclisi başkanında toplanmıştır.¹²⁰

Sorumluluğa ilişkin yapılan görüşmelerde ise Mustafa Kemal, devletin ve milletin güçlerinin bir makamda toplanmasının ve bunun neticesinde ise o makama sorumsuzluk verilmesinin felakete sebep olacağını beyan etmiş, sorumsuzluk zırhının sakıncasını dile getirmiştir.¹²¹ Bu durum esasında, meclis içerisindeki saltanat taraftarlarından gelebilecek muhalefetin ve dolayısıyla milli mücadelenin uğrayacağı zararın da önüne geçmiştir.¹²²

Böylece devlet başkanına ait yetki ve görevleri kullanan meclis başkanının cezai sorumluluğuna ilişkin ise anayasal herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kanun-ı Esasinin yürürlükten kaldırılmadığı ve 5. maddesiyle birlikte, meclis başkanının sorumluluğuna ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmadığı da beraber düşünüldüğünde herhangi bir cezai sorumluluğun söz konusu olmadığı sonucuna ulaşılabilir.¹²³ Büyük Millet Meclisi döneminde içinde bulunulan milli mücadelenin de etkisiyle birlikte, meclis başkanının sorumluluğundan ziyade saltanat taraftarlarına karşı meclisin üstün otoritesini korumak eğiliminde olduğu da söylenilebilir.¹²⁴

1921 Anayasasıyla ilgili olarak ayrıca 29 Ekim 1923 tarihli ve 364 sayılı kanunla cumhuriyet ilan edilmiş ve ayrıca devlet başkanlığı kurumu olan cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur.¹²⁵ Her ne kadar 1923 değişiklikleriyle cumhurbaşkanlığı makamı anayasal

¹¹⁸ 1921 Anayasası m. 2: “*İcra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder. Madde 3: Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” ünvanını taşır.*”

¹¹⁹ Aldıkaçtı, a.g.e., 1973:70-71.

¹²⁰ Özbudun, E. (1992). *1921 Anayasası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 66; Gözler, a.g.e., 2018:25; Aldıkaçtı, a.g.e., 1973:76; Keskinsoy, a.g.e., 2012:5, Mustafa Kemal devlet başkanlığının yokluğuna ve bu yetkilerin fiiliyatta meclis başkanı tarafından kullanılmasına ilişkin düşüncelerini açıklarken “*Devlet başkanlığından bahsetmeksizin onun görevini fiilen meclis başkanına yaptırıyorduk. Fiiliyatta, meclis başkanı ikinci başkandı. Hükümet vardı. Fakat büyük millet meclisi hükümeti adını taşırdı. Kabine sistemine geçmekten çekiniyorduk. Çünkü saltanatçılar, hemen padişahın yetkisini kullanması gerektiğini ortaya atacaklardı.*” ifadelerini kullanmıştır. Özbudun, E. (1992), 61. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (Ankara 1961), 2, 567. Bir başka yerde ise devlet başkanının yokluğu, “*Anadolu'da muvakkat kaydıyla dahi olsa bir hükümet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabil-i cevaz değildir. Şu halde reissiz bir hükümet vücuda getirmek zarureti içindeyiz...*” şeklinde dile getirilmiştir. Özbudun, a.g.e., 1992:1, 210-215.

¹²¹ “*...Diğer taraftan herhangi bir makama devlet ve millet güçlerini dengeleme yetkisi vererek o makamı sorumsuz kılmak felaket doğurur.*” Özbudun, a.g.e., 1992:1, 210-215.

¹²² Özbudun, a.g.e., 1992:67.

¹²³ Keskinsoy, a.g.e., 2012:7.

¹²⁴ Keskinsoy, a.g.e., 2012:82.

¹²⁵ Aldıkaçtı, a.g.t., 1960:209.

zemine oturmuş olsa da cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna dair herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bu noktada anayasanın ilk haliyle ilgili olarak söylediğimiz gibi meclis başkanı ya da değişiklikle birlikte cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun olmadığını söylemek mümkündür.¹²⁶

2.3.4. 1924 Anayasası Dönemi

1923 yılında ilan edilen cumhuriyetin ardından getirilen cumhurbaşkanlığı makamının kurumsallaşması da bu anayasa ile gerçekleştirilmiştir. Ancak anayasal yetkileri çok geniş tutulmayan ve sembolik düzeyde olan cumhurbaşkanı, sistem içi belirleyicilik noktasında da zayıf konumda bırakılmıştır.¹²⁷

Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin önemli düzenlemelerin yapıldığı bu anayasada önceki anayasalardan farklı olarak ilk defa devlet başkanının sorumluluğuna yer verilmiş ve cumhurbaşkanının görevinden kaynaklı işlediği suçlara ilişkin durumu ve kişisel suçlarına ilişkin durumu Anayasanın 41. maddesinde ayrı ayrı ele alınmıştır. 41. maddeye göre: “Cumhurbaşkanı, vatan hayınlığı halinde Büyük Millet meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorular 39 uncu madde gereğince bu kararı imzalayan Başbakanın ve ilgili bakanındır. Cumhurbaşkanının özlük işlerinden dolayı sorumlunması gerekirse Anayasanın milletvekilliği dokunulmazlığı ile ilgili 17 nci maddesi hükümlerine uyulur.”¹²⁸

Maddenin ilk fıkrası görevinden kaynaklı davranışlarına ilişkin sorumluluğu düzenlemiş ve parlamenter sisteme de uygun bir biçimde karşı imza kuralı olarak karşımıza çıkan cumhurbaşkanının kararlarından doğan sorumluluğun bu kararı imzalayan başbakan ve ilgili bakana ait olacağını belirtmiştir. Sorumluluğun türü noktasında açıklık olmamakla beraber doktrinde bu durum siyasi, cezai ve hukuki sorumluluğu kapsadığı şeklinde değerlendirilmiştir.¹²⁹

Maddenin ikinci fıkrası hükmü cumhurbaşkanının kişisel suçlarından doğan cezai sorumluluğunu düzenlemektedir. Buna göre cumhurbaşkanı kişisel suçlarından doğan sorumluluk halinde milletvekillerinin dokunulmazlığının da düzenlendiği 17. maddeden faydalanacaktır. Bu düzenlemeye göre: “Bir milletvekili ne Meclis içindeki oy, düşünce ve

¹²⁶ Keskinsoy, a.g.e., 2012:7.

¹²⁷ Yücel, a.g.m., 2016:128-129.

¹²⁸ İnternet: 1924 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden 05 Eylül 2018’de alınmıştır.

¹²⁹ Özbudun, E. (2012). *1924 Anayasası*. (Birinci Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 48; Anayurt, Ö. (1997). 1924 Anayasası’nda Meclis-Yürütme İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13 (39).

demeçlerinden ne de Meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini Meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir. Seçiminden gerek önce ve gerek sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmek ödevindedir. Seçiminden önce veya sonra bir milletvekili hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi milletvekilliği süresinin sonuna bırakılır. Milletvekilliği süresi içinde zamanaşımı yürümez.”¹³⁰

Hüküm gereği kişisel suçlarından cezai anlamda sorumlu olan cumhurbaşkanının yargılanabilmesi için dokunulmazlığının meclis tarafından milletvekillerindeki usule uygun olarak kaldırılması gerekecektir. Ancak hem işgal ettiği makam gereği hem de dokunulmazlık zırhının olduğu düşünüldüğünde kişisel bir suçtan yargılanmasının görev süresi sonuna bırakılmasını kabul etmek daha tutarlı bir yorum olacaktır.¹³¹ Bütünüyle tüm durumlar değerlendirildiğinde, dönemin koşulları, cumhurbaşkanının sorumluluğuna gidilebilmesine ilişkin uygulamaların henüz tecrübe edilmemiş oluşu, devletin en yüksek makamını temsil etmesi ve dolayısıyla devletle bütünleştirilmesi sebeplerinden ötürü cumhurbaşkanının hem kişisel suçlarından hem de göreviyle alakalı fiillerinden ötürü bahsi geçen sorumluluk mekanizmalarının işletilmesi pek mümkün görünmediği ifade edilmiştir.¹³²

2.3.5. 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasasında önceki anayasalardan farklı olarak tam anlamıyla kuvvetlerin yumuşak ayrılığı-parlamentar sistem benimsenmiştir.¹³³ Sistemin mantığına uygun olarak yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ile başbakan ve bakanlar kurulu arasında bölüşülmüştür. Devletin başı ve temsilcisi olarak öngörülen cumhurbaşkanının konumu ise yasama ile hükümet arasında yaşanabilecek uyumsuzlukları çözecek tarafsız bir makam olmasını gerektirmiştir (m. 95/3).¹³⁴

¹³⁰ İnternet: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden 9.9.2018 tarihinde alınmıştır.

¹³¹ Yücel, *a.g.m.*, 2016:129.

¹³² Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:84.

¹³³ Özbudun, *a.g.e.*, 2011:45; Tanör, *a.g.e.*, 2009:394-397; Gören, Z. (2015). *Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, 68.

¹³⁴ 1961 Anayasası m. 95/3: “Cumhurbaşkanı seçilenin partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sıfatı sona erer.” Kerse, *a.g.e.*, 1973:133-134.

Parlamente sistemin gereği olarak da öngörebileceğimiz bu tarafsızlıkla, cumhurbaşkanının yetkileri törensel düzeyde tutulmuş ve icrai nitelikten uzaklaştırılmıştır.¹³⁵ Cumhurbaşkanının sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler ise görev suçu ve kişisel suç ayrımı şeklinde değerlendirilmektedir. Aşağıda da göröleceği üzere anayasada böyle bir ayırım yapılmasa da doktrinde yorum yoluyla böyle bir ayırma gidilmiştir.¹³⁶

1961 Anayasasında 1924'ten farklı olarak cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ve sorumluluğu adı altında iki ayrı düzenleme öngörölmüştür. Buna göre,

“IV. Sorumsuzluğu

Madde 98- Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerinden sorumlu değildir.

Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili Bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur.

V. Sorumluluğu

Madde 99- Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği kararla suçlandırılır.”¹³⁷

Sorumsuzluğunun düzenlendiği maddeden anlaşılacağı üzere cumhurbaşkanı göreviyle ilgili işlemlerden dolayı sorumlu tutulmamaktadır. Bu işlemlerden doğan bütün sorumluluk parlamente sistemin de bir gereği olarak karşı imza kuralı ile başbakan ve ilgili bakana aittir ve cumhurbaşkanının siyaseten sorumluluğu yoktur.¹³⁸

1924 Anayasasındaki sorumluluk anlayışına benzer ve sorumluluğun hukuki niteliği noktasında daha açık olan “sorumluluğu” başlığını taşıyan düzenlemeye göre cumhurbaşkanı “vatana ihanet” halinde sorumlu tutulabilecektir. Vatana ihanetten kaynaklanan sorumluluk hali “suçlandırılır” ifadesinden de açıkça anlaşılđı üzere yine ve Anayasanın 147. maddesinde¹³⁹ Anayasa Mahkemesinin ceza mahkemesi olarak yargılama yaptığı Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı kişiler arasında cumhurbaşkanının da sayılmış olmasından dolayı cezai sorumluluğa ilişkindir.¹⁴⁰ Dolayısıyla 1924 Anayasasındaki

¹³⁵ 1961 Anayasası m. 97: “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve Milleti temsil eder. Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı Devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderir ve Türkiye'ye gönderilen yabancı Devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası anlaşmaları onaylar ve yayımlar; sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir.”

¹³⁶ Tunç, H., Bilir, F. ve Yavuz, B. (2015). *Türk Anayasa Hukuku*. (Altıncı Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, 218-219.

¹³⁷ İnternet: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> adresinden 17.09.2018 tarihinde alınmıştır.

¹³⁸ Keskinsoy, a.g.e., 2012:13; Yücel, a.g.m., 2016:130.

¹³⁹ 1961 Anayasası m. 147/2: “Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay, Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başbakanın sözcüsünü, Askeri Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.”

¹⁴⁰ Keskinsoy, a.g.e., 2012:13.

“meclise karşı sorumludur” ifadesindeki sorumluluğun hukuki niteliği noktasındaki şüpheler bu noktada giderilmiş, vatana ihanet fiilinin suç vasfının olduğu belirtilmiştir.¹⁴¹

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili işlemlerinden sorumlu tutulmaması vatana ihanet dışında kalan ve görev esnasındaki fiillerden doğacak tüm suçlar için de cezai bir sorumsuzluk sağlamaktadır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı görevi esnasında alacağı tüm kararlardan ve yapacağı tüm işlemlerden ancak vatana ihanet teşkil etmesi halinde sorumlu tutulacaktır.¹⁴²

Cumhurbaşkanına vatana ihanetle ilgili suç isnadı meclis üye tam sayısının üçte biri tarafından yapılacaktır. Meclislerin birleşik toplantısında üye tamsayısının en az üçte ikisinin alacağı kararla suçlandırılan cumhurbaşkanı aynı zamanda bu kararla Yüce Divan’a sevk edilmiş olacaktır. 1924 Anayasasında cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılması üzerine yargılayacak olan makam gösterilmemişti. 1961 Anayasasında ise Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşuyla birlikte ceza mahkemesi sıfatıyla yargılama yaptığı Yüce Divan, yargı mercii olarak gösterilmiştir.¹⁴³

1961 Anayasasında cumhurbaşkanının kişisel suçlarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. 1924 Anayasasında yer alan cumhurbaşkanının kişisel filleri sebebiyle yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlere gidileceğine dair olan düzenleme bu anayasada öngörülmemiş ve ayrıca anayasa taslağının görüşmeleri sırasında da kişisel suçlarından sorumlu olup olmayacağına ilişkin bir değerlendirme olmamıştır. Kişisel suçları sebebiyle sorumluluğuna ilişkin bir düzenleme bulunmayışı doktrinde de farklı görüşlerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Ancak bu görüşlerin ortak noktası, cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı sorumlu olduğudur. Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı sorumluluğuna ilişkin açık düzenlemenin yokluğu 1982 Anayasası döneminde de sürdürüldüğünden bu açıklamalarla yetiniyoruz.

¹⁴¹ Kerse, *a.g.e.*, 1973:155; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:13; Aldıkaçtı, *a.g.t.*, 1960:219; Özek, Ç. (1967). *Siyasi İktidar ve Fonksiyonu Aleyhine Cürümler*. İstanbul: Cezaevi Matbaası, 74; Dönmezer, S. ve Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım Cilt: I)*. (On İkinci Bası). İstanbul: Beta Basımevi, 258.

¹⁴² Özbudun, *a.g.e.*, 2011:335; Gözler, *a.g.e.*, 2018:30; Gören, *a.g.e.*, 2015:74; Kerse, *a.g.e.*, 1973:135-136; Özek, *a.g.e.*, 1967:73-74; Tunç, Bilir ve Yavuz, *a.g.e.*, 2015:218-219; Önder, *a.g.t.*, 2004:47; Gölcüklü, F. (1962). Ceza Hukuku Açısından 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 290.

¹⁴³ Madde 147- (20.9.1971-1488) (45): “Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya, Anayasa değişikliklerinin de Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanun sözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir. Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılama savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.”

2.3.6. 1982 Anayasası Dönemi

2.3.6.1. Genel olarak

Kabulünden bu yana on dokuz defa değişikliğe uğrayan 1982 Anayasasında değişikliklerin bir kısmı dar çerçevede olmuş, ancak yapılan son değişiklikler ile Anayasanın ilk halinin kurduğu siyasal sistem büyük ölçüde değiştirilmiştir.¹⁴⁴ 6771 sayılı kanunla son halini alan 1982 Anayasasında oldukça kapsamlı değişikliklere gidilmiştir. Tekrardan kaçınmak adına 2017 yılına kadar olan cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin durum bu bölümde belirtilirken, 2017 değişikliği sonrası durum ise son bölümde ele alınacaktır. Dolayısıyla bu bölümde 1982 Anayasası olarak yapılan değerlendirmeler 2017 yılında 6771 sayılı kanunla yapılan son değişikliklerden hariç tutularak düşünülmelidir.

2.3.6.2. Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu

1982 Anayasasında da 1961 Anayasasında olduğu gibi yürütme yetkisi ve görevinin “Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından” yerine getirileceği öngörülerek yürütmenin düalistliği anlayışı sürdürülmüştür. Bir farkla ki dünyadaki genel eğilime uygun olarak devlet yapısı içerisinde yürütme organı güçlendirilmiştir. Özellikle yürütme organının güçlendirilmesi yönündeki eğilim Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesi doğrultusunda olmuştur.¹⁴⁵

Cumhurbaşkanının sorumluluğunu anlatan husus ise Anayasanın 105.maddesinde “Sorumluluk ve Sorumsuzluk Hali” başlığı altında düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre;

“Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur.

Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine Anayasa Mahkemesi dahil, yargı mercilerine başvurulamaz.

Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.”

¹⁴⁴ 3361 sayılı kanunla 1987 yılında, 3913 sayılı kanunla 1993 yılında, 4121 sayılı kanunla 1995 yılında, 4388 sayılı kanunla 1999 yılında, 4446 sayılı kanunla 1999 yılında, 4709 sayılı kanunla 2001 yılında, 4720 sayılı kanunla 2001 yılında, 4777 sayılı kanunla 2002 yılında, 5170 sayılı kanunla 2004 yılında, 5370 sayılı kanunla 2005 yılında, 5428 sayılı kanunla 2005 yılında, 5551 sayılı kanunla 2006 yılında, 5659 sayılı kanunla 2007 yılında, 5678 sayılı kanunla 2007 yılında, 5735 sayılı kanunla 2008 yılında, 5982 sayılı kanunla 2010 yılında, 6214 sayılı kanunla 2011 yılında, 6718 sayılı kanunla 2016 yılında, 6771 sayılı kanunla 2017 yılında, toplam 19 değişiklik yapılmıştır.

¹⁴⁵ Özbudun, a.g.e., 2011:64; Kuzu, B. (1990). *1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 41, 74-75.

Görüldüğü üzere 1982 Anayasasında cumhurbaşkanının sorumluluğu 1961 Anayasasına benzer şekilde öngörülmüştür. Bu dönemde de görevle ilgili suçlar ve kişisel suçlar ayırımına gidilmiştir. Zira cumhurbaşkanının görevle bağlantılı suçlarından dolayı yargılanacağı makam Anayasanın m.148/6'da Yüce Divan olarak gösterilirken, 1961 Anayasasındaki düzenlemede olduğu gibi kişisel suçlarına değinilmemiştir. 105.maddenin, 1961 Anayasasının “göreviyle ilgili işlemlerden dolayı sorumlu değildir” hükmü karşısında daha karmaşık bir sistem benimsediğini söylemek mümkündür.

Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili suçlar bakımından yalnızca vatana ihanet çerçevesinde suçlandırılabilir. ¹⁴⁶ Dönemin Meclis İçtüzüğü 114.maddesinde suçlandırılmaya ilişkin usul detaylı olarak gösterilmiştir. Buna göre Meclis, vatana ihanet nitelendirmesi yaparken “*hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanınca işlendiği ileri sürülen suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği*”ni belirtecektir. ¹⁴⁷

Belirtmek gerekir ki Anayasada öngörülme de içtüzükteki cezai sorumluluğa ilişkin mevcut düzenlemenin yalnızca görevdeki cumhurbaşkanı için değil aynı zamanda görevden ayrılmış cumhurbaşkanları için de uygulanacağı belirtilmiştir (İçtüzük m. 114/1).

Özetle; cezai sorumluluk bu dönemde, vatana ihanetten dolayı teklif verilmesi ve Yüce Divan'a sevk kararı olarak iki aşamalı bir prosedür olarak ele alınmıştır. En az 184 milletvekili ile cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılabilir ve yine en az 413 milletvekilinin oyuyla Yüce Divan'a sevk gerçekleştirilebilir. Bu süreçte cumhurbaşkanının göreve devam edip etmeyeceğine ilişkin ise açık bir düzenleme mevcut

¹⁴⁶ 1982 Anayasasına kadar incelediğimiz tüm anayasalarımızda cumhurbaşkanının sorumluluk hali vatana ihanet durumuna hasredilmiştir. 1982 Anayasası yazıldığı dönemde vatana ihanet kavramının tek hukuki dayanağı olan 556 sayılı ve 15 sayılı kanunla değişiklikler ve ilaveler yapılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 23 üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece vatana ihanet suçuna kanun bazında yer veren herhangi bir düzenleme kalmamıştır. Bu bakımdan vatana ihanet fiili belirsiz bir ibare olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 6771 sayılı kanunla yapılan değişiklik neticesinde de terimsel ifadesiyle de tamamen kaldırılmıştır. Kapsamı genişletmemek adına vatana ihanete ilişkin yapılan tartışmalara değinmiyoruz.

¹⁴⁷ İçtüzük m. 114: “*Anayasanın 105 inci maddesinin son fıkrası gereğince görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilir. Bu önerge derhal Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur; suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanına bildirilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır. Bu birleşimde, suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanının da dinleneceği bir görüşmeden sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az dörtte üçünün oyuyla suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanının Yüce Divana sevkine karar verilebilir. Suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı, isterse, savunmasını yazılı olarak gönderebilir. Bu savunma Genel Kurulda aynen okunur. Birinci fıkrada söz konusu önerge ile üçüncü fıkrada söz konusu Yüce Divana sevk kararında, hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanınca işlendiği ileri sürülen suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir*”

değildir. Doktrindeki baskın görüşte, farklı gerekçelerle de olsa ulaşılan ortak sonuç, cumhurbaşkanının görevine devam edemeyeceğidir.¹⁴⁸

Cumhurbaşkanı 2017 Anayasa değişikliğinden önce göreviyle ilgili suçlar bakımından yalnızca vatana ihanetten dolayı sorumlu tutulurken kişisel suçları bakımından her vatandaş gibi sorumlu olduğu kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından doğan sorumluluğunun kabulü, bunun gerçekleştirilmesine ilişkin anayasal bir usulün bulunmayışı karşısında cumhurbaşkanını korumasız bırakabilmektedir. Bu durum cumhurbaşkanının dokunulmazlığının olup olmadığı tartışmalarıyla birlikte görevi esnasında yargılanıp yargılanamaması ve yargılamanın usulünün ne olacağına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Şüphesiz doktrinin üzerinde ittifak ettiği husus kişisel suçlarından sorumlu olduğunun kabulünün yanında, konunun düzenlenmeyişinin önemli bir eksiklik oluşudur.¹⁴⁹

Hal böyle olunca cumhurbaşkanının kişisel suçlarından doğan sorumluluğun nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin usul tartışmaları yapılmıştır.¹⁵⁰ 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte doktrindeki bu tartışmaların vatana ihanet suçu ve kişisel suçları açıklığa kavuşturmak bakımından pratikte bir önemi kalmamıştır. Ancak aşağıda da ifade

¹⁴⁸ Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2001). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 316; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:336; Şahin, K. (2001a). *Cumhurbaşkanın Ceza Sorumluluğu*. Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan, Kocaeli, 255; Zengin, *a.g.t.*, 1996:179; Dönmezer ve Erman, *a.g.e.*, 1997:260; Gözübüyük, A. Ş. (2008). *Anayasa Hukuku*. (On Altıncı Baskı). Ankara:Turhan Kitabevi, 228-232; Teziç, E. (1992). *Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan. İstanbul Barosu Yayını, 280; Kanadoğlu, O. K. (2004). *Anayasa Mahkemesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, 198; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:113; Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:137; Küçüktaşdemir, Ö. (2015). Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Işığında Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Nevzat Torosluya Armağan, 2, 774; Yanık, M. (2008). *Yüce Divan*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları,127.

¹⁴⁹ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:98; Tunç, Bilir ve Yavuz, *a.g.e.*, 2015:221-222; Özgenç, *a.g.e.*, 2016:638-639; Zengin, *a.g.t.*, 1996:189; Kerse, *a.g.e.*, 1973:176; Yanık, *a.g.e.*, 2008:96; Şahin, *a.g.m.*, 2001a:262; Boz, *a.g.m.*, 2008:179; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:96; Taşkın, Ş. C. (2011). 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 92, 393-396.

¹⁵⁰ Nitekim bir görüşe göre Cumhurbaşkanı yasama dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlıktan faydalanmalıdır. Atar, Y. (2012). *Türk Anayasa Hukuku*. (Yedinci Baskı). Konya: Mimoza Yayınları, 265; Küçüktaşdemir, *a.g.m.*, 2015:783; Çoban, A. R. ve Erdağ, A. İ. (2008). Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması. *TBB Dergisi*, 75, 179; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:335; Feyzioglu, M. (1991-1992). Yasama Dokunulmazlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 42(1-4), 27. Bir başka görüşe göre ise yasama dokunulmazlığından faydalandırılması şeklinde anayasal teamül ortaya çıkmalı ve dokunulmazlıktan faydalanan Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı yargılanmasında vatana ihanet suçlamasına yönelik usul ve esaslar uygulanmalıdır. Toroslu, N. ve Toroslu, H. (2016). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. (Yirmi Birinci Baskı). Ankara:Savaş Yayınevi, 84; Tanilli, S. (1982). *Devlet ve Demokrasi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Say Yayınları, 332; Farklı bir görüşe göre ise Cumhurbaşkanı hakkında soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin yapılması görev süresi sonuna bırakılmalı ve genel hükümlere göre gerçekleştirilmelidir. Artuk, M.E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2006). *Ceza Hukuku Genel Hükümler I*. (İkinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, 249; Benzer yöndeki bir diğer görüş, Üzülmez ve Koca, *a.g.e.*, 2017:782.

edeceğimiz üzere göreve gelmeden önce işlenmiş suçlara ilişkin ileri sürülecek çözüm önerilerine önemli birer dayanak teşkil edeceklerdir.

3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DEVLET BAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

3.1. Genel Olarak

2017 Anayasa değişiklikleri başta hükümet sistemi olmak üzere birçok konuda köklü ve önemli değişiklikler getirmiştir. Kuşkusuz en önemli değişiklik hükümet sistemi değişikliğidir. Yapılan değişiklikle özellikle dönemin iktidar mensupları tarafından öne çıkarılan başkanlık sistemi yönünde bir sistem getirilmiştir. Ancak tam olarak saf başkanlık sisteminin benimsendiğini söylemek de güçtür. Nitekim siyasi ve hukuki çevrelerde yeni hükümet sisteminin nasıl adlandırılacağı konusunda çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Örneğin Gözler, yeni sistemin “türü kendine özgü” bir hükümet sistemi olduğunu belirtmekte¹⁵¹, buna karşılık Atar yeni hükümet sistemini “Türk tipi başkanlık sistemi” olarak nitelendirmektedir.¹⁵² Erdoğan ise, Türkiye’nin yeni hükümet sisteminin “başkancı” bir sistem olduğunu söylemektedir.¹⁵³ Hükümet sisteminin niteliğine ilişkin tartışmalar ve anayasa hukuku literatüründe rastlanılmayan Türk tipi başkanlık, Cumhurbaşkanlığı sistemi gibi isim bulma arayışı aynı zamanda Türkiye’nin hükümet sistemlerine katkısı biçiminde de yorumlanabilir.¹⁵⁴

Benimsenen yeni hükümet sisteminin saf başkanlık sistemi¹⁵⁵ olmadığını ve başkancı sistem¹⁵⁶ ile diğer bir ifadeyle havaleci rejimlerin (*delegative democracy*) özel bir türü olan hiper-başkanlık sistemi arasında olduğunu dile getiren görüşler de bulunmaktadır.¹⁵⁷ Tartışmalar saf başkanlık sisteminin felsefesinden önemli sapmalar içermesi noktasında

¹⁵¹ Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi, 744.

¹⁵² Atar, Y. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (On İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi, 175.

¹⁵³ Erdoğan, M. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Ankara: Hukuk Yayınları, 140.

¹⁵⁴ Erim, R.O. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Birinci Baskı). İşaret Yayınları.

¹⁵⁵ ABD Başkanlık sistemini “saf Başkanlık sistemi” olarak kabul eden öğreti bu unsurları taşıyan ülkeleri saf Başkanlık sistemi olarak kabul etmiş bu sistemden sapma yaşayan ve unsurların bir kısmını bünyesinde barındıran ülkelerin rejimlerini ise “melezleşmiş”, “saflığını yitirmiş” sistemler olarak nitelendirmişlerdir. Bu tip rejimlerin pek çoğu Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde yer almaktadır. Shugart, M. S. and Carey, J. M. (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. (Birinci Baskı). Cambridge University Press, 19-20; Van Cranenburgh, O. (April, 2009). Restraining Executive Power in Africa: Horizontal Accountability in Africa's Hybrid Regimes. *South African Journal of International Affairs*, 16(1), 49-68; İnternet: Mainwaring, S. and Matthew, S. (July 1993). *Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal*. https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/200_0.pdf, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.

¹⁵⁶ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:422-423; Çağlar, B. (1989). *Anayasa Bilimi (Bir Çalışma Taslağı)*. İstanbul: Kardeşler Matbaası, 272.

¹⁵⁷ Havaleci rejimler için bkz. O’Donell, A. G. (January 1994). Delegative Democracy. *Journal of Democracy*, 5(1), 55-69; Hiper-Başkanlık sistemleri için bkz. Larkins, C. M. (1998). *The Legacies of Hyper-Presidentialism: Executive-Judicial Relations, Constitutional Cultures, and The Future of Democratic Governance in Argentina and Peru*. Ph.D Thesis, University of Southern California, 64-65.

şekillenmiştir. Dolayısıyla bu bölümde saf başkanlık sisteminin anavatanı ve kuvvetler ayrılığıyla en uyumlu örneği olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)¹⁵⁸ ile ABD sistemini değiştirerek benimseyen Latin Amerika ülkelerindeki başkanın cezai sorumluluğu incelenecektir. Latin Amerika ülkelerinin neredeyse tamamı kendi ülkelerine bu sistemi taşımış olduklarından, tümünün incelenmesi mümkün değildir. Bu nedenle Latin Amerika ülkelerinden yalnızca yasama ve yürütme erklerinin birbiri karşısındaki konumuyla tarihsel süreci göz önünde bulundurulduğunda mevcut duruma birtakım yönlerden yakınlık arz eden ülkelerin incelenmesiyle yetinilecektir.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri

3.2.1. Başkanın Cezai Sorumluluğuna Genel Bakış

ABD, başkanlık sisteminin kurucusu olduğu gibi, devlet başkanının cezai sorumluluğunu da anayasal olarak tanıyan ilk devlettir. Bilindiği üzere başkanlık sisteminde doğası gereği sert kuvvetler ayrılığı mevcuttur ve başkanın parlamentoya karşı sorumluluğu, diğer bir ifadeyle siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. ABD’de de bu durum Anayasanın ikinci maddesinin dördüncü bölümündeki düzenlemeyle sağlanmıştır. Buna göre *“Başkan, Başkan Yardımcısı ve Birleşik Devletler’in bütün sivil yetkilileri, ihanet, rüşvet, diğer ağır cürümler ve kabahatlerden suçlanır ve mahkûm olurlarsa, görevlerinden alınacaklardır.”*¹⁵⁹

Özellikle Kurucu Babalar (*The Founding Fathers*) cumhuriyetçi anlayışın kuvvetli etkisiyle muhtemel başkanın hukuki¹⁶⁰ olarak sorumluluğunda ısrarcı olmuşlardır. “Impeachment” adını verdikleri bu görevden alma prosedürü cumhuriyetçi anlayışın simgesi olmakla beraber cumhuriyet devlet biçimine olan bağlılığın da kuvvetli bir göstergesi konumundadır. Zira İngiliz anayasal monarşisine ve diğer tüm mutlak monarşilere karşı sunulan bir antitez niteliğindedir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:420-423; Özsoy-Boyunsuz, Ş. (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemleri*. (Birinci Baskı). Ankara:İmge Kitabevi, 65.

¹⁵⁹ Anayasa metnindeki *“high crime and misdemeanor”* ifadesi Türkçeye yaygın olarak “diğer ağır cürümler ve kabahatler” olarak çevrilmiştir. Ancak bu ifade Kabahatler Kanunundaki gibi hafif bir istenmeyen eylemi içermemekte ancak suç kadar da ağır bir anlama da gelmemektedir. Dolayısıyla ikisi arasında yer alan suçtan hafif kabahatten ağır nitelikteki eylemler anlamını haizdir. İnternet: ABD Anayasası (İngilizce) https://www.constituteproject.org/constitution/United_States_of_America_1992?lang=en adresinden http://files.libertyfund.org/files/788/0084_LFeBk.pdf adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.

¹⁶⁰ Buradaki hukuki sorumluluk kavramı tazminat sorumluluğunun aksine Başkanın hukuksal bir prosedür çerçevesinde, hukuk kuralları dahilinde sorumlu tutulabilmesi anlamında kullanılmıştır.

¹⁶¹ Luchterhandt, O. (2010). Die Amtsenthebung des Staatspräsidenten im Spannungsfeld von Rechtsstaats- und Demokratieprinzip. *Development of Public Law*, 1(165), 163-180.

Esasen impeachment'ın amacı kişisel bir cezalandırma yoluna gitmek değildir. Anayasal faaliyetlerinden dolayı suçlanan şahısların (başkan dâhil) cezai sorumluluktan muaf tutulmadıklarını açıkça ortaya koymaktır.¹⁶²

Parlamenter hükümet sistemindeki siyasi güvenin ortadan kalkmasıyla birlikte hükümetin değiştirilebilmesi anlayışının aksine, ABD hukukundaki "impeachment" mekanizması siyasi sorumluluk aracı değildir ve tamamen başkanın devlete karşı olan yasal sorumluluğuna ilişkindir. Anayasanın düzenlemesinde de bu durum açıkça görülmektedir. Zira ABD başkanı politik hatalarından dolayı değil, ancak sayılı suçlarından dolayı suçlandırılabilir. Aynı zamanda bu iddiaların incelenmesi ve açıklanması süreci de tamamen hukuki bir prosedür çerçevesinde yasal bir zeminde gerçekleşecektir.¹⁶³

Kurucu Babalar bu prosedürde iddianame görevini (suçlandırma) yasama meclisinin alt kanadını teşkil eden Temsilciler Meclisi'ne verirken (m.1 b.2 f.5), yargılama görevini ise üst meclis olan Senato'ya bırakmıştır (m.1 b.3 f.6).¹⁶⁴ Yargılama konusunda Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi (*Supreme Court of the United States*) yetkilendirilmemiştir. Zira hâkimlerin gücünün ve cesaretinin impeachment konusunda yeterli olup olmayacağından emin olunamamıştır.¹⁶⁵ Aynı zamanda kararın ivediliği de göz önüne alınırsa demokratik yollarla halk tarafından seçilmiş, kurumsal otoritesi ve politik gücü sayesinde Senatonun vereceği kararın halk nezdinde hiçbir şüpheye yer vermeden daha bağımsız ve daha tarafsız olacağı düşünülmüştür.¹⁶⁶ Anayasada öngörülen impeachment ile yalnızca görevden alma değil, aynı zamanda federal makamlarda kamu görevinden yasaklılığın kararlaştırılabileceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte impeachment sonucu görevden alınan başkan hakkında ayrıca dava açılabilir ve cezalandırma yoluna gidilebilir (m.1 b.3 f.5).

Özetle ABD'deki impeachment, bir yandan Senato tarafından gerçekleştirilen demokratik meşruiyet ilkesini diğer yandan hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkesini gerçekleştiren yargısal yapının tek bir makamda birleştirilmiş halidir.¹⁶⁷

¹⁶² Cole, J. P. and Garvey, T. (October 29, 2015). *Impeachment and Removal*. Congressional Research Service, 8.

¹⁶³ Luchterhandt, *a.g.m.*, 2010:165; Bazan, E. B. (December 9, 2010). Impeachment: An Overview of Constitutional Provisions, Procedure, and Practice. *Congressional Research Service*, 22.

¹⁶⁴ ABD'de Kongre(United States Congress) adı verilen yasama organı, Temsilciler Meclisi ve Senato adı verilen iki meclisli bir yapıdan oluşmaktadır. Abd anayasasının birinci maddesiyle düzenlenmiştir.

¹⁶⁵ İnternet: Hamilton, A., Jay, J. and Madison, J. (2001). *The Federalist*. The Gideon Edition Edited with an Introduction, Reader's Guide, Constitutional Cross-reference, Index, and Glossary by George W. Carey and James McClellan. no.65, 339-340. http://files.libertyfund.org/files/788/0084_LFeBk.pdf adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.

¹⁶⁶ Luchterhandt, *a.g.m.*, 2010:166.

¹⁶⁷ Luchterhandt, *a.g.m.*, 2010:167.

3.2.2. Impeachment: Temsilciler Meclisi Aşaması

Impeachment yargılaması iki temel bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki impeachment soruşturmasının gerçekleştirildiği Temsilciler Meclisi safhasıdır. Bu aşama suçlandırma safhası olarak geçer, bir diğer ifadeyle iddianame aşaması da denilebilir.

Başkan hakkında impeachment süreci herhangi bir Temsilciler Meclisi üyesinin kendi inisiyatifiyle, impeachment suç ya da suçlarının işlendiğine dair, meclisin impeachment soruşturması başlatması gerektiğini önermesiyle başlamaktadır. Impeachment herhangi bir meclis üyesinin önergesiyle başlatılabileceği gibi meclis üyesi olmayan kişilerin meclisi harekete geçirmesi ya da yönlendirmesiyle de başlayabilmektedir. Yüksek Yargı Konseyi (*Judicial Conference of the United States*) üyelerinin tavsiyesiyle ya da Bağımsız Savcının (*Independent Counsel-Special Counsel*)¹⁶⁸ edindiği önemli ve güvenilir bir bilginin impeachment teşkil ettiğine yönelik önerisiyle de gerçekleşebilmektedir. Burada Federal Anayasa, Kongre'yi kimin harekete geçirdiğine bakmaksızın, “görevden alma sürecini başlatan tek güç” olma yetkisini Temsilciler Meclisine vermektedir. Bu durum aynı zamanda meclisin önerileri dikkate alıp almama noktasında serbest olduğunu da gösterir.¹⁶⁹ Anayasa impeachment prosedürüne yönelik temelde çok az şey ifade etmekte olup görevlerine ilişkin kendi kurallarını belirleme yetkisini öncelikli olarak Temsilciler Meclisi'ne ve Senato'ya bırakmaktadır.¹⁷⁰

Meclis böyle bir durumla karşı karşıya kaldığı zaman, gerekli araştırmaları yapması ve detaylı bir rapor hazırlaması için Meclis Adalet Komitesi'ni (*House Judiciary Committee*) görevlendirmektedir. Anayasal bir kural olmamasına rağmen bu zamana kadar tüm

¹⁶⁸ Amerikan Başkanı Nixon'un “Watergate skandalı” olarak tarihe geçen olayından sonra Kongre yüksek düzeydeki yürütme görevlilerinin yaptıkları yolsuzlukları açığa çıkartmak ve araştırmaları yapmak adına bağımsız bir kurum oluşturmaya karar vermiştir. Bu amaçla 1978 yılında *Ethics in Government Act* kabul edilmiştir. Bu yasaya göre üst düzey yürütme görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı gerekli araştırmaları yapmak üzere “*special prosecutor*” atanacaktır. Daha sonra 1982 yılında yasanın ismi *Independent Counsel Act* olarak değiştirilmiş 1983 yılında “*special prosecutor*” terimi yerine “*independent counsel*”(bağımsız savcı) terimi getirilmiştir. Birleşik Devletler Kodunun (United States Code-USC) 28. başlığının 40.bölümünde 591-599.maddeleri arasında düzenlenmiştir (28 USC §591-§595). 28 USC §595(c) ve 28 U.S.C. §599 hükmüne göre “*independent counsel*” hükümleri devam eden soruşturmalar haricinde 30 Haziran 1999'da yürürlükten kalkacaktır. Bağımsız savcılığın “*Independent Counsel Reauthorization Act of 1994*” ile yeniden şekillendirilmesinin ardından 1999 yılında ise tamamen “özel savcılık ofisi”ne “*Office of the Special Counsel*” dönüştürülmüştür. Bağımsız savcıya ilişkin mevcut hükümler Federal Yönetmelikler Kodu (*The Code of Federal Regulations-CFR*) ile “*special counsel*” olarak yeniden düzenlenmiştir.(28 CFR §600.1 - §600.10). İnternet: The Code of Federal Regulations-CFR. <https://www.law.cornell.edu/cfr/text>, adresinden 19 Şubat 2019'da alınmıştır; İnternet: United States Code, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>, adresinden 19 Şubat 2019'da alınmıştır.

¹⁶⁹ Gerhardt, M.J. (2018). *Impeachment: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press, 73-74; Cole and Garvey, a.g.e., 2015:17.

¹⁷⁰ Tribe, H. L. (2000). *American Constitutional Law*. (Third Edition). New York: New York Foundation Press, 160.

impeachment süreçlerinde Meclis, bir karara varmadan önce bu şekilde hareket etmiştir. Meclis Adalet Komitesi böyle bir görevlendirmenin ardından çalışmalarını yürütürken bir ilk soruşturma gerçekleştirir ancak bu yetki; araştırma ve soruşturmakla özel yetkili kılınmış ya da seçilmiş birtakım komitelere de verilebilmektedir.¹⁷¹ Ya da Adalet Komitesi kendisinin yetkili kılınmasının ardından bu işi alt komitelerinden (*subcommittee*) birine ya da bunun için özel olarak oluşturulmuş bir alt komiteye de bırakılabilmektedir.¹⁷²

Meclis Adalet Komitesi bu aşamada önemli rol oynamaktadır. Komitenin buradaki işi başkanın, suçlandırma kapsamında yer alan ihanet, rüşvet ve diğer ağır cürümler ya da kabahatler ile ilgili olup olmadığını belirlemektedir.¹⁷³ Komite bunun için gerekli tüm delilleri toplayabilecek, gerekirse tanık dinleme yoluna dahi gidebilecektir. Komite kendi personelini kullanabilmesi yanında başka kaynaklara ulaşmak suretiyle de delil toplayabilecektir. Bu delilleri değerlendirerek impeachment'a elverişli olup olmadığına yönelik değerlendirmelerde bulunabilecektir. Burada önemle belirtmek gerekir ki basit bir ceza yargılamasında sanığın sahip olduğu tüm haklara impeachment yargılamasında başkan da sahip olacaktır. Bu haklar ortadan kaldırılamayacaktır. Ancak hem Temsilciler Meclisi hem de Senato aşamasında delillerin değerlendirilmesine ilişkin teknik kuralların uygulanmasına dair bir zorunluluk bulunmamaktadır.¹⁷⁴

Konuya ilişkin gerekli tüm araştırmalarını tamamlayan komite Temsilciler Meclisi'ne sunulmak üzere ayrıntılı bir rapor hazırlayacaktır. Bu raporda “açık ve inandırıcı” kanıtlarla var olduğunu düşündüğü impeachment maddelerini sıralayacaktır.¹⁷⁵ Ayrıca ulaştığı maddi delilleri göstermesinin yanı sıra konuya ilişkin varmış olduğu görüşü Temsilciler Meclisi'ne sunacaktır.¹⁷⁶ Eğer görev alt komiteye yahut özel bir komiteye bırakılmışsa bu komitenin üyeleri impeachment kanaatindelerse önce komitenin tamamına oy çokluğuyla raporu sunacaklardır. Daha sonra komitenin tamamı da impeachment kanaatindeler ise gerekçeleriyle birlikte detaylı olarak hazırlanmış ve impeachment maddelerini içeren bu raporu yine oy çokluğuyla Temsilciler Meclisi'ne sunacaktır.¹⁷⁷

¹⁷¹Başkan Andrew Johnson'un impeachment yargılamasında “House Committee on Reconstruction” görevlendirilmiştir.

¹⁷² Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19; Tribe, (2000), 18.

¹⁷³ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19.

¹⁷⁴ Black, C.L. JR. (1974). *Impeachment: A Handbook*. (First Edition). New Haven and London: Yale University Press, 7.

¹⁷⁵ Tribe, *a.g.e.*, 2000:160.

¹⁷⁶ Şahin, K. (2001). *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 85; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19.

¹⁷⁷ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19.

Önemle belirtmek gerekir ki Temsilciler Meclisi komitenin tavsiyesi yönünde karar almak zorunda değildir.¹⁷⁸ Ancak uygulamada Temsilciler Meclisi Senato'ya sevk edip etmeme yönündeki kararını çoğunlukla komitenin görüşü doğrultusunda almıştır.¹⁷⁹ Komitenin raporu kendisine ulaştığında Meclis komite raporu üzerinde makul değişiklikler yapabilir. Ancak bu değişikliklerin siyasi yönde olmaması gerekmektedir. Ayrıca bir ya da daha fazla impeachment maddesini çıkarabilir ancak eklemesi neredeyse imkânsızdır. Zira tüm delilleri öğrenmiş bir komitenin önerisine aykırı bir yazı hem Senato'da hem de ülke gündeminde hoş karşılanmayacak, impeachment yargılamasını şüpheli bir zemine çekecektir.¹⁸⁰

Meclis, impeachment maddelerine ilişkin genel kuruldaki tartışmaların ardından her bir impeachment maddesini ayrı ayrı oylayacaktır. Meclis oylamayı takiben raporu tasarı haline getirmesi için tekrar komiteye gönderecektir. Komitede tasarı haline gelen impeachment maddeleri meclis genel kurulunda Senato'ya gönderilmek üzere son bir kez oylanacaktır.¹⁸¹ Ardından impeachment tasarısı (*Bill of Impeachment*), suçlanmış başkan hakkında, gerekli yargılamayı yapması için tek yetkili merci olan Senato'ya gönderilecektir.

Yapılan oylamada Temsilciler Meclisi, mevcut üyelerinin basit çoğunluğuyla karar vermektedir (m.1 b.5 f.1).¹⁸² Temsilciler Meclisi'nde üyelerin çoğunluğu toplantı yeter sayısını teşkil etmektedir ve bu mevcut üyelerin basit çoğunluğuyla karar alınacaktır. Dolayısıyla bugünkü durumda bir başkanın suçlandırılmasında 435 üyenin en az 218'i ile meclisin toplanması ve bu 218 üyenin de basit çoğunluğuyla karar alması gerekmektedir. Bu da en genel ifadeyle bir başkanın suçlandırılması Temsilciler Meclisi'nin üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasıyla mümkün olabilmektedir. Başkanın teorik olarak az katılım ve düşük bir nisapla suçlandırılabilmesi ihtimali, her ne kadar pratikte az katılım mümkün görünmese de, seçmene açıklanması zor bir durum teşkil edecektir.¹⁸³

¹⁷⁸ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19.

¹⁷⁹ ABD impeachment tarihinde yalnızca bir defa komitenin olumsuz görüşüne rağmen Temsilciler Meclisi Senato'ya gönderilmesi yönünde karar almıştır.

¹⁸⁰ Black, *a.g.e.*, 1974:7-8.

¹⁸¹ Black, *a.g.e.*, 1974:7-8.

¹⁸² ABD'de Kongrenin iki kanadından biri olan Temsilciler Meclisi üyeleri federal halkı temsil etmektedirler. Seçimler her iki yılda bir yenilenir ve her eyaletten seçilen üye sayısı o eyaletin nüfusuna bağlıdır. Her on yılda bir yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre her eyaletin meclise gönderdiği üye sayısı da değişebilmektedir. (Anayasanın birinci maddesinin ikinci bölümünde düzenlenmiştir). Şu durumda Temsilciler Meclisinin üye tam sayısı 435'dir. İnternet: <https://www.house.gov/the-house-explained>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.

¹⁸³ Black, *a.g.e.*, 1974:8, Temsilciler Meclisinde impeachment için gerekli olan oy miktarları -cumhuriyetçiler ve demokratlar olarak fiilen iki partiden oluşmuş bir mecliste- azınlığı teşkil eden partinin hiçbir şekilde çoğunluk partisinden seçilmiş bir Başkana karşı impeachment yoluna gidilememesi fikrini ortaya çıkarabilir. Başkan Clinton'un yargılanması haricinde bu zamana kadar bu tarz bir partizan davranış ABD impeachment tarihinde rastlanmamıştır; Black, *a.g.e.*, 1974:8-9. Ancak son dönemde mevcut ABD Başkanı

Temsilciler Meclisinin impeachment yargılamasındaki son rolü ise kendisini Senato’da temsil edecek “manager” adı verilen kişileri seçmektir. Senatodaki yargılamada Temsilciler Meclisi esasen iddia makamını oluşturur ve dolayısıyla “manager” olarak atanan ve Temsilciler Meclisi’nin vekili olan bu kişiler iddia makamını oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Temsilciler Meclisi bu kişileri meclis üyelerinin tamamının bulunduğu bir listeden genel oyla, meclis başkanlık divanına seçme yetkisinin verilmesiyle Meclis Başkanı (*Speaker of the House*) tarafından ya da bir meclis kararıyla (*resolution*) bu kişilerin isimlerinin belirlenmesi yoluyla seçebilecektir.¹⁸⁵ Ancak impeachment yönündeki suçlandırma kararını desteklememiş bir meclis üyesi “manager” olarak seçilemez.¹⁸⁶ Uygulamada genelde komite başkanı ve diğer komite üyeleri manager sıfatıyla meclisi temsil etmektedir.¹⁸⁷

3.2.3. Impeachment: Senato Aşaması

Impeachment sürecinde ilgili impeachment maddelerini değerlendirerek yargılamayı gerçekleştirmeye yetkili tek güç ve bu konuda son sözü söylemeye yetkili tek makam Kongre’nin diğer kanadını teşkil eden Senato’dur.¹⁸⁸ Senato bu yargılamayı Temsilciler Meclisi’nde olduğu gibi kendi usul ve prosedürlerine göre yönetmektedir.¹⁸⁹ Bu usul ve kurallar Başkan Andrew Johnson’un yargılanmasından bu yana çok fazla değişikliğe uğramamıştır.

Temsilciler Meclisi tarafından gönderilen impeachment tasarısının kendisine ulaşmasıyla birlikte Senato mahkeme gibi hareket etmektedir.¹⁹⁰ Bu statüsü anayasadan

Donald Trump hakkındaki iddialar için bu tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle 6 Kasım 2018 tarihinde yapılan seçimle birlikte Temsilciler Meclisindeki çoğunluğu demokratların ele geçirmesiyle cumhuriyetçi Başkan Trump hakkındaki iddialara ilişkin suçlandırmanın rahatlıkla gerçekleştirilebileceği söylenmiştir. İnternet: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46111281>, adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.

¹⁸⁴ Black, *a.g.e.*, 1974:9; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:19.

¹⁸⁵ Yakın dönem uygulamalarında meclis kararıyla seçildikleri görülmüştür ancak; tarihsel olarak bakıldığında meclis Başkanı tarafından seçildiği de olmuştur.

¹⁸⁶ Black, *a.g.e.*, 1974:9.

¹⁸⁷ Tribe, *a.g.e.*, 2000:161, Örneğin, Başkan Clinton’un yargılanması sırasında Senatoda manager sıfatıyla Adalet Komitesi Başkanı Henry Hyde ve diğer 12 komite üyesi görev almıştır.

¹⁸⁸ 50 eyaletten oluşan ABD’de her bir eyaletten seçilecek iki eşit sayıda toplada 100 üye Senato’yu oluşturur. Senato’nun üçte biri her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenir. Bununla birlikte seçilen her senatörün bir sonraki seçime kadar görev süresi altı yıldır.

¹⁸⁹ İnternet: Government Publishing Office, “*The Rules of Procedure and Practice in the Senate when Sitting on Impeachment Trials*”. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf>, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır; İnternet: “*Senate Manual*” Containing The Standing Rules, Orders, Laws, And Resolutions Affecting the Business of the United States Senate (§§170-195, pp. 223-23). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113.pdf>, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır. internet: For rules and procedure, https://www.senate.gov/reference/reference_index_subjects/Rules_and_Procedure_vrd.htm, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır.

¹⁹⁰ Black, *a.g.e.*, 1974:9.

kaynaklanmaktadır. Bu yargılama dışında hiçbir şekilde böyle hareket etmesi mümkün değildir. Başkanın yargılanması sırasında anayasadaki düzenlemeye göre, impeachment prosedürü ile yargılanacak diğer kişilerden farklı olarak, Federal Yüksek Mahkeme Başkanı (Birleşik Devletlerin Başyargıcı, *Chief Justice of the United States*) Senato'ya başkanlık etmektedir (m.1 b.3 f.6).¹⁹¹

Senatodaki yargılamadan önce tüm senatörler anayasaya ve hukuka uygun olarak adil bir yargılama yapacaklarına dair yemin ederler (yemin ya da yeminli beyanın yerine geçen bir ifadeyle).¹⁹² Senatonun bu işlemi dahi impeachment prosedürünün yasama işleminden ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹³ Esasen burada önemli olan verilen isim değil, (yargısal olarak isimlendirilsin ya da isimlendirilmesin) tamamen işi tarafsızlıkla yapacak hâkim ya da en azından sadık bir jüri üyesinin varlığıdır.¹⁹⁴ Senato tüm üyelerinin yemininin ardından yargılamaya başlamaktadır. Bu yargılamaya yargı işlevine ait ilkelerin doğrudan uygulanması mümkün değildir. Öncesinde de ifade ettiğimiz gibi Senato'nun bu yargılaması sui-generis şekilde kendi usul ve kurallarına uygun olarak ilerlemektedir.

Başyargıcın başkanlığında toplanan Senato'da, Temsilciler Meclisi "*manager*" olarak seçilen kişiler tarafından temsil edilirken başkan; avukatı ya da avukatları tarafından temsil edilmektedir.¹⁹⁵ Senato, başkanı bizzat dinlemek üzere çağırabilir ancak başkanın talebi üzerine bu dinlemeden vazgeçmesi de mümkündür.¹⁹⁶ Bu yargılamada Senato, her iki tarafın da tanıklarını dinlenmekte ve impeachment suçlamaları çerçevesinde delilleri değerlendirmektedir.

¹⁹¹ Başyargıç, Amerikan Yüce Mahkemesi'nin Başkanı (*Chief Judge of Supreme Court*) olup federal yargı içerisindeki en kıdemli yargıçtır.

¹⁹² Anayasada bu ifade "oath" ve "affirmation" olarak geçmektedir (m.1 b.3 f.6-7). "Oath" daha çok İncil, Yeni Ahit ve Eski Ahit tutularak icra edilir. "Affirmation" ise dini inançları gereği yemin etmeyen mezheplere mensup kişiler tarafından gerçekleştirilir. Ancak her ikisinin etkisi açısından bir fark yoktur. Her ikisi de aynı etkiye sahiptir. İnternet: <https://www.courts.vic.gov.au/court-system/appearing-court/oaths-and-affirmations>, adresinden 12 Mart 2019'da alınmıştır.

¹⁹³ Black, *a.g.e.*, 1974:10.

¹⁹⁴ Black, *a.g.e.*, 1974:10-11.

¹⁹⁵ Kongre yargılamanın selameti açısından içerden ve dışardan birçok hukukçuyu maaşlarını ödemek suretiyle istihdam edebilir. Bu Başkan açısından da geçerlidir. Herhangi bir sınır yoktur. Örneğin Başkan Clinton'un yargılanması esnasında Beyaz Saray hukuk danışmanlarının yanı sıra özel bir hukuk bürosundan da avukatlar istihdam edilmiştir. Bütün bu hukukçuların maaşı Kongre tarafından karşılanmaktadır. Özellikle ciddi bir suçla suçlandırılarak yargılanan Başkan için devletin bütçesinden harcama yapılmasına yönelik eleştiriler getirilmiştir. Lakin Başkanın iyi bir şekilde savunmasının gerçekleştirilmemesinden kaynaklı mahkumiyeti fikri en azından bu düşünceye açık kapı bırakılması kamu vicdanı nezdinde daha büyük zararlara yol açacaktır. Dolayısıyla her türlü hukuki yardımı rahatlıkla alabilecek bir konumda bulundurulması gerekmektedir. Şahin, K. (2001b). *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 105; Black, *a.g.e.*, 1974:23.

¹⁹⁶ Black, *a.g.e.*, 1974:11.

Tüm verilerin Senato'da tartışılmasının ardından, son oylama aşaması gerçekleştirilmektedir. Impeachment maddelerinden herhangi biri hakkında mahkûm olup olmadığına ilişkin nihai karar, Senato tarafından verilecektir. Her bir madde için ayrı ayrı yapılacak bu oylamada, mahkûmiyet mevcut Senatörlerin üçte iki oy çoğunluğuna dayanmalıdır (m.1 b.3 f.5). Bir veya daha fazla impeachment maddesi Senato'nun üçte ikisi ya da daha fazlasının oyuyla kabul edilirse başkan mahkûm edilir. Bu mahkûmiyet kararıyla görevden alma Senato'ya başkanlık eden Başyargıç tarafından ilan edilir. Dolayısıyla bir başkanın beraat edebilmesi ancak ve ancak ilgili her bir impeachment maddesi için Senato'nun üçte ikisinden daha az oy almaktır. Ayrıca Senato görevden almanın yanı sıra alternatif olarak Birleşik Devletler'de güven isteyen fahri veya ücretli bir federal görevde bulunmaktan yasaklama yönünde bir ek karar alabilir. Bu seçeneğe uyulursa Senato'da ayrı bir oylama yapılması gerekir. Senato'nun basit çoğunluk oyu bunun için yeterlidir.¹⁹⁷ Anayasadaki düzenlemeye göre mahkûm edilen taraf yasalar uyarınca yine de iddianame konusu olabilir, hakkında dava açılabilir ve dolayısıyla yargılanıp cezalandırılabilir (m.1 b.3 f.7).

Önemle belirtmek gerekir ki, Senatodaki yargılama sırasında impeachment maddelerine ekleme yapılması mümkün değildir. Anayasada belirtilmemesine rağmen Temsilciler Meclisi'nden gelen suçlandırmanın iddianame niteliği haiz olduğu düşünüldüğünde, iddianamede belirtilmeyen bir suçtan yargılama mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Senato'da yeni bir suçun ortaya çıkması halinde, ayrı bir impeachment prosedürü başlatılması gerekmektedir.¹⁹⁸

Senato bir yasama organıdır ve yaptığı tüm işlemlerin yasama işlemi olduğunda bir kuşku yoktur. Ancak Anayasanın da kendisine vermiş olduğu yetkiye dayanarak burada yaptığı işlem maddi açıdan hiç kuşkusuz bir yargılama işlemidir. Öğretide bu işlemin yargılama işlemi olduğu noktasında bir tereddüt bulunmamaktadır.¹⁹⁹

Senato'daki yargılama ceza yargılaması olmadığı gibi bir hukuk yargılaması da değildir. Bu iki yargılama arasında uzlaştırılan bir orta yol niteliğindedir. Ayrıca Anayasaya göre yargılama sonucu verilen hüküm, cezai mahkûmiyet hükmü değil, yalnızca görevden

¹⁹⁷ Hakim Robert Wodrow Archbald'ın mahkûmiyeti sonucu ayrıca kendisi ek görevlerden diskalifiye edilmiştir (39'a 35 oyla); Bazan, *a.g.m.*, 2010:10; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015: 3.

¹⁹⁸ Black, *a.g.e.*, 1974:13.

¹⁹⁹ Anayasa görüşmeleri sırasında impeachment yargılamaları önce yüksek mahkemenin yetki alanında kabul edilmiş, daha sonra bu yetki Senato'ya verilmiştir. Impeachment yargılamaları dışında tüm suçların yargılanması jüri tarafından yapılır denilerek impeachment tam anlamıyla bir yargılama (*trial*) kabul edilmiştir (m.3 b.2 f.3). Black, *a.g.e.*, 1974:10-11.

alınmayı ve belli görevlerden uzaklaştırmayı içeren bir karardır. Dolayısıyla adi bir ceza yargılaması kabul etmeye imkân yoktur. Kaldı ki ceza yargılaması kabul edilirse Anayasaya göre Senato yargılamasından sonra ayrıca ceza mahkemelerinde yargılamaya muhatap olabilmesi ceza hukukunun temel ilkelerinden olan “bir suçtan dolayı iki kez yargılanmama” hükmünü ihlal edecektir.²⁰⁰

Esasen bunun bu şekilde nitelendirilmesinin de çok fazla bir önemi yoktur. Ülkede impeachment yargılaması söz konusu olduğunda bu dava çok önem arz etmekte ve siyasal boyutuyla ele alınmaktadır. Tam anlamıyla bir ceza yargılaması süreci değildir. Net bir nitelendirme de yapılamamaktadır.²⁰¹ Maddi bakımdan diğer yargılamalar gibi olsa da biçimsel açıdan farklıdır. Zira senatörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Senatörlerden beklenti bu yargılama esnasında jüri gibi hareket ederek her türlü önyargıdan arınmış bir şekilde taraflı tutumdan uzak, adil, dürüst ve sağduyulu bir yargıç gibi hareket etmeleridir. Temsilciler Meclisi’nden de aynı tarafsızlık içerisinde hareket etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla her iki meclisin de bütün teknik kuralların dışında davayla ilişkisi olan tüm delilleri dikkatle değerlendirerek bir karar vermesi beklenir. Ortaya çıkan neticede halk nezdinde de hiçbir şüpheye yer vermeyecek derecede bir sonuca varmaları beklenmektedir.²⁰²

Belirtmek gerekir ki Senato’nun mahkûmiyet kararına karşı herhangi bir başvuru yolu yoktur. Federal Yüksek Mahkeme bu konuda 1993 yılına kadar herhangi bir değerlendirmede bulunmamış, kaldı ki kendisine bu yönde bir başvuru da yapılmamıştır. Ancak 1993 yılında Yargıç W. Nixon’un yaptığı başvuru neticesinde Senato’nun verdiği karara karşı yargı yoluna ilişkin bir değerlendirmede bulunma imkânına sahip olmuştur. Yüksek Mahkeme’ye göre tarihsel çerçevede konu ele alınarak anayasayı hazırlayanların amacı dikkate alınmalıdır. Kurucu Babalar impeachment yargılamasında en uygun kurumu Senato olarak belirlemiş ve son sözü söylemeye yetkili en güvenilir kurum olarak Senato’yu görmüşlerdir. Ayrıca Anayasadaki açık düzenleme çerçevesinde Senato yargılaması ve adi ceza yargılaması ayrı ele alınarak impeachment ve adi ceza yargılaması kesin hatlarla

²⁰⁰ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:119-127.

²⁰¹ Impeachment adi bir yargılama kabul edildiğinde hakimin reddine benzer senatörlerin reddi müessesesi gibi bir durumun söz konusu olması gerekecektir. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla öncesinde de belirttiğimiz gibi impeachment kendine has bir yargılamadır. Black, *a.g.e.*, 1974:11.

²⁰²Black, *a.g.e.*, 1974:15-19; Şahin, *a.g.e.*, 2001b:109-110. Yargılamanın niteliği maddi vakaların değerlendirilmesini ve ispat külfetini değiştirmektedir. Yargılamanın kamudaki büyük etkisi de göz önüne alındığında hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde teknik kurallara çakılı kalmadan hareket edilmesi gerekir. Bu konuda matematiksel bir belirleme yapmak mümkün değildir. Her bir senatörün vicdanı kararın ölçütü olmaktadır. Şahin, *a.g.e.*, 2001b:122.

ayrılmıştır. Nitekim Senato'daki yargılamada varılan sonuç görevden alma ve kamusal görevlerden yasaklamanın ötesine gidemez. Dolayısıyla bu sürece yargının müdahalede bulunmasını beklemek anayasayı hazırlayanların iradesine de zıt düşecektir. Ayrıca Anayasanın kurmuş olduğu denge ve denetim sistemine de zarar verecektir. Yüksek Mahkeme'ye başvuru başkan açısından ele alınacak olursa ülke gündemini uzunca bir süre meşgul edecek bir kargaşa ortamı oluşacak, üstelik Yüksek Mahkeme'nin Senato'nun aksine bir karara varması durumunda ortaya kaos ve belirsizlik çıkacaktır. Sonuç itibarıyla Yüksek Mahkeme Senato'nun vermiş olduğu karara karşı yargısal bir denetimin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu durum Yüksek Mahkeme'nin dışında yer alan herhangi bir yargı merci açısından da geçerlidir. Kaldı ki Yüksek Mahkeme'nin denetim yetkisinin olmadığı bir yerde alt kademedeki yargı yerlerinin yetkili olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir.²⁰³

3.2.4. Başkana Yöneltilbilecek Suçlar

Anayasada görevden almanın gerekçeleri olarak “ihamet, rüşvet ve diğer ağır cürümler ve kabahatler” belirtilmiştir. İhamet ve rüşvet suçları tanımlanmış olmalarına rağmen diğer cürümler Anayasada ya da diğer kanunlarda tanımlanmamıştır. Mevcut terim geleneksel ceza hukuku uygulaması dışında kalan hareketlerle suçlanabilen milletvekili ve bakanlara yönelik İngiliz impeachment prosedüründen alınmıştır.²⁰⁴ Öğretide bir görüş yalnızca suç eylemlerinin impeachment kapsamında olabileceğini savunurken tarihsel olaylar bize impeachment için yalnızca cezai hareketlerin yeterli olmadığını göstermektedir. Şimdi sırasıyla bu kavramlara değinilecektir.

3.2.4.1. İhamet (*treason*)

Anayasanın 3.maddesinin 3.bölümündeki düzenlemeye göre;

Birleşik Devletler'e ihamet, yalnız Birleşik Devletler'e savaş açmayı veya yardım sağlayarak birleşik devletler düşmanlarının tarafını tutmayı içine alacaktır. Hiç kimse kendisini suçüstü gören iki kişinin tanıklığı olmadıkça ya da açık mahkemede itiraf etmedikçe, ihametten suçlu bulunmayacaktır.

İhamet suçunun cezasını belirleme yetkisi Kongre'nin olacaktır, ancak ihametten mahkûmiyet, aile bireyleri için geçerli olmayacak, ihamette hüküm giyen kişinin mallarına yaşam süresini aşacak şekilde el konmayacaktır.

Anayasada tanımlanan ihamet suçu ancak özel bir kastla işlenebilmektedir. Bu suçu işleyen kişinin ihamet kastının olması ve devletine olan sadakat yükümlülüğünü tanınamaması,

²⁰³ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:206-209, 220.

²⁰⁴ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:7.

reddetmesi gerekmektedir.²⁰⁵ Dolayısıyla ihmal yoluyla böyle bir suçun işlenmesi mümkün değildir. İhanet suçunun federal devlete karşı işlenmesi mümkün olduğu gibi federe devletlere karşı işlenmesi de mümkündür. Amerikan impeachment tarihinde henüz “ihamet”le suçlandırılmış bir Başkan bulunmamaktadır.

3.2.4.2. Rüşvet (*bribery*)

İhanetten sonra tanımlanmış olan diğer bir suç ise rüşvet (*bribery*) suçudur. Federal düzeyde kamu görevlilerine ilişkin rüşvet suçunda iki ana kanun mevcuttur.²⁰⁶ Bunlardan ilki Birleşik Devletler Kodu 18.başlığın 11.bölümünün 201.maddesinde yer almaktadır (18 USC §201).²⁰⁷ Bu düzenleme geniş anlamda rüşvet suçunu tanımlamakta ve kamu görevinden yasaklamaya kadar varan ağır cezalar içermektedir. İkincisi ise “*Rüşvetin Önlenmesi ve Yabancı Ülkelerde Yolsuzluk Uygulamaları Kanunu*”dur (*FCPA- Foreign Corrupt Practices Act*). Kanun Amerikan kamu görevlileri ile yabancı yetkililer arasında olan rüşvet suçunu içermektedir.²⁰⁸

Rüşvet, ilgili kanunlarda doğrudan ya da dolaylı olarak kamu görevlisinin yapması ya da yapmaması gereken işini etkilemek amacıyla bir değer verilmesi, teklif edilmesi, vaat edilmesi ya da kamu görevlisi tarafından bunun istenmesi ya da alınması olarak geçmektedir.²⁰⁹

3.2.4.3. Diğer ağır cürümler ve kabahatler (*other high crimes and misdemeanors*)

Anayasa ve ilgili yasalarda ihamet ve rüşvet suçları ayrı ayrı tanımlanmıştır ve hepsi de içerik bakımından ağır suçlardandır. Bu suçların dışında ayrıca ağır cürümler ve “misdemeanor” olarak geçen ve Türkçe’ye kabahatler olarak çevrilen ayrı bir sorumluluk alanı da öngörülmüştür.²¹⁰ Kurucu Babalar anayasayı hazırlarken bu tür bir ifadenin İngiliz

²⁰⁵ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:138-139.

²⁰⁶ İnternet: <https://www.hg.org/bribery.html>, adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.

²⁰⁷ İnternet: 18 USC §201 düzenlemesi, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/201>, adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.

²⁰⁸ İnternet:<https://home.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/09/tr-fcpa.pdf>, adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır; İnternet:<https://www.sec.gov/spotlight/foreign-corrupt-practices-act.shtml>, adresinden 25.02.2019 tarihinde alınmıştır.

²⁰⁹ İnternet: 18 USC §201 düzenlemesi.

²¹⁰ Birleşik Devletler ceza hukukunda suçların sınıflandırılması iki ana başlık altında felony (suç) ve misdemeanor (kabahat) olarak yapılmaktadır. Bu ayrımın da iki temeli vardır. Bunlardan ilki cezanın süresine göre gerçekleştirilir. Cezası ölüm ya da bir yıldan fazla hapis cezası içeren bir suç ise bu felony (cürüm-suç) olarak adlandırılır. Cezası bir yıla kadar olan suçlar ise misdemeanor olarak geçer. Diğer ayrım ilkesi ise cezanın çekildiği hapisanenin türüne göre yapılmaktadır. Ceza yerel bir hapisanede çekilen türden ise misdemeanor, federe devlet hapisanesinde çekilmesi gereken türden ise felony olarak geçmektedir. Yine suçun cezası para cezası niteliği taşıyorsa bu da misdemeanor olarak geçmektedir. Belirtmek gerekir ki bu

impeachment sisteminde sıklıkla suçlandırmalara sebep olduğunu, siyasi olarak birçok üst düzey kişinin görevden alınmasına sebep olduğunu çok iyi biliyorlardı. Özellikle Anayasa Konvansiyonu’nda yapılan tartışmalarda bu durum dile getirilmiştir. Ancak Kurucu Babalar İngiliz uygulamasının aksine sorumsuz bir kral değil, sorumlu tutulabilecek bir başkan istiyorlardı. Dönemin impeachment uygulamalarının sıklığı altında yatan nedenin ise kralın mutlak sorumsuzluğuna karşı bir şey yapamayan parlamentonun ancak kralın bakanlarına karşı bu yolu kullanabilmeleri olduğunu da farkındaydılar.²¹¹

Bir görüş bu ifadeyi yalnızca suç teşkil eden cezai hareketler olarak dar kapsamda yorumlarken Kongre’nin de dâhil olduğu diğer görüş ise suç teşkil etmeyen hareketlerin de etki derecesine göre bu kapsamda olduğu yönünde yorumlamıştır.²¹² Kongre raporları göstermektedir ki tüm suçlar için impeachment yolu işletilemeyeceği gibi impeachment yolunun işletildiği her vaka da bir suç teşkil etmemektedir.²¹³

Latince “*ejusdem generis*” olarak kullanılan terimden yola çıkılarak ağır cürümler ve kabahatlerin ihanet ve rüşvet suçlarına benzer ağırlıkta olması gerektiği, Anayasanın öncesinde başka suçları değil bu suçları ifade ederek ağır cürümler ve kabahatler kavramını bu suçlara benzer şekilde ve ağırlıkla sınırlandırdığı ifade edilmektedir.²¹⁴ Alexander Hamilton, “kamu görevlilerinin görevlerini kötüye kullanmasından ve bu görevlerini suiistimal etmelerinden, başka bir deyişle kamu güveninin kötüye kullanılması veya ihlal edilmesinden” kaynaklandığını belirtmektedir. Hamilton aynı zamanda bu tür suçların doğrudan topluma yönelik hasar verdiğinden siyasi olduğunu da ifade etmektedir.²¹⁵

Bir başka deyişle, kamu görevinin ağır bir şekilde kötüye kullanımıyla işlenen siyasi nitelikli suçlar olarak ifade edilmektedir. Dönemin önde gelen Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi yargıçlarından James Iredell ve Joseph Story de Anayasada kullanılan ifadenin bu çeşit bir yorumu zorunlu kıldığını ifade etmektedirler. Zira bu suçlar kamu güvenini ve verilen görevi ağır derecede ihlal ederek işlenen ve toplumda büyük zarar yol açan suçlardır.²¹⁶

ayrılar da belli noktalarda kesişmekte, aralarına kesin ölçülerle bir sınır çizmek zor olmaktadır. Şahin, *a.g.e.*, 2001b:147-148.

²¹¹ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:151-152.

²¹² Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:7-8;Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:59.

²¹³ Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:59.

²¹⁴ Sunstein, C.R. (1998). Impeaching The President. *University of Pennsylvania Law Review*, 147(2), 283-285; Tribe, *a.g.e.*, 2000:170-171, Genel ifadenin içeriği kendisinden önce gelen özel ifadenin içeriğinden örneksene yapılarak doldurulmaktadır; Black, *a.g.e.*, 1974:36.

²¹⁵ Hamilton, Jay and Madison, 2001:65; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:7; Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:60-61.

²¹⁶ Tribe, *a.g.e.*, 2000:173; Firmage, *a.g.m.*, 704; Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:60-62.

Çeşitli Kongre materyalleri de bu görüşü desteklemektedir. Hem Temsilciler Meclisi hem de Senato nezdinde ifade geniş yorumlanmış ve suçlandırmanın yalnızca cezai davranışla sınırlı kalamayacağı belirtilmiştir.²¹⁷ Birçok kez diğer ağır cürümler ve kabahatler yalnızca ceza kanunlarında geçen suçlar olarak değil aynı zamanda kamu güveninin ciddi derecede ihlal edildiği durumları da kapsayacak şekilde yorumlanmıştır.²¹⁸ Keza doktrinde de klasik ceza yasaları bağlamında teknik değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmektedir.²¹⁹

Impeachment gerekçelerine ilişkin komite raporlarına bakıldığında suç içermeyen davranışlardan dahi sorumluluğun ileri sürülebildiği İngiliz uygulamasından uyarlandığı belirtilmiş ve bu geleneğin *The Framers* tarafından Anayasada kabul edildiği söylenmiştir.²²⁰ Ardından İngiliz geleneğinde yüksek suçların hükümetin yapısını alt üst eden ya da kamu ofisinin hatta anayasanın bütünlüğünü baltalayan hatalar olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Yine diğer ağır cürümler ve kabahatler ifadesi için suç teşkil eden hareketlerle sınırlanamayacağını ve kamu güveninin ciddi ihlalleri için de söz konusu olacağı belirtilmiştir. Keza başka bir tanımda devlete ve devlet kurumlarına zarar verecek mahiyetteki suiistimallerin (*misconduct*) bu kapsamda sayılacağı belirtilmiştir. Buradan Kongre'nin de geniş bir şekilde okuduğu anlaşılmaktadır.²²¹

Esasen impeachment prosedürünün amacı suç teşkil etmeyen faaliyetlerin de impeachment için yeterli bir zemin teşkil etmeye müsait olduğunu göstermektir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Anayasa yalnızca kişisel bir cezalandırma amacı gütmemekte, aynı zamanda özgü faaliyetlerinden dolayı suçlandırılan şahısların da cezai sorumluluktan muaf tutulmadıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra impeachment bir bakıma iyileştirici bir araçtır. Makama uygun olmayan kişileri kaldırarak etkili bir biçimde anayasal hükümeti korumaya yardımcı olur. Başka bir ifadeyle impeachment gerekçeleri yasalarla yasaklanma olasılığı düşük olan ancak ciddi derecede kamu güvenini kötüye kullanan ve ihlal eden davranışları da içerir.²²²

²¹⁷ Bazan, *a.g.m.*, 2010:2010:24; Slusar, M. (1999). The Confusion Defined: Questions and Problems of Process in the Aftermath of the Clinton. *Case Western Reserve Law Review*, 49(4), 872-878.

²¹⁸ Bazan, *a.g.m.*, 2010:2010:24; Slusar, *a.g.m.*, 1999:872-878; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015: 8; Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:60.

²¹⁹ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:118.

²²⁰ İnternet: *Constitutional Grounds for Presidential Impeachment*. (February 1974). Report By The Staff Of The Impeachment Inquiry. Washington:U.S. Government Printing Office, 22-23. https://archive.org/details/constitutional_grounds_for_presidential_impeachment_-_house_judiciary_comm_staff_report_february_1974/page/n25, adresinden 16 Mart 2019'da alınmıştır; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:8.

²²¹ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:8; Bazan, *a.g.m.*, 2010:2010:24; Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:62.

²²² İnternet: *Constitutional Grounds*, 1974:24; Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015: 8.

Kongrenin de ifade ettiği gibi bunların her biri mantıklı ve düzgün birer kategoriye girmemektedir.²²³ Ancak Kongre görüşleri ve diğer impeachment emsalleri doğrultusunda “diğer ağır cürümler ve kabahatler”, üç geniş davranış türünde toplanabilir. Yine de bu ayrımlar mutlak bağlayıcı değildir. İlk olarak görevden kaynaklanan yetkileri uygunsuz bir şekilde aşmak ve bunu kötüye kullanmak, ikinci olarak makamın işlevi ve amacı ile bağdaşmayan davranış ve son olarak görevi uygunsuz bir amaç için veya kişisel kazanç için kötüye kullanmak olarak özetlenebilir.²²⁴

3.2.5. Johnson, Nixon ve Clinton Örnekleri

Amerikan tarihinde toplamda üç Başkan suçlandırılmış, bunlardan ikisi Senato’da beraat etmiş, diğeri ise Senato yargılamasının sonucunun aleyhine olacağını öngörerek yargılama tamamlanmadan istifa etmiştir. Esasen impeachment uygulamasını ve hangi durumlarda işletilebildiğini anlayabilmek için impeachment vakaları dışında impeachment yolunun işletilmediği ancak büyük yankı uyandıran vakalara da bakmak gerekmektedir.²²⁵

Başkan Andrew Johnson (1868) ve Başkan Richard Nixon (1975) için bakıldığında her ikisinin de yürütme makamının yetkilerini dolayısıyla, resmi görevlerinin yetkilerini kötüye kullanmasıyla ve bunun bir tamamlayıcısı olarak kamu güveninin kötüye kullanması neticesinde suçlandırılmıştır. Başkan Johnson Senato’da bir oy farkla beraat etmiştir. Başkan Nixon hakkındaki impeachment prosedürü ise henüz suçlandırma maddelerinin Temsilciler Meclisinde oylanmasından önce istifa etmesi sebebiyle sonuçsuz kalmıştır.²²⁶

²²³ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:11.

²²⁴ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:11; Black, *a.g.e.*, 1974:37.

²²⁵ Başkanlık makamına gelindiğinde impeachment daha önce de bahsettiğimiz üzere son çare olarak ve nadir kullanılması gereken bir silah olarak görülmektedir. Bazı olaylar vardır ki impeachment mekanizmasının işletilmemesi hayret uyandırmıştır. Bunlara örnek olarak Başkan Nixon’un vergi kaçakçılığı yapmasına rağmen başkanlık otoritesinin kötüye kullanılması anlamında değerlendirilmemesi ve impeachment önerisinin reddedilmesi, Başkan Reagan hakkında İran-Kontra tartışmalarıyla bağlantılı şekilde yasadışı işlerde bulunduğu hatta dönemin yürütmesi içerisinde üst düzey yetkililerin yediden fazlasının suçu kabullenmesi, fakat Başkan için ciddi bir durum olarak görülmemesi, başkan Roosevelt’in İngiltere’ye yasadışı silah sevkiyatı yapması ve buna ilişkin kamuoyuna yalan beyanlarda bulunmasına rağmen impeachment başlatılmaması, Başkan Lincoln’ün Habeas Corpus emrini askıya alması lakin impeachment işletilmemesi gösterilebilir. Sunstein, *a.g.m.*, 1998:296-298.

²²⁶ Andrew Johnson kabine üyelerinin Senatonun onayı olmadan görevden alınamayacağına ilişkin kabul edilen “Tenure of Office Act” isimli yasayı ihlaline yönelik 9 maddeyle suçlandırılmıştır. Yasaya aykırı biçimde dönemin savaş sekreteri Edwin M. Stanton’u görevden almış ve bu eyleminin ardından kısa bir süre sonra hakkında impeachment başlatılmıştır. Bunun ardından Kongre’yi küçümseyen, eleştiren ve yasama organı niteliğini sorgulayan açıklamaları nedeniyle iki madde daha eklenmiştir. Başkan Johnson Senato’da bir oy farkla beraat etmiştir. Impeachment ile karşı karşıya kalan diğeri Başkan Richard M. Nixon ağır cürümler ve kabahatler başlığı altında yetkilerini kötüye kullanmaktan 3 maddeyle hakkında soruşturma açılmıştır. Watergate soruşturmasını engellemek ABD vatandaşlarını yasa dışı yollarla denetlemek için CIA, FBI ve IRS’yi kötüye kullanmak ve vatandaşların anayasal haklarını ihlal etmekle suçlanmıştır. Fakat istifası Başkanı cezai soruşturmalardan kurtarmamıştır. Kendisinden sonra başkan olan G. R. Ford tarafından affedilinceye kadar hakkındaki soruşturmalar devam etmiştir. Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:12; Sunstein, *a.g.m.*, 1998:294-

Başkan William "Bill" Jefferson Clinton'un (1998) yargılanması ise biraz çalkantılı geçmiştir. Özellikle "diğer ağır cürümler ve kabahatler" ifadesinin yorumlanmasında yalnızca başkanlık yetkilerinin kötüye kullanılmasından kaynaklanan bir suçun neticesinde doğan bir kamu güvenini ciddi ihlal mi yoksa bu yetkileri dışında sade bir kişi olarak işlediği bir suçtan doğan ciddi bir kamu güveni ihlaliyle birlikte başkanlık makamında oluşan ciddi bir zarar mı impeachment sayılacaktır? Temsilciler Meclisi Başkan Clinton'u federal bir jüriye yalancı tanıklık yapmak (*perjury*) ve aleyhine açılan bir davada adaleti engellemek (*obstruction of justice*) suçlarından suçlandırmıştır. Adalet Komitesi raporları ise yalan yere yeminin ve yalancı tanıklık suçlarının resmi görevleri dışındaki konularla ilgili olsa bile impeachment kapsamında olduğunu ifade etmiştir.²²⁷

Azınlık raporlarında ise başkanın olası tüm suçlar bakımından suçlandırılmayacağını, impeachment'ın ancak "yürütme makamının yetkilerinin cüretkâr bir şekilde kötüye kullanılması" veya "makamın ciddi bir zarara uğraması, alt üst olması" olarak yorumlanmıştır. Bu durumu "tüm suçlar impeachment sonucu doğuramayacağı gibi, impeachment ile sonuçlanan durumların da suç olmak zorunda olmadığı" şeklinde özetlemiştir.²²⁸ Buna gerekçe olarak önceki impeachment yargılamalarından Nixon örnek gösterilmiştir. Burada Adalet Komitesi, Başkan Nixon aleyhinde ileri sürülen vergi sahtekarlığı (*tax fraud*) iddialarının başkanlık yetkilerinin kötüye kullanılmasından kaynaklı olmadığı, özel davranışlarıyla bu durumun gerçekleştirildiği gerekçesiyle ilgili iddiaları impeachment yönünde reddetmiştir.²²⁹

Neticesinde Temsilciler Meclisinde suçlandırılan Başkan Clinton, Senato'daki yargılama sonunda her iki suçlama bakımından da beraat etmiştir.²³⁰ Yine de bu sonuçtan impeachment içeriğinin nasıl doldurulduğuna ilişkin kesin sonuçlar çıkarmak mümkün değildir. Bu sonuç birden çok olasılığı barındırmaktadır. Bunlardan ilki senatörlerin iddiaların haklılığı konusunda kanaate haiz olsalar bile meclisin davasını ispatlayamadığını düşünmüş olabilir. İkincisi çoğunluğu oluşturan senatörlerin iddiaların impeachment olmadığı noktasında

295; Tribe, *a.g.e.*, 2000:176-181. İnternet: Impeachment maddeleri, <http://www.historyplace.com/unitedstates/impeachments/johnson.htm>, , adresinden 16 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <http://www.historyplace.com/unitedstates/impeachments/nixon.htm>, adresinden 16 Mart 2019'da alınmıştır.

²²⁷ Dolayısıyla aynı zamanda bu suçun yalnızca yargıçlar açısından impeachment olabileceği görüşünü de reddetmiştir.

²²⁸ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:11; Bazan, *a.g.m.*, 2010:25; İnternet: *Impeachment of William Jefferson Clinton*, President of The United States. Report of The Committee on The Judiciary House of Representatives. 105-830 (1998), 204. <https://www.congress.gov/105/crpt/hrpt830/CRPT-105hrpt830.pdf>, adresinden 16 Mart 2019'da alınmıştır. Gerhardt, *a.g.e.*, 2018:59-60.

²²⁹ İnternet: *Impeachment of William Jefferson Clinton*, 1998:206-207.

²³⁰ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:11.

hemfikir olması olabilir. Üçüncü olarak ise oylama yalnızca siyasi hesaplamalara göre yapılmış olabilir.²³¹ Gerçekten yinelemek gerekir ki Kongrenin de açıkça ifade ettiği üzere her biri mantıklı ve düzgün kategorilere giren bir durum söz konusu değildir.

3.2.6. Cezai Sorumluluğun Sınırı

Başkanın cezai sorumluluğu impeachment prosedürü çerçevesinde işletilmekte ve bu da belirli suçlar ile sınırlandırılmaktadır. Başkanın suç niteliği haiz fiilleri işlemesi ancak bunun Kongre tarafından impeachment kapsamında değerlendirilmemesi (Senato'da beraat etmesi-impeachment prosedürünün başlatılmaması) ya da başkanın istifası durumunda ne olacaktır?

Bu konuda öğretilerdeki baskın görüş, görevdeki başkanın adi bir suçundan dolayı ceza mahkemelerinde yargılanmasının görev sırasında uygun olmayacağı, dolayısıyla yargılamanın görev süresi sonuna bırakılması gerektiğidir. Görev süresi sonunda sıradan bir vatandaş gibi görevli ceza mahkemesinde yargılanacaktır.²³² Zira impeachment yürütme otoritesinin ve bu otoriteden kaynaklanan yetkilerin fevkalade düzeyde kötüye kullanılması neticesiyle işletilen istisnai bir yol olarak düzenlenmiştir. Başkanlık makamına gelindiğinde ise bu yol nadir kullanılacak ve son çare olarak başvurulacak bir yol olarak görülmektedir.²³³ Anayasada bu konuda ilgili bir hüküm bulunmamasıyla birlikte doktrinde başkanın görev süresinin sonuna kadar cezai dokunulmazlığı olduğunun kabul edilmesi zorunluluğu ileri sürülmüştür. Ancak bu dokunulmazlık yalnızca başkan açısından kabul edilmiş olup diğer yürütme görevlilerini kapsamamaktadır.²³⁴

Başkanın görev süresi içerisinde ileri sürülebilecek ancak göreviyle ilgili olmayan bir diğer durum ise görevinden önce işlemiş olduğu suçlardır. Bu konuya ilişkin herhangi bir örnek yoktur fakat doktrinde işlenen suçun niteliği çerçevesinde iki temel görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden ilkinde göre, başkan görevden önceki fiillerinden dolayı sorumlu tutmak impeachment prosedürüne göre mümkün değildir. Zira impeachment görev süresi içerisinde belirli birtakım suçlarla sınırlı bir süreçtir.²³⁵

Başkanın seçilmeden önce işlemiş olduğu suçlardan dolayı impeachment mekanizmasının işletilebileceğini savunan görüş taraftarları suçun gizlenip gizlenmemesi üzerinde durmaktadır.²³⁶ Başkanlık seçimlerini etkileyebilecek nitelikte olan ve seçimlerin

²³¹ Cole and Garvey, *a.g.e.*, 2015:11. Senato'nun verdiği beraat kararında her zaman bu ihtimaller mevcuttur.

²³² Sunstein, *a.g.m.*, 1998:280, 289-290.

²³³ Sunstein, *a.g.m.*, 1998:295.

²³⁴ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:169-170.

²³⁵ Simpson, A. (1916). *A Treatise on Federal Impeachments*. Law Association of Philadelphia, 60-62.

²³⁶ Şahin, *a.g.e.*, 2001b:2.

kaybedilmesine sebep olabilecek mahiyetteki suçun kasten gizlenmesi durumunda suçlandırma yapılmalıdır. Ancak sivil hayatta işlenen suçun seçime etkisini kestirmenin zorluğu yanında mevcut değerlendirmenin hangi somut ölçütlere göre yapılacağı belirsizdir. Yine eğer işlenmiş olan suç seçmen kitlesi tarafından yahut Kongre üyeleri tarafından biliniyor ancak buna rağmen kişi başkan seçiliyorsa bu durumda suçlandırılmaması gerekir.²³⁷

Önemle belirtmek gerekir ki başkanın görevi ve yetkisi dâhilinde vermiş olduğu kararlardan ve yapmış olduğu fiillerden dolayı hukuki bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kapsamda başkana hukuk davası açılması mümkün değildir. Fakat görevden önce ya da görev sırasında olan ve bu kapsamda değerlendirilmeyecek özel nitelikte davranışlarından ötürü hukuki sorumluluğu mevcuttur. Bu duruma Paula Jones'un Başkan Clinton'a açtığı tazminat davası örnek gösterilebilir. Yüksek Mahkeme burada Başkanın görevdeyken göreviyle ilgili olmayan özel nitelikli davranışlarından sorumlu tutulabileceğini belirtmiştir.²³⁸

3.3. Brezilya

3.3.1. Askeri Darbelerden Hukuka Geçiş

Monarşik koloni güçlerinden bağımsızlık sürecinin başladığı Güney Amerika'da, bağımsızlığı kazanan ülkelerden biri de 1822 yılında Brezilya olmuştur. Bu yıldan itibaren farklı devlet şekilleri ve yönetim usulleri ile idare edilen Brezilya, mevcut anayasaları olan 1988 anayasasına kadar toplam yedi anayasa görmüştür. Monarşi dönemi anayasası aynı zamanda ilk olma özelliğine sahip 1824 Anayasasını bir tarafa koyarsak Brezilya'nın cumhuriyetçi ilk anayasası 1891 Anayasası ile başkanlık sistemi serüveni başlamıştır. Diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi bir kısım anayasaları, askeri yönetimler altında yapılsa da, geçici ve istisnai kaymalar dışında, başkanlık sistemiyle yönetilmiştir.

Cumhuriyetçi ilk anayasalarından bu yana Latin Amerika ülkeleri içerisinde kayda değer şekilde demokrasiyi sürdürmeyi başaran Brezilya, uzun bir süredir askeri darbeler olmadan yönetilen ülkeler arasında yer almaktadır.²³⁹ Ancak son otuz yıl içerisinde yaşanan gelişmeler Brezilya'yı siyasi skandallar ve yolsuzluklardan muzdarip bir ülke haline getirmiştir. Öyle ki bu dönemde iki devlet başkanı suçlandırılarak görevden alınmıştır.

²³⁷ Simpson, *a.g.e.*, 1916:60-61.

²³⁸ Tribe, *a.g.e.*, 2000:765.

²³⁹ 1891 Anayasası 1776 Amerikan Anayasası baz alınarak oluşturulmuştur.

Özellikle ülkenin en yüksek figürü olan devlet başkanının suçlandırılması Brezilya'yı siyasi güvensizlik duyguları ile birlikte impeachment mekanizmasının güvenli bir süreç olup olmadığının belirsizliği ile karşı karşıya bırakmıştır.²⁴⁰

Önemle belirtmek gerekir ki Brezilya'da başkanın suç işlemiş olma ihtimalinin kulislere konuşulmaya başlanması dahi halkı ciddi derece huzursuz etmekte ve başkana karşı güvenin yıkılmasını önemli derecede tetiklemektedir. Bu da halkın başkana karşı örgütlenmesine sebep olmakta ve hatta görevden alınmasını kolaylaştırmaktadır. Nitekim görevden alınan iki Başkan için de bunu söylemek mümkündür.²⁴¹

3.3.2. 1988 Anayasasında Başkanın Cezai Sorumluluğu

Brezilya'da başkanın görev süresi dört yıldır ve bu süre içerisinde başkanlık sisteminin mantığına uygun olarak siyasi bir sorumluluğu bulunmamakta yalnızca öngörülen durumlarda cezai sorumluluğuna gidilerek görevden alınabilmektedir.²⁴² Impeachment olarak adlandırdığımız bu süreç Brezilya'da oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu konudaki düzenlemeler başta 1988 Anayasası olmak üzere 10 Nisan 1950 tarih ve 1079 sayılı kanunda (*Lei N° 1.079, De 10 De Abril De 1950*) ayrıca Temsilciler Meclisi İçtüzüğü ve Senato İçtüzüğünde öngörülmüştür.²⁴³ Ayrıca sürecin karmaşık işleyişi ve neredeyse her yerde düzenleme yapılışı birtakım çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Bu çelişkilere yeri geldikçe aşağıda değinilecektir.²⁴⁴

²⁴⁰ Rattinger, A. (2018). The Impeachment Process of Brazil: A Comparative Look at Impeachment in Brazil and the United States. *University of Miami Inter-American Law Review*, 49(129), 130.

²⁴¹ İnternet: <https://www.nytimes.com/1992/09/30/world/brazil-s-house-impeaches-collor-suspended-he-faces-senate-trial.html>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-36028117>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35922425>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.theguardian.com/news/2016/aug/31/dilma-rousseff-impeachment-brazil-what-you-need-to-know>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır. Brezilya anayasal tarihinde impeachment yolu işletilerek görevden alınan iki Başkan bulunmaktadır. İlki 1992 yılında Fernando Collor de Mello diğeri ise 2016 yılında Dilma Rousseff'tir.

²⁴² Brezilya'da başkanlık seçimleri mevcut başkanın görev süresi dolmadan önceki ekim ayının ilk Pazar günü yapılır. Seçilen yeni başkan seçimleri takip eden ocak ayının ilk gününde göreve başlamaktadır ve görev süresi dört yıl olarak belirlenmiştir. Brezilya Anayasası m.77ve m.82.

²⁴³ Brezilya'da yasama organı Temsilciler Meclisi (*Chamber of Deputies*) ve Senato'dan (*Federal Senate*) oluşan iki meclisli bir yapıya sahiptir. Yasama organının alt kanadını teşkil eden Temsilciler Meclisi 513 milletvekilinden oluşur. Senato ise her bir eyaletten, 8 yıl için, 3 senatör (1 asıl ve 2 yedek) seçilerek toplam 81 senatörden oluşturulmaktadır. Ancak dört yılda bir senatörlerin üçte biri değiştirilmektedir. Yasama organının toplam görev süresi ise dört yıldır (Brezilya Anayasası m.44-46). Ayrıca yeri gelmişken belirtmek gerekir ki Brezilya'nın benimsemiş olduğu seçim sistemi, çok sayıda siyasi partinin meclise girmesine müsaade etmektedir. Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Yetkin Yayınları, 128.

²⁴⁴ İnternet: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/LEIS/L1079.htm, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: Brezilya Federal Anayasası İngilizce metni için

Esas olarak başkanın cezai sorumluluğu, “Başkanın Sorumluluğu” başlığı altında, Anayasanın 85. ve 86.maddelerinde düzenlenmiştir. Impeachment modelleri içerisinde karma sistemde gösterilen Brezilya’da, işlenen suçun niteliğine göre yargılayan makamlar da farklılık göstermektedir. Ancak hiçbir durumda iddia makamı (*suçlayan-accuser*) değişmemektedir.²⁴⁵

Anayasanın düzenlemeleri doğrultusunda ise başkanın cezai sorumluluğunu üç kategoride incelemek mümkündür.²⁴⁶ Birinci kategoride başkanın sorumluluk suçları (*crimes de responsabilidade-impeachable offenses*) olarak adlandırılan suçlardan doğan sorumluluğu bulunmaktadır. Anayasanın 85.maddesinde ve 1079 sayılı kanunda detaylı bir şekilde yer almaktadır. İkinci kategoride ortak suçlardan (*infrações penais comuns-common crimes*) doğan sorumluluğu bulunmaktadır. Üçüncü kategoride ise kişisel suçlarından doğan sorumsuzluk hali bulunmaktadır. İlk iki kategori başkanın görevini icra ederken, göreviyle ilgili işlediği suçlardan dolayı sorumluluğuna gidilmesine ilişkin iken son kategori kişisel suçlarından dolayı sorumluluğuna gidilemeyeceğini içermektedir. Buna ilaveten göreviyle ilgili işlediği suçlardan dolayı yargılayan makam, işlediği suçun kategorisine göre değişiklik göstermektedir.

3.3.2.1. Sorumluluk suçlarından dolayı impeachment

Başkanın anayasaya aykırı eylemleri özellikle 85.maddede belirtilen hususlara aykırı eylemleri sorumluluk suçları olarak tanımlanmıştır. Buna göre başkan: “Ülkenin varlığına; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ve ayrıca federasyon birimlerinin anayasal yetkilerinin serbestçe kullanılmasına; siyasal, bireysel ve sosyal hakların kullanımına; ülkenin iç güvenliğine; idarenin düzgün işleyişine, bütçe kanununa, kanunlara ve mahkeme kararlarına saygılı olmak ve uygun davranmak zorundadır.”

https://www.constituteproject.org/constitution/Brazil_2017?lang=en adresinden 22 Mart 2019’da alınmıştır. Özellikle Anayasa ile 1079 sayılı kanun arasındaki birbiriyle çelişkili düzenlemeler öğretilerde tartışmalara sebep olmuştur

²⁴⁵ Pérez-Liñán, A. (2007). *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America*. (Birinci Baskı). Cambridge University Press, 136-137; Doval, G. P. and Actis, E. (2016). The Political and Economic Instability of Dilma Rousseff’s Second Government in Brazil: Between Impeachment and the Pragmatic Turn. *India Quarterly*, 72(2), 120–131; Impeachment modelleri, Pérez-Liñán, *a.g.e.*, 2007:136.

²⁴⁶ Esas olarak Başkanı, impeachment ile karşı karşıya bırakan suçların tamamı, Başkanı sorumlu tutabileceğimiz suçlardır. Yargılayan makamın farklılığı dışında, impeachment prosedürü olarak aynı usul ve esaslara tabidir. Nitekim ortak suçlar da aynı zamanda Başkanın sorumlu olduğu suçlardandır. Anayasada sıralanan ve sorumluluk suçları olarak yer alan suçlarla birlikte özel olarak belirtilen ortak suçların ortak noktası, hepsinin Başkanı sorumlu tutabileceğimiz suçlar genel çerçevesi içerisinde yer alması, görev sırasında ve görevle ilgili olarak işlenmiş olmalarıdır. Ancak inceleme kolaylığı açısından burada üç kategoriye ayırıyoruz.

Aksi takdirde başkan sorumluluk suçları çerçevesinde suçlandırılabilir. 85.maddenin tek paragrafındaki düzenleme çerçevesinde bu suçların usul ve yargılanma kuralları özel olarak 1079 sayılı kanun ile de tanımlanmıştır.

3.3.2.2. Ortak suçlardan dolayı sorumluluk

Ortak suçlar ceza kanunlarından doğan ve seçim suçları da dahil olmak üzere hayata karşı işlenen her türlü suçtur. Bu suçlar sık karşılaşılan cezai ihlaller olarak da tanımlanmaktadır.²⁴⁷ Esasen bu suçlar sıradan bir kişinin işleyebileceği nitelikteki suçlardır. Ancak, başkanın ortak suçlardan sorumlu tutulması kavramını kişisel suçlarından ayıran temel nokta, ortak suçlardan doğan sorumluluğun yalnızca başkanlık göreviyle ilgili olduğu hallerde ortaya çıkmasıdır.²⁴⁸

Nitekim günlük yaşamda olağan bir suç niteliğini haiz davranışlar, başkan tarafından, görev süresinde ve göreviyle ilgili olarak işlendiği durumlarda impeachment sonucunu doğurmaktadır.

Başkanın ortak suçlardan dolayı yargılanması, Anayasanın 86.maddesine göre Federal Yüksek Mahkeme (*Supremo Tribunal Federal-STF-Supreme Federal Court*) tarafından gerçekleştirilir.²⁴⁹ Bu görevin Federal Yüksek Mahkeme'ye bırakılmasının sebebi ise Anayasayı koruma görevinin Federal Yüksek Mahkeme'nin sorumluluğunda olmasıdır.²⁵⁰

Federal Yüksek Mahkeme, başkan aleyhinde ortak bir suç işlediği iddiası ortaya çıktığı anda, ilgili şikayeti kabul etmesi ve gerekli yargılamayı başlatabilmesi, bu konuda yetkilendirilmesine bağlıdır. Bu yetki yine Anayasada öngörüldüğü üzere, impeachment sürecini başlatmada tek yetkili organ olan Temsilciler Meclisi tarafından sağlanacaktır (Brezilya Anayasası 51/1). Buna göre Federal Yüksek Mahkeme'nin yargılamaya başlayabilmesi için Temsilciler Meclisi'nin üçte iki çoğunluğu ile yetkilendirilmesi

²⁴⁷ İnternet: <https://jus.com.br/artigos/66901/classificacao-das-infracoes-penais>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁴⁸ İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁴⁹ Federal Yüksek Mahkeme on bir üyeden oluşur ve kararlarını salt çoğunlukla alır (Brezilya Anayasası m.97).

²⁵⁰ Brezilya Anayasası m. 102.

gerekmektedir.²⁵¹ Aksi takdirde Federal Yüksek Mahkeme konuya ilişkin hiçbir işlem yapamayacaktır.²⁵²

Burada önemle belirtmek gerekir ki, tüm bu impeachment işleyişinde başkanın, Anayasa 86/3'te tanımlanmış olan resmi bir dokunulmazlığı bulunmaktadır. Ortak suçlarda başkanın hakkında kesinleşmiş mahkumiyet hükmü kurulana kadar tutuklanması mümkün değildir. Anayasada her ne kadar tutuklanması ibaresi yer alsada, öğretide gözaltına almanın dahi mümkün olmadığı ifade edilmektedir.²⁵³

3.3.2.3. Kişisel suçlarından dolayı sorumluluk

Brezilya Anayasası'nın 86/4'teki düzenlemesine göre "*Başkan, görev süresi içinde görevlerinin icrası dışındaki eylemlerinden sorumlu tutulamaz*". Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki başkanın görev süresi içerisinde kişisel suçlarından dolayı sorumlu tutulması mümkün değildir. Kişisel suçlarından dolayı yargılanması ancak görev süresinin bitiminde ve olağan mahkemelerde gerçekleştirilecektir.²⁵⁴

Bu konuda ileri sürülen bir görüş, 86/4'ün başkanın soruşturulmasını engellemeyeceği yönündedir. Buna göre, başkanın görevden ayrıldıktan soruşturulması, delil toplamak, belgeleri edinmek veya tanıkları dinlemek açısından zorlaşabilir hatta soruşturmak neredeyse imkânsızlaşabilir. Dolayısıyla görevden sonra etkili bir şekilde yargılama yapılabilmesi için, en azından görev süresi içerisinde, soruşturmasının gerçekleştirilmesi mümkün olmalıdır. Ancak baskın görüş, 86/4'ün başkana geçici de olsa bir cezai

²⁵¹ İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/brazilian-congress-to-vote-on-removing-the-second-president-in-a-year/2017/08/02/d384f720-76e9-11e7-8c17-533c52b2f014_story.html?utm_term=.ae1e59ea7c63, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁵² Önceki Brezilya Devlet Başkanı Michel Temer, rüşvet ve yolsuzluk iddiasıyla dönemin Brezilya Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yolsuzlukla suçlandı ancak Temsilciler Meclisi'nde basit bir çoğunluk bile yargılanmanın başlaması için oy kullanmadı. Dolayısıyla Federal Yüksek Mahkeme bu konuda harekete geçemedi. İnternet: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/06/27/534574913/brazilian-president-michel-temer-is-formally-charged-with-corruption>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır. Yine önceki Devlet Başkanı Fernando Collor de Mello hakkında Başsavcının iddianame düzenleyebilmesi için Temsilciler Meclisi'nin izni gerekmiştir. İnternet: <https://www.nytimes.com/1992/09/30/world/brazil-s-house-impeaches-collor-suspended-he-faces-senate-trial.html>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁵³ İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁵⁴ İnternet: <https://marcelafaraco.jusbrasil.com.br/artigos/147370740/o-poder-executivo-e-as-peculiaridades-do-cargo-de-presidente-da-republica>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <http://www.editorajc.com.br/diferencas-entre-atos-estranhos-ao-exercicio-mandato-e-crimes-de-responsabilidade/>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

dokunulmazlık ve sorumsuzluk sağladığı yönündedir. Dolayısıyla yargılamaya ait hiçbir aşama görev süresi içerisinde gerçekleştirilemeyecektir.²⁵⁵

Anayasanın öngördüğü bu sorumsuzluk düzenlemesinin kapsamını belirlemede birtakım tartışmalardan bahsetmekte fayda vardır. Bu tartışmalar, iki dönem üst üste başkanlık görevini yürütmüş olan Dilma Rousseff'in ilk döneminde işlediği iddia olunan suçların 86/4 kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesine yöneliktir. 2011-2014 yılları arasında Dilma hükümetinin işlemiş olduğu iddia edilen birtakım suçlar 2015 yılında Dilma Rousseff'in ikinci kez başkan seçildiği dönemde ortaya çıkmıştır. Ancak dönemin Temsilciler Meclisi Başkanı (Eduardo Cunha) tarafından iddialar dikkate alınmamıştır. Cunha ve taraftarları bu duruma gerekçe olarak, ilk dönem sonunda yeniden seçilen bir başkanın ilkinden farklı bir döneme başladığı dolayısıyla ilk dönemdeki görevi kapsamındaki fillerinden sorumlu tutulamayacağını ileri sürmüşlerdir.²⁵⁶

Aksi yöndeki görüş taraftarlarına göre ise, yeniden seçilen bir başkanın ilk dönemdeki eylemlerinden ötürü yargılanması pek tabii mümkündür. Zira ilk dönemindeki görev suçları ikinci dönemindeki görev suçlarına yabancı suçlar yahut kavramlar değildir. Ayrıca hükmün amacı “*görev süresi içerisinde hesap verilebilirliğin, görev eylemleriyle sınırlı tutulması*”dır. Bu duruma bir başka gerekçe olarak da bir görev gücünün kötüye kullanılması yeni bir görevin başlamasıyla sona ermez. Önceki görevinde suç işlendiği ya da önceki suçların görev suçu olduğunu kabul etmemek için ortada herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Aksini düşünmek başkanın, her dönem sonunda anayasa ve kanunları bir sonraki dönemde herhangi bir yaptırıma maruz kalmadan bozma gücüne sahip olduğuna inanmaktır.²⁵⁷

Önemle belirtmek gerekir ki ilk dönemde işlendiği iddia edilen suçların başkanlık göreviyle alakalı olması durumunda sorumlu tutulabilecektir. Aksi durumda zaten 86/4 kapsamında sorumluluğuna gidilmesi mümkün değildir.

²⁵⁵İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁵⁶İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <http://www.editorajc.com.br/diferencas-entre-atos-estranhos-ao-exercicio-mandato-e-crimes-de-responsabilidade/>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁵⁷İnternet: <https://hyagootto.jusbrasil.com.br/artigos/320406732/o-presidente-da-republica-pode-ser-responsabilizado-por-atos-de-mandato-anterior>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

3.3.2.4. Sorumluluğun işletilmesi: impeachment prosedürü

Başkana karşı impeachment sürecini başlatmak için yetkili tek organ, yargılama makamı değişiklik gösterse de, hem ortak suçlar hem sorumluluk suçları bakımından, Anayasa m. 51’de belirtildiği üzere Temsilciler Meclisi’dir.²⁵⁸

Herhangi bir kişi (vatandaş, milletvekili ya da bir savcı) Temsilciler Meclisi’ne şikayeti (*denúncia*) ile birlikte, sürecin başlatılmasını isteyebilir.²⁵⁹ Temsilciler Meclisi Başkanının (*House Speaker*) bu talebi tek taraflı olarak kabul edip etmemeye karar verme yetkisi bulunmaktadır.²⁶⁰ Nitekim 2012’den bu yana Dilma Rousseff’e karşı yapılan 37 suçlandırma talebinin yalnızca bir tanesi kabul edilmiş ve süreç başlatılmıştır.²⁶¹

Meclis Başkanının şikayeti kabulünün ardından, talebi incelemek üzere, siyasi partilerin oylarıyla orantılı bir şekilde özel bir komite kurulur ve görevlendirilir.²⁶² Bu komitenin, konuya ilişkin inceleme ve araştırmalarının ardından, suça ilişkin gerekli kanıtları barındıran ve Temsilciler Meclisi’ne sunulmak üzere detaylı bir rapor hazırlaması gerekir.

Komite impeachment sürecinin bir parçası değildir ancak görevden alma sürecinde araştırmaları önemli bir faktördür. Buna ilaveten komitenin hazırlamış olduğu rapor Temsilciler Meclisi’ni bağlayıcı nitelikte de değildir. Dolayısıyla Temsilciler Meclisi komite raporunun aksi yönünde de karara varabilir.²⁶³

²⁵⁸ Brezilya Anayasası m.51/1.

²⁵⁹ Temsilciler Meclisi İçtüzüğü’nün 218. maddesiyle, şikâyetin Meclis Başkanı tarafından alınması ve kabulüne ilişkin şartlar detaylandırılmıştır. Şikâyetçi iddiasını ispat eden belgeler yahut belgeleri sunması mümkün değilse olduğu yeri gösteren kanıtları ve aynı zamanda buna ilişkin en az beş tanığın bulunduğu listeyi belirtmek zorundadır. Temsilciler Meclisi İçtüzüğü için internet: <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/legislacao/regimento-interno-da-camara-dos-deputados>, adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.

²⁶⁰ Kada, N. (February 2003). The Role of Investigative Committees in The Presidential Impeachment Processes in Brazil and Colombia. *Legislative Studies Quarterly*, 28(1), 29-54.

²⁶¹ İnternet: <https://web.archive.org/web/20150923233850/>, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır; İnternet: <http://www.gazetadopovo.com.br/blogs/certas-palavras/conheca-os-autores-dos-37-pedidos-de-impeachment-contra-dilma/>, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır.

²⁶² Brezilya’da yasama organı komiteleri daimi, harici(dış) ve karma komiteler olarak üçe ayrılmaktadır. Geçici komiteler içerisinde yer alan bu komiteler meclis soruşturma komiteleri (*Comissão Parlamentar de Inquérito-CPI*) olarak adlandırılmaktadır. Belli bir gerçeği belirli bir süre içerisinde araştırmak üzere kurulurlar ve görevlerini tamamlamalarının ardından dağılmaktadırlar. Meclis üyelerinin toplamın en az üçte birinin talebi üzerine oluşturulurlar. Bu komite, Senato ve Temsilciler Meclisinin her birinden üçte bir oranında üye seçilerek de oluşturulabilmektedir (*Comissão Parlamentar Mista de Inquérito-CPMI*). Bu komiteler yalnızca başkana yönelik suçlamalara ilişkin değil aynı zamanda kamu hayatına ve ülkenin anayasal, yasal, ekonomik veya sosyal düzenine ilgisini çeken konuları araştırmak üzere de tasarlanmıştır. Araştırmalarını yaparken tanık dinleme, devlet makamlarından bilgi ve belge talep etmek gibi adli makamlarınkine benzer yetkileri bulunmaktadır. İnternet: Komiteler, <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/comissoes/comissoes-temporarias>, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır; İnternet: Soruşturma komiteleri için, <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/comissoes/comissoes-temporarias/parlamentar-de-inquerito>, adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.

²⁶³ Brezilya gibi bölünmüş bir parti sistemindeki orantılı temsil komitelerinin yapısını ciddi derecede farklılaştırmaktadır. Bu durum hiçbir partinin çoğunluğu kontrol edememesiyle neticelenmektedir. Önemle

Başkana yönelik suçlamaları içeren raporun, Temsilciler Meclisi genel kurulunda müzakeresinin ardından, oylamaya geçilecektir. Temsilciler Meclisi'nde üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuna ulaşamaz ise impeachment reddedilmiş sayılmaktadır. Suçlandırmaya ilişkin raporun üçte iki oy olması neticesiyle, başkan Senato'ya sevk edilmektedir.²⁶⁴

Rapor Senato'nun önüne geldiğinde, rapora ilişkin değerlendirmede bulunmak üzere özel bir komite oluşturulur. Özel komitenin değerlendirmesinin ardından görevden alma sürecinin kabul edilirlğine ilişkin bir ilk oylama yapılır. Oylama sonucunda Senatörlerin basit çoğunluğu ile yargılama süreci başlamaktadır.²⁶⁵ Görevden alma sürecinin kabulüne ilişkin yapılan bu oylama suçu işlediğine dair yeterli kanıya ulaşıldığını ve suç duyurusunun kabul edildiği manasına gelmektedir.²⁶⁶ Senato'daki yargılama sırasında ise, Federal Yüksek Mahkeme Başkanı Senato'ya başkanlık edecektir.

Anayasaya göre Senato'nun bu işlemi neticesinde başkanın görevi askıya alınacaktır. Aynı durum ortak suçlar açısından Federal Yüksek Mahkeme'nin şikayeti kabulü durumunda da söz konusudur. Bu sürede başkanlık koltuğuna başkan yardımcısı vekalet etmektedir. Eğer yargılama 180 gün içerisinde sonuçlanmaz ise başkan görevine geri dönecektir. Fakat bu durum başkanın yargılanmasına engel teşkil etmeyecek ve yargılamaya devam edilecektir.²⁶⁷

Senato'daki yargılamada gerekli deliller toplanacak, başkan, avukatları ve diğer taraflar dinlenecek ve yapılan müzakereler neticesinde oylama safhasına geçilecektir. Başkan ancak Senato'nun üçte iki çoğunluğu ile mahkum edilecektir. Senato'nun üçte iki çoğunluğu ile mahkum edilen başkan için ancak, görevden alma ve resmi görevlerden sekiz yıl süreyle yasaklılık kararı verilecektir. Anayasaya göre Senato'nun bunların dışında başka bir mahkumiyet hükmü kurması mümkün değildir.²⁶⁸ Ayrıca Anayasanın 52.maddesindeki düzenlemeye göre verilecek bu yaptırım adli makamlar önünde yargılanmaya engel teşkil etmeyecektir.

belirtmek gerekir ki Başkanın aleyhine suçlamalar üzerine kurulan komitede hem başkanın destekçileri hem de rakipleri partilerinin çıkarlarına en iyi şekilde hizmet eden üyeyi seçmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla Başkanın suçlanmasına ilişkin kurulan komitede Başkanın partisinin kendisinden desteği çekmemesi oldukça önem arz etmektedir. Kada, *a.g.m.*, 2003:35.

²⁶⁴ Brezilya Anayasası m.51.

²⁶⁵ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:141; İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-36028117>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁶⁶ İnternet:<https://www12.senado.leg.br/noticias/materias/2016/04/18/senado-recebe-processo-de-impedimento-da-presidente-dilma>, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁶⁷ İlgili düzenleme Brezilya Anayasası m.86'da öngörülmektedir. Ancak uygulamada, Başkanın görevinin askı süresine ilişkin ayrı bir oylama yapıldığı görülür. Nitekim Fernando Collor de Mello ve Dilma Rousseff örneklerinde, Senato'da yapılan oylamada görevleri altı aylık bir süre için askıya alınmıştır.

²⁶⁸ Brezilya Anayasası m.52/tek paragraf.

Tartışma arz eden nokta ise, anayasadaki düzenlemenin sekiz, 1079 sayılı kanunun ise beş yıllığına yasaklılık getirmesidir.²⁶⁹ Ayrıca Anayasa görevden alma ile yasaklılık kararını birlikte öngörmektedir. Fakat uygulamada bu durum düzenlemelere uygun bir şekilde ilerlememiştir. Örneğin Dilma Rousseff'in yargılanmasında iki ayrı oylama yapılmıştır. Bunun neticesinde yalnızca görevden alma mahkûmiyeti bakımından üçte iki çoğunluğa ulaşılmış ve Rousseff aleyhine yasaklılık hükmü kurulamamıştır. Konuya ilişkin anayasaya aykırılık tartışmaları yapılmış fakat bir sonuç alınamamıştır.²⁷⁰

3.3.2.5. Federal Yüksek Mahkeme'ye başvuru

Senato'nun yargılaması neticesinde verdiği mahkûmiyet kararına karşı bir üst merci açıkça gösterilmemiştir. Ancak bu karara karşı Federal Yüksek Mahkeme'ye başvurmanın önünde de bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca herkesin yargı yoluna başvurma hakkı mevcuttur ve başkan için de bu konuda engel teşkil eden hususi bir düzenleme bulunmamaktadır. Esas mesele Federal Yüksek Mahkeme'nin muhtemel bir başvuru durumunda kararın esasını mı ele alacağı yoksa yalnızca yasal süreç içerisinde usule ilişkin mi bir değerlendirmede bulunacağıdır.²⁷¹

Öğretideki görüş Yüksek Mahkeme'nin esasa ilişkin bir denetim yapamayacağını yalnızca sürecin işleyişine ilişkin usulen bir değerlendirmede bulunabileceğini ileri sürülmektedir. Bunun sebebi olarak impeachment neticesinde verilen mahkûmiyet kararının yalnızca Senato'nun verebileceği bir karar olduğu ve buna Yüksek Mahkeme'nin dahi müdahale edemeyeceğidir.²⁷² Yüksek Mahkeme'de yargının impeachment sürecinin zamanlamasına, uygunluğuna verilen kararın esasına ilişkin bir değerlendirme yapmasının Senato'nun takdirine müdahale edilmesi anlamına geleceğini ifade etmektedir.²⁷³

Nitekim Federal Yüksek Mahkeme impeachment sürecine ilişkin vermiş olduğu bir kararında (*MS No.34131*), Temsilciler Meclisi'ndeki impeachment sürecini geçersiz kılacak

²⁶⁹ 1079 sayılı kanun m.2 ile Brezilya Anayasası m.52/tek paragraf.

²⁷⁰ İnternet: http://www.chinadaily.com.cn/world/2016-08/31/content_26661380.htm, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır. Anayasaya aykırılıklar yalnızca bunula sınırlı değildir. Örneğin Collor başkanlık görevinden istifa etmesine rağmen Senatoda yargılanmasına devam etmesi yönünde oy kullanılmıştır. Neticesinde görevde olmayan bir Başkan hakkında mahkûmiyet kararı vermiştir. Rattinger, *a.g.m.*, 2018:149, 154.

²⁷¹ The Evolving Role of Brazil's Supreme Court (A Conversation with Justice José Antonio Dias Toffoli). (2016). *Rule of Law*, Brazil Institute Publication, 11; İnternet: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/bi_rule_of_law-toffoli_finalv2.pdf, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://marcelafaraco.jusbrasil.com.br/artigos/147370740/o-poder-executivo-e-as-peculiaridades-do-cargo-de-presidente-da-republica>, adresinden 28 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁷² The Evolving Role of Brazil's Supreme Court., *a.g.m.*, 2016:11; Perlingeiro, R. (December 2016). Due Process in the Brazilian Presidential Impeachment *Florida Journal of International Law*, (28), 334, 331-48.

²⁷³ Perlingeiro, *a.g.m.*, 2016:331-48.

bir talebi de reddetmiştir. Ayrıca bir başka kararında (*ADPF No.378*) impeachment sürecindeki, Temsilciler Meclisi'nin ve Senato'nun rolünü detaylı olarak tanımlamış ve açıkça, bu sürece onu etkisiz kılacak şekilde müdahalenin mümkün olamayacağını ifade etmeye çalışmıştır.²⁷⁴ Bir başka görüş ise, Dilma Rousseff örneğinde olduğu gibi, başvurunun önünde bir engel olmadığı fakat konuya ilişkin başarılı olma şansının da çok düşük olduğunu ifade etmektedir.²⁷⁵

3.3.2.6. Collor de Mello ve Rousseff örnekleri

Brezilyanın yeni anayasasında göreve başlayan ilk başkan olan Fernando Affonso Collor de Mello kısa süre içerisinde Brezilya'daki liderlik figürünü kaybetmiştir. Özellikle “*medida provisória*” olarak bilinen ve başkanın doğrudan yürürlüğe giren bir kararname çıkarmasına izin veren siyasi aracı sıklıkla kullanması sebep olarak gösterilmiştir.²⁷⁶ Nitekim Collor'un bu kararnamelere Kongre'yi atlatmak amacıyla sıklıkla başvurduğu ifade edilmektedir.²⁷⁷ O kadar sıklıkla başvurmuştur ki en sonunda Kongre 2001 yılında ulusallık, vatandaşlık, siyasi partiler ve hakları, ceza ve usul hukuku ve bütçe meseleleri gibi birçok alanda geçici kararnameleri tekrar tekrar Kongre'ye sunmasını yasaklayan Anayasal Değişiklik No. 32'yi kabul etmiştir. Collor'ın kaçınılmaz impeachment'ına yol açan bir başka büyük problem ise onun, düşüşte olan Brezilya ekonomisinin istikrarını korumadaki başarısızlığıdır.²⁷⁸ ABD'deki Watergate Skandalı'nda olduğu gibi, Collor'ın çöküşünde medya da büyük bir rol oynamıştır.²⁷⁹ Ekonomik başarısızlıkların üstüne son olarak ortaya çıkan yolsuzluk skandalı halkta geniş bir yankı uyandırmıştır. Tüm bu olaylardan yalnızca dört ay sonra başlayan impeachment sürecine geçildi. Temsilciler Meclisinde kendisine “açık ve üstü kapalı şekillerde kanun ihlallerine” izin vermesi ve ona verilen göreve uygun olacak şekilde dürüst, ahlaklı ve onurlu davranmadığı şeklinde iki suçlama yönlendirilmiştir.²⁸⁰ Collor bu süreçte suçlamaları reddetmekle birlikte süreci önlemek adına istifa etmiştir. Ancak Senato

²⁷⁴İnternet:http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/noticiaNoticiaStf/anexo/ADPF__378__Ementa_do_voto_do_minstro_Roberto_Barroso.pdf, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: <http://portal.stf.jus.br/processos/downloadPeca.asp?id=309448575&ext=.pdf>, adresinden 29 Mart 2019'da alınmıştır; The Evolving Role of Brazil's Supreme Court., *a.g.m.*, 2016:11-12 (ADPF No.378 MS No.34131).

²⁷⁵ İnternet: <https://www.abc.net.au/news/2016-09-02/brazils-ousted-president-rousseff-appeals-to-supreme-court/7807658>, adresinden 29 Mart 2019'da alınmıştır; İnternet: http://www.chinadaily.com.cn/world/2016-09/02/content_26677631.htm, adresinden 29 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁷⁶ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:146-147.

²⁷⁷ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:146-147.

²⁷⁸ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:147.

²⁷⁹ Hinojos, V.J. and Perez-Linan, A. (2006/2007). Presidential Survival and the Impeachment Process: The United States and Colombia. *Political Science Quarterly*, 121(4), 663.

²⁸⁰ Collor, kanun ve düzen ihlalleri ile birlikte onurlu davranışlar içermeyen hareketler için teknik olarak suçlanabileceği eylemler olmadığını ve bu nedenle impeach edilemeyeceğini savunmuştur.

Anayasa ve yasalarda öngörülmeven şekilde sürecin devam etmesi yönünde oy kullanarak Collor'u 76-3 oyla mahkum etmiştir. Collor aynı zamanda Senato kararıyla kamu görevinden sekiz yıl boyunca yasaklanmıştır.²⁸¹

Brezilya'da görevden alınan bir diğer başkan ise Dilma Rousseff'tir. Rousseff'in suçlandırma sebepleri esas olarak Collor'dan çok da farklı değildir. Bu sebeplerden ilki Rousseff'in başkanı olduğu dönemde Petrobas petrol şirketinde yapılan usulsüzlüklerin ortaya çıkmasıdır.²⁸² O dönemde oluşan genel kanı, Rousseff'in Petrobas'ın yönetim kurulunda görevi olması nedeniyle, skandal hakkında bir fikri olduğudur. Ancak dönemin savcılarını skandalın içinde olduğuna dair bir kanıt bulamamışlardır.²⁸³ Ayrıca anayasadaki açık hüküm nedeniyle Rousseff'in bundan sorumlu tutulması da mümkün değildir. Ancak Rousseff'in siyasi rakipleri skandalı önlemek için bir çaba sarf etmediği yönünde kendisini suçlamışlardır. Collor gibi Rousseff de, Brezilya'da çok sayıdaki kriz için günah keçisi haline gelmiş ve Brezilyalılar arasında tutulmayan bir figür haline gelmiştir. Bu durum Rousseff'in toplumdaki imajını zedelemiş ancak impeachment'a götüren esas suçlama onun yeniden seçilmek adına devlet fonlarının kötüye kullanımı olmuştur.²⁸⁴ Temsilciler Meclisinde suçlandırılan Rousseff, Senatoda 61-20 oyla görevden alınmıştır. Ancak Rousseff hakkında herhangi bir yasaklılık kararı alınmamıştır.²⁸⁵

3.4. Arjantin

1816 yılında bağımsızlığını ilan eden Arjantin diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi askeri yönetimler ile Anayasa yönetimler arasında el değiştiren bir anlayışla yönetilmiştir. Ülkenin mevcut anayasası 1853 Anayasasıdır ve askeri yönetimin sona erdiği 1983 yılından bu yana ülke demokrasiyle yönetilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri anayasasına benzer formda hazırlanan 1853 Anayasasında devletin kurumsal yapısı belirlenmiş, 1994 yılında ise anayasada köklü değişikliklere gidilmiştir. 1994 yılında gerçekleştirilen bu reformlarla devlet başkanı Anayasa içerisindeki bugünkü konumuna oturmuştur.

²⁸¹ Hinojos and Perez-Linan, *a.g.m.*, 2006/2007:671.

²⁸² Ekinci, A. ve Yıldırım, S. (2017). Latin Amerika'da Başkanlık Sistemi Örnekleri-Brezilya. *Dört Kitada Başkanlık Sistemi*. (Ed. Doğan, İ., Ünver, S.). Ankara: Astana Yayınları, 176. Medyada "Operation Car Wash" olarak da bilinmektedir; Rattinger, *a.g.m.*, 2018:150.

²⁸³ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:152.

²⁸⁴ Rattinger, *a.g.m.*, 2018:153.

²⁸⁵ İnternet: Oylama sürecinin detayları, "Brazil impeachment: Key questions" <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-36028117> adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

3.4.1. Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu

1853 Anayasası'nda devlet başkanının sorumluluğuna ilişkin hususlar Anayasanın 53. ve 59.maddelerinde düzenlenmiştir. Öngörülen hususlarda suçlandırmayı münhasıran Temsilciler Meclisi yaparken yargılama konusunda ise tek yetkili makam Senato olarak öngörülmüştür.²⁸⁶

Başkanın sorumluluğuna ilişkin düzenleme, doğrudan Amerikan Anayasası'ndan alınmıştır. Fakat Arjantin Anayasası'nda yer alan ve “*juicio político*”²⁸⁷ olarak bilinen impeachment kurumu ülkede, ağırlıklı olarak “*siyasi yargı*” olarak değerlendirilmekte ve bu şekilde ele alınmaktadır. Suçlamayı Temsilciler Meclisi yaparken yargılamayı Senato gerçekleştirmektedir. Ancak bu yargılama, adli makamlar tarafından gerçekleştirilen yargılama işlemi gibi değildir, diğer bir deyişle yargı fonksiyonunu ifade etmemektedir; siyasi niteliktedir ve hiçbir mahkûmiyet içermez. Dolayısıyla yargılama siyasi olmakla birlikte sonuçları da ancak siyasi nitelikte olacaktır.²⁸⁸

Bir bakıma siyasi bir süreci ifade eden “*juicio político*”, hukuki veya cezai sorumlulukları yerine getiren yargı fonksiyonu olarak değil ancak ve ancak bu sorumlulukların gerçekleştirilebilmesi için başkanın yargılanmasının önündeki engeli kaldıran siyasi bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla öğretiye göre bu prosedür ile başkanın yalnızca görevden alınması amaçlanmıştır.²⁸⁹ Daha doğrusu kamu hizmetindeki pozisyonuna uygun olup olmadığı yahut sorumsuzca davranıp davranmadığı değerlendirilmesi yapılacaktır.²⁹⁰ Belirtmek gerekir ki “*juicio político*” her ne kadar siyasi

²⁸⁶ Arjantin'de yasama organı olan Ulusal Kongre, Temsilciler Meclisi (*Honorable Cámara de Diputados de la Nación*) ve Senato'dan (*Honorable Senado de la Nación Argentina*) oluşan iki meclisli bir yapıya sahiptir. Yasama organının alt kanadını teşkil eden Temsilciler Meclisi 257 milletvekilinden oluşur ve görev süresi 4 yıldır. Temsilciler Meclisi'nin her iki yılda bir, yarısı için, seçimler yenilenmektedir (Arjantin Anayasası m.50). Kongre'nin üst kanadını teşkil eden Senato 23 eyalet ve ayrıca Buenos Aires'i temsilen seçilen üçer senatör, toplamda 72 senatörden oluşmaktadır (Anayasa m.54). Senato'nun görev süresi 6 yıl olmakla birlikte her iki yılda bir üçte biri bakımından seçimleri yenilenmektedir (Anayasa m.56). İnternet: Arjantin Anayasası (İngilizce), https://www.constituteproject.org/constitution/Argentina_1994?lang=en adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.

²⁸⁷ Close, D. (2017). “*Latin American Politics: An Introduction*”. (Second Edition). Canada: The University of Toronto Press, 61.

²⁸⁸ İnternet: Tarricone, M. (19 Ekim 2018). *Qué es el juicio político y qué antecedentes hay?*. <https://chequeado.com/el-explicador/que-es-el-juicio-politico-y-que-antecedentes-hay/>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.

²⁸⁹ İnternet: Hidalgo, E. “Juicio Político”. https://www.hcdn.gob.ar/secparl/dgral_info_parlamentaria/dip/glosario/J/juicio_politico.html#nota1, adresinden 08 Nisan 2019'da alınmıştır.

²⁹⁰ İnternet: Bertolini, J. (30 Mart 2016). <https://chequeado.com/el-explicador/que-es-el-impeachment/>, adresinden 08 Nisan 2019'da alınmıştır.

bir süreç olarak değerlendirilse de, başkanın cezai sorumluluğunu taşıdığı noktasında şüphe duymamak gerekir.

Suçlamanın başlatılabilmesi için gerekli koşullar Anayasanın 53.maddesinde yer almaktadır. Buna göre başkan, düşük performanstan (*poor performance*) ve görevini yerine getirirken işlenen suçlardan ya da ortak suçlardan (*common crimes*) dolayı yalnız Temsilciler Meclisi tarafından suçlandırılabilir.

Görevini icra sırasında işlenen suçlar ve ortak suçlar kanuni düzenlemelerde suç olarak yer alan davranışlardır. Görevle alakalı olarak işlenen suçlar dışında yer alan ortak suçların görevle bağlantılı olma zorunluğu yoktur. Görevden önce işlenen herhangi bir suç için de görevden alma prosedürü harekete geçirilebilmektedir.²⁹¹ Görev sırasında işlenen suçlar ve ortak suçlar tamamen ceza hukuku perspektifinden değerlendirilmektedir. Ceza kanunlarında suç olarak ifade edilen eylemler dikkate alınmaktadır. İfade etmek gerekir ki bir davranışın suç edip etmeyeceğine ancak yargı makamları karar verebilir. Dolayısıyla Senato'nun birtakım eylemlerden dolayı görevden alma kararını vermesi, olağan mahkemelerin sanığı mahkûm edeceği anlamına gelmemektedir. Bir diğer ifadeyle Senato'nun kararı mahkûmiyet anlamını taşımadığı gibi olağan mahkemeler aksi önde bir karara da varabilir. Olağan mahkemelerde beraat kararı çıksa dahi göreve iade gibi bir durum da söz konusu olamayacaktır.²⁹²

Görevini icra sırasında işlenen suçlar ve ortak suçlar kanuni düzenlemelerde yer alırken “düşük performans” olarak nitelendirilen sorumluluk alanı ise yasal olarak düzenlenmemiştir. Sorumluluk alanına giren bu ifade oldukça muğlak ve geniş kapsamda tutulmuştur. Esasen “düşük performans” Ulusal Kongre'nin her durumda ayrıca değerlendireceği bir durumdur. Önüne gelen her bir olayda durum değerlendirmesi yaparak Ulusal Kongre bir anlam kazandıracaktır.²⁹³

Belirtmek gerekir ki “düşük performans” kavramı doktrinde sınırlandırılmıştır. Buna göre göreve ilişkin kötü performans, iyi performansın zıttıdır. Ülkenin genel çıkarlarına aykırı, yönetime zarar veren, profesyonel, teknik yahut ahlaki yönden eksiklik olarak ifade edilmiştir. Bu yetersizliklerin kamu otoritesine ve bunun bütünlüğüne zarar vermesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında kavram sübjektif gibi görünse de sonuçları itibariyle

²⁹¹ İnternet: Wertmiller, C., Chagas, M. A. and Carola M. (2016). “Juicio Político”. Universidad Nacional De La Pampa Facultad De Ciencias Económicas Y Jurídicas, 28-29, http://www.biblioteca.unlpam.edu.ar/rdata/tesis/e_werjui256.pdf, adresinden 15 Nisan 2019'da alınmıştır.

²⁹² Wertmiller, Chagas and Carola, *a.g.m.*, 2016:28, 36.

²⁹³ İnternet: Hidalgo, *Juicio Político*.

nesnelleştirilmektedir.²⁹⁴ Kötü performans eylemlerin kasıtlı yahut ihmalkâr biçimde hataların ve ihlallerin tekrarı ile şekillenmektedir. Ayrıca başkanlık görevinin erine getirilmesinde ulusun genel çıkarlarına zarar veren, Anayasa hükümlerini ihlal eden, kuvvetler ayrılığı, cumhuriyetçi ilkeleri ihlal eden davranışlar olarak da belirtilmektedir. Bunun yanı sıra görevi yerine getirmeye devam etmesini anlamsız kılan her türlü eylem kasıtlı eylem ya da ihmal olarak da belirtilmektedir.²⁹⁵ Yine de son sözü Ulusal Kongre söyleyecektir. Anayasa’da düzenlenmiş olan bu hususlar dışında başkanın görevi sırasında sorumluluğuna gidilemeyecektir.

3.4.2. Sorumluluğun Gerçekleştirilmesi (Juicio Político)

Başkanın sorumluluğunun gerçekleştirilmesine ilişkin bu görevden alma prosedüründe, yargılama kuralları değil, Temsilciler Meclisi ve Senato’nun kendi içtüzük hükümleri uygulanacaktır.²⁹⁶

Buna göre suçlandırma konusu teşkil eden her olay Temsilciler Meclisi’nden önce Siyasi Yargı Komisyonu (*Comisión de Juicio Político*) tarafından ele alınmaktadır.²⁹⁷ Komisyonun kendi iç düzenlemeleri, görevden alma sürecine ilişkin adımları içermektedir.²⁹⁸

Herhangi bir vatandaş tarafından, Anayasanın 53.maddesinde düzenlenen hususlardan dolayı görevden alma talebini içeren şikâyet, Siyasi Yargı Komisyonu’na sunulmaktadır. Bu aşamadan sonra şikâyetin geri çekilmesinin hiçbir önemi yoktur. Komisyon şikâyetin kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin bir karar verecektir. Şikâyetin kabul edilebilir bulunmasıyla

²⁹⁴ Wertmiller, Chagas and Carola, *a.g.m.*, 2016:26-27; İnternet: http://www.saij.gob.ar/doctrina/dacc030061-russo_pedano-jurado_enjuiciamiento.htm, adresinden 07 Nisan 2019’da alınmıştır.

²⁹⁵ Suçlandırmanın üç nedeni olmasına rağmen bazı yazarlar yalnızca bir nedeni olduğunu savunmaktadır. Bu yazarlara göre “düşük performans” tek nedendir ve geriye kalanlar bunun sadece bir türünü ifade etmektedirler. Bir kısım yazarlar ise suçlandırma sebeplerini ikiye ayırmaktadırlar. İlki düşük performans diğeri ise ortak suçlardır. Ancak unutulmamalıdır ki Anayasa sorumluluk sebeplerini üç ana başlıkta sınıflandırmıştır (Anayasa m.53); Wertmiller, Chagas and Carola, *a.g.m.*, 2016:26.

²⁹⁶ İnternet: Hidalgo, *Juicio Político*; İnternet: Temsilciler Meclisi İçtüzüğü <https://www.diputados.gov.ar/institucional/reglamento/index.html>, adresinden 08 Nisan 2019’da alınmıştır; İnternet: Senato İçtüzüğü, <http://www.senado.gov.ar/reglamento>, adresinden 07 Nisan 2019’da alınmıştır.

²⁹⁷ Arjantin Temsilciler Meclisi komisyonları daimi ve özel komisyonlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Milletvekilleri tarafından oluşturulan bu komisyonlar Temsilciler Meclisi’nin danışma organı gibi çalışmaktadırlar. Temsilciler Meclisi daimi komisyonları arasında yer alan Siyasi Yargı Komisyonu (*Comisión de Juicio Político*) suçlamalara ilişkin usulün işletilmesinde temel bir rol oynamaktadır. Konuya ilişkin şikâyetlerin yapıldığı merci olmakla birlikte suçlamalara ilişkin araştırmaları yapan ve suçlandırmaya ilişkin süreci ilerleten temel bir kurumdur. Soruşturmanın gidişatı ve suçlamaların formülasyonunda çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu komisyonun 31 üyesi bulunmaktadır ve üyelerin seçimi meclisteki partilerin üye oranlarına Meclis Başkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. İnternet: Siyasi Yargı Komisyonu, <https://www.hcdn.gob.ar/comisiones/permanentes/cjpolitico/>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.

²⁹⁸ İnternet: Siyasi Yargı Komisyonu İçtüzüğü <http://www.l.hcdn.gov.ar/dependencias/cjpolitico/reglamento.htm>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.

birlikte, konuya ilişkin araştırmalarına başlayacaktır. Bu hususta gerekirse tanık dinleme yoluna gidebilecek, olağan mahkemelerdeki hakimlerden bilgi talebinde bulunabilecektir.²⁹⁹

Bütün bu araştırmalarından sonra son olarak, Komisyon görevden alma talebine devam etmenin uygun olup olmadığına karar verecek ve Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'na sunulmak üzere lehte ya da aleyhte bir görüş bildirecektir. Komisyonun bir fikir birliğine varabilmesi için basit çoğunluk yeterlidir.³⁰⁰

Arjantin Siyasi Yargı Komisyonu "juicio politico" uygulamasında pasif bir özelliğe sahiptir. Görevden alma taleplerine ilişkin şikayetleri değerlendirirken "düşük performans"a ilişkin şikayetler de dahil olmak üzere, politik davranmamak adına, şikayetlerin belli bir ciddiyette ve ağırlıkta olmasına önem göstermektedir. Bu bakımdan devlet başkanları açısından bakıldığında Siyasi Yargı Komisyonunun pek çok şikayeti uygun bulmadığı ve arşivlediği görülmektedir.³⁰¹

Komisyon raporunun Temsilciler Meclisi'ne sevk edilmesinin ardından sulandırmının gerçekleşebilmesi için mevcut üyelerin üçte ikisinin suçlandırma yönünde oy kullanması gerekmektedir (Anayasa 53.md). Başkanın mevcut üyelerin üçte ikisinin oyuyla sulandırılmasının ardından ise yargılamanın Senato aşaması başlayacaktır.

Senato'daki yargılama anayasadaki düzenleme doğrultusunda Yüksek Mahkeme Başkanının başkanlığında gerçekleştirilecektir. Ancak oturum başlamadan önce tüm senatörlerin Amerikan uygulamasında olduğu gibi yemin etmeleri gerekmektedir (Anayasa 59.md).³⁰² Senato'daki yargılamada başkan kendisini savunma hakkına sahip olacaktır. Başkanın Senato'daki suçlamaları cevaplandırmak için 15 günlük bir süresi bulunmaktadır. Bu sürede Senato nlem olarak görevini yerine getirmeyi askıya alabilmektedir.³⁰³ Anayasada buna

²⁹⁹ İnternet: Tarricone, 19 Ekim 2018.

³⁰⁰ İnternet: Matias, M. (13 Mayıs 2015). "El reglamento de la Comisión de Juicio Político habilita la "investigación" sobre la salud de Fayt?", <https://www.lanacion.com.ar/politica/comision-juicio-politico-juez-carlos-fayt-nid1792392>, adresinden 10 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: Tarricone, 19 Ekim 2018.

³⁰¹ İnternet: Juan José Domınguez. (17 Ekim 2018). <https://www.lavoz.com.ar/politica/preguntas-y-respuestas-sobre-que-es-y-como-se-hace-un-juicio-politico>, adresinden 12 Nisan 2019'da alınmıştır; Son 20 yılda komisyona yapılan 200'den fazla şikayetin pek çoğu "düşük performans" gerekçesiyle yapılmıştır. Mevcut Başkan Mauricio Macri göreve geldiğinden bu yana iki suçlama talebiyle karşılaşmıştır. Yine nceki başkanlardan Cristina Fernndez de Kirchner görev süresi boyunca toplam 7 suçlama talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak bu iddiaların hiçbiri komisyon tarafından uygun görülmemiş ve arşivlenmiştir. İnternet: Tarricone, 19 Ekim 2018; İnternet: Bertolini, 30 Mart 2016.

³⁰² Anayasanın 59.maddesine göre Başkanın yargılanması hususuna özgü olarak Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlığında Senato'daki yargılama gerçekleşecektir.

³⁰³ İnternet: Bertolini, 30 Mart 2016.

ilişkin açık bir düzenleme bulunmama ile birlikte ilgili düzenleme Senato'daki siyasi yargılama usulüne ilişkin kuralları içeren tüzükte yer almaktadır.³⁰⁴

Senato'daki görüşmeler neticesinde kamuya açık bir oturumda oylama gerçekleştirilecektir. Suçlamalara ilişkin mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğuna ulaşamaması neticesinde görevden alma prosedürü sonuçsuz kalmış olacaktır. Ancak mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğuna ulaşıldığı takdirde başkan yalnızca görevden alınabilecektir. Buna ek olarak Senato, başkan hakkında, ülkede şeref, güven ve ücret gerektiren herhangi bir kamu görevinden yasaklılık kararı alabilecektir. Bu yasaklılığa ilişkin herhangi bir süre sınırlandırması bulunmamaktadır. Belirli bir süre yahut ömür boyu yasaklılık yönünde karar alınabilir.³⁰⁵ Başkan hakkında verilen bu kararlar olağan mahkemelerde yargılanmasına engel teşkil etmeyecek suçlara ilişkin diğer tüm bireyler gibi olağan mahkemelerde yargılanıp cezalandırılacaktır (Anayasa 60.md). Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki Arjantin siyasi yargılama tarihinde, Siyasi Yargı Komisyonu'ndaki şikayetin kabulü durumu da dahil olmak üzere, henüz yargılanan bir başkan olmamıştır.³⁰⁶

3.4.3. Yüksek Mahkeme'ye Başvuru

Senato'nun görevden alma kararına karşı Yüksek Mahkeme'ye başvuru yapıp yapılamayacağına ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Yüksek Mahkeme uzunca bir süre Senato kararlarının kendisi tarafından kaldırılabilirliğini düşünmemiştir. Bu konuya ilişkin olarak da bu zamana kadar güçler çatışması yaşanmamıştır. Ancak yakın tarihte vermiş olduğu kararlarında Yüksek Mahkeme'nin fikrinin değiştiği görülmektedir. İçtihatları bakımından, birtakım durumlarda, Senato kararı dahi olsa yargı yetkisine sahip olduğunu iddia etmektedir. Fakat bununla birlikte Senato kararlarına karşı yapılan itirazları da reddettiği görülmektedir.³⁰⁷

“Juicio politico” açısından yalnızca 2005 yılında eski yargıçlardan Baggiano'nun yargılanmasında, Senato tarafından “sanığın görevinin askıya alınması” kararını iptal etmiş ancak Senato, sanığa ilişkin yargılamasını 48 saat içerisinde tamamlamış olduğu için Yüksek Mahkeme'nin iptal kararının pratikte bir önemi kalmamıştır. Bu bakımdan Yüksek

³⁰⁴ İnternet: Senato siyasi yargılama usul ve kurallarına ilişkin mevzuat (*Procedimiento Para El Juicio Político*) <http://www.senado.gov.ar/web/cecapi/reglamento/adicion.htm>, adresinden 10 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: Görevin askıya alınmasına ilişkin kuralın anayasaya aykırı olduğuna ilişkin değerlendirme, <http://www.profesorgentile.com/n/algunas-precisiones-sobre-el-juicio-politico.html>, adresinden 12 Nisan 2019'da alınmıştır.

³⁰⁵ Wertmiller, Chagas and Carola, *a.g.m.*, 2016:36.

³⁰⁶ İnternet: Tarricone, 19 Ekim 2018.

³⁰⁷ İnternet: Hidalgo, *Juicio Político*.

Mahkeme'nin Senato'nun vermiş olduğu karara ilişkin bakış açısı şu şekilde özetlenebilir: Yüksek Mahkeme her durumda görevden alma prosedürün yalnızca Ulusal Kongre'ye tanınmış özel bir yetki olduğuna inanmaktadır. Ancak sanığın savunma hakkının ihlal edildiği durumlarda müdahale yetkisinin olduğunu kabul etmektedir. Bu sebeple yalnızca verilen kararı iptal edebilir ancak Senato'nun yerine geçerek karar veremez.³⁰⁸ Bunun dışında diğer durumlara ilişkin itirazlarda Yüksek Mahkeme'nin, Senato'nun görevden alma kararına müdahalesinin anayasal ve politik açıdan yanlış olduğu söylenebilecektir. Diğer bir ifadeyle anayasanın münhasıran Ulusal Kongre'ye tanınmış olduğu karar yetkisinin, siyasi bir güce sahip bir organ tarafından son sözü söyleme yetkisinin verildiği bir durum için, Yüksek Mahkeme'nin inceleme hakkının olduğunu iddia etmesi anlamsız olacaktır. Şüphesiz Yüksek Mahkeme hiçbir durumda esasen incelemeye gidemeyecektir. Örneğin düşük performanstan dolayı görevden alınan bir başkan için Yüksek Mahkeme ne karar verecektir? Zira bu değerlendirme yalnızca Ulusal Kongre'ye tanınmış bir yetkidir. Dolayısıyla son söz Ulusal Kongre'nindir.³⁰⁹

3.5. Paraguay

1811 yılında bağımsızlığı kazanan Paraguay'ın demokratik bir yönetime kavuşması uzun zaman almıştır. Bağımsızlığını kazanmasının ardından siyasi istikrarsızlıklar ve savaşlarla boğuşan ülkenin bu kargaşa döneminden kurtulması on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ancak mümkün olabilmıştır. 1870'den 1954 yılına kadar birçoğu askeri darbelerle görevden alınmış baskıcı rejimler tarafından yönetilmiştir. 1989 yılında otuz beş yıldır süren diktatörlük rejimi sona erdirilmiş ve ülkenin demokrasiye geçişi sağlanmıştır.³¹⁰ Bu döneme kadar birçok anayasa gören ülkenin mevcut anayasası demokrasiye geçişin sağlandığı 1989 yılından sonra kabul edilen 1992 Anayasasıdır.³¹¹ Mevcut Anayasa ile başkanlık sistemi benimsenmiş yukarıdaki ülkelere farklı olarak üniter bir devlet yapısı öngörülmüştür.

³⁰⁸ İnternet: Hidalgo, E. (24 Mayıs 2005). "La Corte Suprema y su intervención en el juicio político". <http://www.saij.gov.ar/enrique-hidalgo-corte-suprema-su-intervencion-juicio-politico-parlamentario-dacf070003-2005-05-24/123456789-0abc-defg3000-70fcantirtcod> , adresinden 09 Nisan 2019'da alınmıştır.

³⁰⁹ İnternet: Hidalgo, *Juicio Político*.

³¹⁰ İnternet: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1981-38212018000100204, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

³¹¹ İnternet: Paraguay Anayasası (İngilizce):

https://www.constituteproject.org/constitution/Paraguay_2011?lang=en, adresinden 18 Nisan 2019'da alınmıştır.

3.5.1. Devlet Başkanının Cezai Sorumluluğu

Paraguay devlet başkanının cezai sorumluluğu Arjantin Anayasasındaki düzenlemeye benzer bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuya ilişkin değerlendirmelere geçmeden önce, Paraguay anayasal doktrininin suçlandırma mekanizmasına ilişkin hukuki nitelendirmesini ifade etmek lazım gelir. Daha önce de belirttiğimiz üzere devlet başkanının ve anayasada yer alan diğer üst düzey kişilerin sorumluluğunu gerçekleştiren impeachment mekanizması İspanyolca ifadesiyle “juicio político”, diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Paraguay’da da iki taraflı bir sistem olarak işlemektedir. Daha çok devletin yüksek pozisyonlarındaki kişiler üzerinde bir kontrol mekanizması olarak görülmektedir.³¹²

Paraguay anayasa doktrinde “juicio político”nun hukuki nitelik itibariyle daha çok siyasi bir anlam teşkil ettiğini söylemek mümkündür.³¹³ Nitekim yargısal anlamda bir kişiyi cezalandırmak değil, işgal ettiği konumu güvence altına almak bakımından, kişiyi görevinden almayı amaçlamaktadır. Bu açıdan juicio político, hukuki anlamda bir dava değil, siyasi bir suçlandırma içeren siyasi bir yargılamadır. Yine bu durum işleyişin tam anlamıyla adli süreçle eşitleneceği anlamına gelmediği gibi adli işlevlerin kullanılacağı anlamına da gelmemektedir. Bu bakımdan yargılamanın gerçekleşmesi için önündeki engelleri kaldıran “ön duruşma” olarak değerlendirilmektedir. Esas itibariyle, ismini onu gerçekleştiren siyasi makamın doğasına borçlu olan bir kurum olarak, ifade edilmektedir.³¹⁴

Başkanın sorumluluğuna gidilerek görevden alınmasını sağlayacak hususlar ise Anayasanın 225.maddesinde “del juicio político” bölümünde öngörülmüştür. Buna göre devlet başkanı görevini yerine getirirken düşük performans (*mal desempeño*) sergilemekten, yine görevine yerine getirirken işlediği suçlardan ve ayrıca ortak suçlardan (*delitos comunes*) dolayı sorumlu olacaktır.

Söz konusu nedenlerle ilgili olarak görev sırasında işlenen suçlar ve ortak suçlar ceza kanunlarında düzenlenmişken düşük performans tamamen Ulusal Kongre’nin kontrolünde olan bir alan olarak ayrılmıştır.³¹⁵ Düşük performans kavramından neyin anlaşılması

³¹² Balbuena-Pérez, D. (2013). El juicio político en la Constitución paraguaya y la destitución del presidente Fernando Lugo = Impeachment, the paraguayan constitution, and the impeachment of president Fernando Lugo. *Revista de Derecho Político*, 1(87). 356-398.

³¹³ Daha önce Arjantin Anayasası’nda ifade ettiğimiz İspanyolca “juicio político” kavramı “political judgment” olarak çevrilmekte ve biz de Türkçe karşılığı olarak “siyasi yargılama” olarak ele almaktayız. Kavramın içeriğine ilişkin değerlendirmelere ve nasıl anlaşıldığına yeri geldikçe değineceğiz. Juicio político için ayrıca bkz. Close, *a.g.e.*, 2017:61.

³¹⁴ İnternet: <http://www.abc.com.py/articulos/la-autentica-naturaleza-juridica-del-juicio-politico-23019.html> , adresinden 07 Nisan 2019’da alınmıştır.

³¹⁵ Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:356-398.

gerektiği konusunda Anayasa hükmünün aşırı derecede soyut olmasından dolayı bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak anayasanın işlevlerine açıkça uygun olan hareketlerin hiçbir durumda düşük performans kapsamında değerlendirilemeyeceği ileri sürülmüş ve dolayısıyla olabildiğince kısıtlı çerçevede ve azami titizlikle yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bazı yazarlar düşük performans kavramının her durumda ayrı bir şekilde yorumlanması gerektiğini de belirtmişlerdir.³¹⁶ Her ne kadar doktrinde bu şekilde ifade edilmiş olsa da Kongre'ye özgü düzenlenmiş bir alanın politik tutumlardan uzak, nesnel bir şekilde yorumlanması pek mümkün olmamıştır.

Diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Paraguay'da da prosedür iki taraflı işlemektedir. Anayasanın 225.maddesinde belirtilen koşullarda suçlandırmayı yapacak makam Kongre'nin alt kanadını teşkil eden Temsilciler Meclisi iken görevden almak için nihai kararı verecek makam ise bir üst kanadı teşkil eden Senato olarak düzenlenmiştir.³¹⁷ Fakat görevden alma usul ve işleyişine ilişkin herhangi bir özel düzenleme öngörülmemiştir.³¹⁸ İstisnai olduğu düşünüldüğünde siyasi konjonktürden etkilenmemesi adına güçlü teminatlarla da desteklenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ulusal Kongre'de konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılması hala gündemdedir.

Siyasi yargılama prosedürü herhangi bir milletvekilinin Temsilciler Meclisi'ne vereceği bir dilekçeyle başlamaktadır. Meclis görüşmelerinin ardından görevden alma sürecine devam edilebilmesi için bir oylama yapılır. Yapılacak oylama neticesinde Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuna ulaşılması gerekmektedir. Aksi takdirde konuya ilişkin dilekçe arşivlenir.³¹⁹ Üçte iki çoğunluğa ulaşılması durumunda başkan Senato'ya sevk edilmiş olur. Senato görüşmelerinin neticesinde de aynı oy çoğunluğu aranmaktadır (m. 225).³²⁰ Buna göre hakkındaki suçlamalara ilişkin Senato üyelerinin üçte iki çoğunluğuna ulaşılması durumunda başkan görevden alınmaktadır. Senato'nun kamu görevinden yasaklılık benzeri

³¹⁶ Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:372.

³¹⁷ Paraguay'da yasama organı Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki meclisli bir yapıya sahiptir. Yasama organının alt kanadını teşkil eden Temsilciler Meclisi beş yıllığına seçilen 80 milletvekilinden oluşur. Senato ise yine beş yıl için seçilen toplam 45 senatörden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi ve Senato seçimleri beş yılda bir yenilenmektedir.

³¹⁸ Hatta bu konuda görevden almanın hukuki güvenceleri barındırmadığı, savunma hakkı gibi temel hakların korunmadığı yönünde bir takım eleştiriler de yapılmıştır. Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:381.

³¹⁹ Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:370.

³²⁰ Anayasanın 225.maddesindeki ifadeye göre her iki mecliste de üçte iki çoğunluk aranmakla birlikte Senato için bu oran üçte iki mutlak çoğunluk olarak ifade edilmiştir. Oy çoğunluklarıyla ilgili Anayasanın 185.maddesine bakıldığında üçte iki çoğunluktan anlaşılması gereken mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğu iken üçte iki mutlak çoğunluk kavramında anlaşılması gereken toplam üyelerin üçte iki çoğunluğu olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla Temsilciler Meclisi'nde mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğu yeterli iken Senato'da tüm üyelerin hazır bulunması gerekmektedir (185.m.). Pérez-Liñán, *a.g.e.*, 2007:141.

ek bir yaptırım yetkisi bulunmamaktadır. Senato yalnızca görevden alıp almamaya karar verecektir.³²¹

Anayasal düzenleme doğrultusunda Senato, iddiaların suç teşkil etmesi halinde, suça ilişkin kayıtları ve dosyayı olağan mahkemelere gönderecektir. Dolayısıyla görevden alınan Başkanın ilgili suç ya da suçlardan yargılanması olağan mahkemelerce gerçekleştirilecektir (m.225/2). Senato'nun görevden alması kararıyla birlikte mevcut başkan yardımcısı başkanlık görevine getirilecektir.

3.5.2. Yüksek Mahkeme'ye Başvuru

Görevden alma kararına karşı Paraguay Yüksek Mahkemesi'ne (*Corte Suprema de Justicia del Paraguay-CSJ*) başvurmanın önünde bir engel bulunmamaktadır. Yüksek Mahkeme'nin değerlendirmesi, siyasi yargılamanın Kongre'nin münhasır yetki alanında yer alan bir prosedür olduğu aynı zamanda tam anlamıyla bir yargılama içermediği yönündedir. Fakat savunma hakkının ve diğer anayasal teminatların bu süreçte güvence altına alınması gerektiğini ifade etmiştir. Önüne gelen kararlara ilişkin değerlendirmeleri de bu yönde olmuştur.³²² Ancak yargılanan başkanlar içerisinde herhangi bir görevden alma kararını kaldırdığı görülmemiştir. Bunun yanı sıra Kongre'nin münhasır yetki alanına ait bir duruma müdahale edemeyeceğini ifade ederek temyiz başvurusunu reddetmiştir.³²³

Yüksek Mahkeme'nin başkan ve diğer üst düzey kişilerin görevden alma kararlarına karşı yapılan temyiz başvurularında kritik bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir. Yüksek Mahkeme'nin Anayasa Dairesi bu konuda gerekli incelemeleri yapmakta ve anayasaya aykırılık kararlarını vermektedir.³²⁴ Yüksek Mahkeme'nin tüm üyelerinin Senato tarafından

³²¹ İnternet: <http://www.paraguay.com/nacionales/los-pasos-para-el-juicio-politico-118493>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.ventanaabierta.edu.py/2016/10/11/juicio-politico-sus-pasos-casos-en-el-paraguay-la-constitucion-y-sus-garantias/>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²² Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:389-390; İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-18553813>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²³ Marsteintredet, L., Llanos, M. and Nolte, D. (2013). Paraguay and the Politics of Impeachment. *Journal of Democracy*, 24(4), 110-123; İnternet: <https://www.ft.com/content/6732cdc0-beef-11e1-bebe-00144feabdc0>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://lab.org.uk/paraguay-usaids-dubious-allies/>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır. Örneğin Paraguay Yüksek Mahkemesi bir Başkanın görevden alınmasını düzenleyen özel bir prosedürün çıkarılmasını ve hatta şahsına iki saatlik bir savunma hazırlama süresinin verilmesini dahi aykırı bulmamıştır. Marsteintredet, Llanos and Nolte, *a.g.m.*, 2013:114; İnternet: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/paraguay/9350682/Paraguay-President-Fernando-Lugo-impeached-by-Congress-over-land-dispute.html>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.reuters.com/article/us-paraguay/paraguays-leftist-president-faces-impeachment-idUSBRE85L0PS20120622>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²⁴ Anayasa ile düzenlenerek özel bir önemi olduğu Anayasa tarafından da kabul edilmiş olan tek daires Anayasa Dairesi'dir (m.260). İnternet: <https://caj.fiu.edu/national-cj-systems/south-america/paraguay/>, adresinden 02 Mayıs 2019'da alınmıştır.

belirlendiği düşünüldüğünde, Senato'da çoğunluğu oluşturan partinin hem Yüksek Mahkeme hem de Anayasa Dairesi üzerinde siyasi bir kontrolü olabilmekte ve alınan kararlar siyasi nitelik teşkil edebilmektedir. Mahkemeye yapılan eleştirilerde de bu durum ifade edilmiştir. Hatta yasal sorunlardan ziyade kişisel ve siyasi çıkarlara odaklanma yönündeki eğilim gösterilmiştir.³²⁵

3.5.3. Cubas, Macchi ve Lugo Örnekleri

Paraguay devlet başkanlarına karşı suçlandırma prosedürü üç devlet başkanına karşı işletilmiştir.

İlki 1999 yılında dönemin Başkanı Raúl Cubas'a karşı gerçekleştirilmiştir (1998-1999). Cubas dönemin Başkan Yardımcısının suikast sonucu öldürülmesine ilişkin cinayeti tasarlamaktan, ayrıca mahkum darbeci General Lino Oviedo'nun anayasaya aykırı biçimde tahliye edilmesini sağlamaktan ve bunun yanı sıra görevini kötüye kullanma olarak nitelendirilmiş birçok olaydan dolayı Temsilciler Meclisi'nde suçlandırılmıştır. Fakat Senato'daki oylamadan önce istifa etmiş ve böylece görevden alma sonuçsuz kalmıştır.³²⁶ İkincisi Cubas'ın istifa etmesinin ardından başkanlık koltuğuna oturan González Macchi'e karşı gerçekleştirilmiştir. Macchi 16 milyon dolar devlet fonunu görevini suiistimal ederek kullanmak, yolsuzluk yapmak ve çalıntı lüks bir aracı kullanmak gibi sebeplerden Temsilciler Meclisi'nde suçlandırılmasına rağmen, Senato aşamasında gerekli oy çoğunluğuna ulaşılamadığı için prosedür sonuçsuz kalmıştır.³²⁷ Görev süresinin sonuna kadar görevde kalmayı başarabilen Macchi, 2003 yılında görevden ayrıldıktan sonra olağan mahkemelerde hakkında açılan davada, önceki suçlamaya (16 milyon dolar devlet fonunu özel hesaplara yönlendirmek) ilişkin altı yıl hapis cezası almıştır.³²⁸ Her iki Başkan hakkında da yapılan suçlamalar belirli nesnel verilere ve birtakım yasa ihlallerine dayanmaktadır.

³²⁵ İnternet: <https://lab.org.uk/paraguay-usaids-dubious-allies/>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²⁶ Hochstetler, K. (2006). Rethinking Presidentialism: Challenges and Presidential Falls in South America. *Comparative Politics*, 38(4), 401-418; Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:372; Marsteintredet, Llanos and Nolte, *a.g.m.*, 2013:117; Pérez-Liñán, *a.g.e.*, 2007:29-32; İnternet: <http://edition.cnn.com/WORLD/americas/9903/24/paraguay.01/>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/303567.stm>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır; İnternet: <https://www.cbc.ca/news/world/paraguay-s-president-impeached-1.182079>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır.

³²⁷ İnternet: https://www.bbc.com/portuguese/noticias/2003/030210_machidb.shtml, adresinden 25 Nisan 2019'da alınmıştır. Ayrıca bkz. Pérez-Liñán, *a.g.e.*, 2007:32-35.

³²⁸ Lutz, E. L. and Reiger, C. (2009). *Prosecuting Heads of State*. New York: Cambridge University Press, 67; Pérez-Liñán, *a.g.e.*, 2007: 32-35; İnternet: <https://www.nytimes.com/2003/02/12/world/effort-to-impeach-paraguayan-leader-fails.html>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.

Son olarak 2012 yılında Fernando Lugo'ya karşı işletilen görevden alma mekanizması başarıyla sonuçlanmış fakat ulusal ve uluslararası alanda sorumluluk mekanizmasının niteliğinin yanı sıra, anayasal teminatlara ilişkin güvenceler noktasında da birçok eleştiriye beraberinde gelmiştir. Lugo'nun görevden alınması, 15 Haziran 2012 tarihinde Curuguaty bölgesinde köylüler arasında yaşanan şiddetli çatışmalarla tetiklenmiştir. 21 Haziran 2012'de Temsilciler Meclisi'nde 76'ya 1 oyla (3 çekimser oyla) suçlanmış ve 22 Haziran 2012'de ise Senato'da 39'a 4 (2 çekimser) oyla görevden alınmıştır.³²⁹

Şöyle ki bu süreçte Lugo'ya karşı Ulusal Kongre'nin aşırı politik ve taraflı tutumu ön plana çıkmıştır. Siyasal yargılama prosedürünü yöneten bir düzenlemenin yokluğunda Senato açıkça yalnızca Lugo için birçok hukuki sorunu da beraberinde getiren özel bir düzenleme hazırlamıştır.³³⁰ İki günü dahi aşmayan görevden alma sürecinde iki saatlik bir savunma hakkı verilmiştir. Dolayısıyla ithamların ve delillerin değerlendirilmesi ve diğer sanığa ait diğer anayasal teminatların ne derece sağlandığı tartışma konusu olmuştur.

Lugo'nun bu kadar kısa süre içerisinde görevden alınması, Kongre'ye verilmiş olan yetkinin kullanılmasının altında yatan siyasi nedenleri vurgulamaktadır. Prosedürel olarak Lugo'nun görevden alınması anayasal sistem içerisindeki suçlandırmanın tüm şartlarını yerine getirmektedir. Fakat Paraguay Kongresi'nin bu suçlandırmayı, neredeyse parlamenter sistem içerisindeki güvensizlik oylamasına benzer bir şekilde siyasi bir silah olarak kullandığı ifade edilmektedir.³³¹ Lugo olayı aynı zamanda yaşanan siyasi kriz neticesinde yasama organının desteğini kaybeden ve bundan sorumlu tutulan bir devlet başkanını da bizlere işaret etmektedir. Diğer iki Başkanın görevden alınması olayına nispeten daha soyut ve siyasi verilerin göz önünde bulundurularak bu mekanizmanın işletildiğini söylemek mümkündür.

3.6. Değerlendirme

Başkanlık sisteminde devlet başkanının cezai sorumluluğuna gidilebilmesi en temel kurumlardan biri olan impeachment mekanizması ile sağlanmıştır. Impeachment ile devlet başkanlığı makamının saygınlığını gözetme amacının yanı sıra, bu makama uygun olmayan nitelikteki her kişiyi makamdan uzaklaştırmak ve hatta belli sürelerde kamu makamlarından uzak tutulması amaçlanmıştır. Bu açıdan Anayasa koyucular hiçbir boşluğa izin vermeyecek

³²⁹ Marsteintredet, Llanos and Nolte, *a.g.m.*, 2013:110-111.

³³⁰ En basit ifadeyle iki taraflı olan yasama prosedürünü atlayarak bu işlemi gerçekleştirmiştir (m.202). Fakat sorunlar yalnızca bununla da sınırlı değildir. Balbuena-Pérez, *a.g.m.*, 2013:381.

³³¹ Marsteintredet, Llanos and Nolte, *a.g.m.*, 2013:110-111.

düzenlemeler öngörmüşlerdir. Hiç şüphesiz bu düzenlemeler içerisinde yasama organlarının münhasır alanına giren, soyut nitelikteki düzenlemeler de karşımıza çıkmaktadır.

Amerikan başkanlık sistemiyle başlayan devlet başkanının sorumluluğuna gidilebiliyor olması durumu, hiç şüphesiz rejimlerin uygulandığı coğrafya, demokrasi geçmişi gibi unsurlardan etkilenmiştir. Devlet başkanının cezai sorumluluğu, başkanlık sisteminin ilk örneği ve lokomotif ABD uygulamasında hantal ve istisnai bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Gereçekleriyle bakıldığında ise cezai sorumluluğun temelinde yatan “kanunsuz suç ve ceza olmaz” kriterince hareket edilmiş olduğu, her ne kadar impeachment için her zaman suç varlığı aranmasa da örneklerine bakıldığında nesnel, hukuki nitelikteki verilerle temellendirilmiş olduğu görülecektir. Cezai sorumluluk denilebilmesi için de bu şekilde bir temellendirmenin varlığı şarttır.

Ülkelerin meclislerine bırakılan cezai sorumluluğun işletilmesi yolu hiç şüphesiz bunu gerçekleştiren makamın siyasi etkinliği sebebiyle, cezai sorumluluğun siyaseten sorumluluk yoluna kayması endişelerini ortaya çıkarmıştır. Nitekim yukarıda da değindiğimiz Latin Amerika örneklerindeki uygulamalar bu endişeleri haklı çıkaracak niteliktedir. Ancak hiçbir zaman başkanlık sisteminde, başkanın yasama organı karşısında sorumlu tutulması söylenemeyecektir.

Çoğunlukla yolsuzluk skandallarıyla sarsılan Latin Amerika ülkelerinde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların sebebi olarak görülen devlet başkanları halkın desteğini kaybetmesiyle birlikte yasama organının da desteğinden yoksun kalmışlar, ya istifa etmişler ya da görevden alınmışlardır. Her ne kadar görevden alınmalar, anayasal prosedüre uygunluk gösterse de görevden almanın hiçbir şüphesi barındırmayacak nitelikte olması gerekmektedir. Özellikle yasama organlarının takdirine bırakılmış bu münhasır alanın cezai sorumluluğun mantığına uygun olarak hukuki olarak temellendirilmesi önemli bir unsurdur.

Yüksek Mahkemelerin, yasama organının vermiş olduğu görevden alma kararının hukuki noktada uygunluğuna ilişkin, başvuru noktasında anayasal bir yasaklılık olmamasına rağmen, değerlendirme yapmadıkları görülmektedir. Esasen Anayasa koyucular bu noktada makamı koruma amacını güttüklerinden ötürü, bu amacı en iyi gerçekleştirecek makamı parlamento olarak tayin etmişlerdir. Dolayısıyla yasama organının yetkisi görevden alma ile sınırlı tutulmuştur. Yargılama yetkisi doğal olarak yargılama makamlarına bırakılmıştır. Yüksek Mahkemeler de bu noktada (makama uygun olup olmadığı) kendilerini yetkisiz görmüşler ve başvuruları reddetmişlerdir.

Yüksek Mahkemelerin kendilerini yetkisiz görmeleri impeachment amacı ile bağdaşır niteliktedir. Ancak parlamentoların kendilerine bırakılan münhasır alanı somut, objektif ve hukuki olarak temellendirilmiş gerekçelerle ve yine sıradan bir sanığın sahip olduğu tüm hakları göz önünde bulundurarak harekete geçirmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda siyasi gayelerden uzak ve içerisinde hiçbir şüpheyi barındırmayacak bir süreç olarak işletilmesini sağlamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, Yüksek Mahkemelerin süreç içerisinde yaşanan, belki de görevden almayı siyasi güvensizlik mekanizmasına dönüştürebilecek nitelikteki temel noktalarda kendisini yetkili görmesi gerekmektedir. En azından sürecin her sanığın sahip olduğu anayasal teminatlar çerçevesinde gerçekleştirilmesini sağlamak ve bu sanığın devlet başkanı olduğu düşünüldüğünde, daha dikkatli ve teyakkuzda olmak, impeachment prosedürünün siyasi bir silah olarak kullanılmasını da önlemiş olacaktır.

4. 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURBAŞKANININ CEZAI SORUMLULUĞU

4.1. Genel Olarak

Kabul edildiği tarihten bu yana tartışmaların odağında yer alan 1982 Anayasası, birçok kez değişikliğe uğramış ve ilk halinden oldukça uzaklaşmıştır. Son olarak 16 Nisan 2017 tarihinde anayasa değişikliği için halk oylamasına gidilmiş ve nihayetinde anayasanın 18 maddesi üzerinde değişikliği öngören kanun onaylanmıştır. Bu zamana kadar bu derece kapsamlı değişikliklerin yapılmadığı 1982 Anayasasının sistematigi, yeniden izah edilmesi gereken ve anayasal öğretilerde de farklı isimlendirmeler ve nitelendirmelerle karşımıza çıkacak bir görüntü sergilemektedir.

Hiç şüphesiz hangi isimle nitelendirilirse nitelendirilsin, hükümet sisteminin değiştiği reddedilemez bir gerçektir. Cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanlığı müessesesi getirilen sistemle birlikte yeni baştan düzenlenmiş ve cumhurbaşkanlığı kurumu sistemin temel bir yapıtaşı halini almıştır. Bununla birlikte cumhuriyet devlet şeklinin olmazsa olmaz mekanizması olan devlet başkanlarının sorumluluğu hususunda da, tarihsel süreçte benzeri görülmemiş düzenlemeler yapılmıştır. Bu bakımdan yalnızca mevcut sistemde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu incelenecek olup, Anayasa değişikliğiyle gelen diğer düzenlemelere ilişkin hususlar kapsamımızı aştığından, anayasal öğretiye bırakılacaktır.

4.2. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğunun Kapsamı

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu hususu Anayasanın 105.maddesinde öngörülmüştür.

Buna göre:

“Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.

Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.”³³²

Anayasa değişikliği savunucularının önemle üzerinde durdukları ve ön plana çıkardıkları bu düzenlemenin detaylarıyla incelenmesi gerekmektedir. Öncelikle eski düzenlemeden farklı olarak cumhurbaşkanının herhangi bir suç işlediği iddiasıyla yargılanması ve çoğunluk nisapları incelenmelidir. Bunların dışındaki birtakım özel eleştirilere yeri geldikçe değinilecektir.

4.2.1. Suç Ayrımının Olmaması Durumu

Maddede ifade edildiği üzere cumhurbaşkanı herhangi bir “suç” işlemesinin neticesinde yargılanmaktadır. Bu bakımdan ceza kanunları ve suç içeren diğer kanunlarda yer alan suç ya da suçların işlenmiş olduğu iddiasıyla suçlandırma yoluna gidilebilecektir.

Bir görüşe göre cumhurbaşkanının tüm suçlardan sorumlu tutulmuş olması “vatana ihanet” sorumluluğu ile kıyaslandığında sorumluluğun genişletilmiş olması sebebiyle olumlu karşılanan bir gelişme sayılmalıdır hatta cumhurbaşkanının sorumsuzluğu kaldırılmıştır.³³³

Gerçekten de değişiklikten önceki düzenleme açısından düşünüldüğünde, bir açıdan sorumluluğun kapsamı genişletilmiştir.³³⁴ Bunun dışında, anayasal olarak “vatana ihanet” suçuna getirilen kanunilik eleştirisi giderilmiştir de denilebilir. Zira değişiklikten önce vatana ihanet kavramının siyasi sorumluluk barındırdığına yönelik birtakım eleştiriler de getirilmiştir.³³⁵ Diğer bir ifadeyle mevcut düzenleme ile sorumluluğun siyasi araç olarak

³³² İnternet: 1982 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, adresinden 21 Eylül 2017’de alınmıştır.

³³³ Gülener, S. ve Miş, S. (Şubat 2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemi. *SETA Analiz*, 14(24), 190; Fendoğlu, H. T. (2018). *Anayasa Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara yetkin yayınları, 572.

³³⁴ Özbudun, E. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (On Sekizinci Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, 310; Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2018). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 356; Alkan, H. (2018). (Birinci Baskı). *Kurumsal Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları, 55; Miş, N. ve Duran, B. (2017). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. (On Dördüncü Baskı). SETA Kitapları, 66-67.

³³⁵ Vatana ihanet sorumluluğunun hukuki niteliğine yönelik değerlendirmeler, Boz, *a.g.m.*, 2008:160-161; Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:98; Teziç, *a.g.e.*, 1992:279; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:10-14; Yayla, Y. (2001). *Milletvekili Dokunulmazlığı-Bakanların Sorumluluğu-Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu*. Bildiri III. Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, Yayın No:12, 497; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:208; Taşkın, *a.g.m.*, 2011:397; Zengin, *a.g.t.*, 1996:128; Gören, *a.g.e.*, 2015:249; Gözübüyük, 2008:242-243; Tunç, Bilir ve Yavuz, *a.g.e.*, 2015:218; Özbudun, *a.g.e.*, 2011:335; Gözler, *a.g.e.*, 2018:815-816; Yanık, *a.g.e.*, 2008:98; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:87; Özek, *a.g.e.*, 1967:81-85. Dönmezer ve Erman, *a.g.e.*, 1997:258-259; Sezginer, M. (2010). *Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası’nda Sorunlar*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 118. Sevinç, M. (2017). *Türkiye’nin Anayasa İmtihani*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 69.

kullanılmasının önüne geçilerek hukukilik niteliği ön plana çıkarılmıştır.³³⁶ Gerçi dönemin doktrininde baskın görüş cezai sorumluluk yönündeydi fakat yeni düzenlemeyle anayasal olarak sorumluluğun hukuki niteliğinin “cezaî” olduğu açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Bir başka görüşe göre ise basit bir suç ile vatana ihanet düzeyinde ağır bir suçun “eşdeğer” tutulması ister istemez hukuki bir açmaza sebep olacaktır.³³⁷ Nitekim Anayasa koyucu cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında görev ve kişisel suç ayrımı yapmış ve her biri için ayrı usul öngörmüştür.³³⁸ Ancak aynı ayrıma cumhurbaşkanı için gitme gereği duymamıştır. Cezai sorumluluk açısından cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar için anayasada öngörülen ayırım daha makul bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.³³⁹

4.2.2. Tek Bir Usulün Öngörülmesi Olması ve Çoğunluk Nisapları

Suç ayrımının olmaması, özellikle cezai sorumluluğun işletilmesi için öngörülen usuldeki hukuki açmazı göstermektedir. Nitekim tartışmalar da “sorumluluğun kaldırıldığı ve artık her türlü suçundan dolayı yargılanacak bir cumhurbaşkanının varlığı” iddiasına karşı yoğunlaşmıştır. Bu iddia sahiplerine göre cumhurbaşkanına karşı koruma duvarı yıkılmış, denetim makul ölçütlere çekilmiştir.³⁴⁰ Ayrıca değişiklikten önce Yüce Divan'a sevk için aranan 413 milletvekili sayısı 400'e çekilmiştir. Dolayısıyla mevcut düzenleme iyileştirilmiştir.

³³⁶ Alkan, a.g.e., 2018:55.

³³⁷ Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(36), 2017, 20.

³³⁸ 1982 Anayasası m. 106 ilgili kısmı: “...bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Bu kişilerin görevde buldukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır.

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer.

Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır.”

³³⁹ Özbudun, a.g.e., 2018:310.

³⁴⁰ Miş ve Duran, a.g.e., 2017:67; Alkan, a.g.e., 2018:54-55.

İfade edildiği üzere cumhurbaşkanı için, önceki düzenlemeden farklı olarak, üç aşamalı ve her biri için giderek artan çoğunluk nisaplarının olduğu bir suçlandırma usulü öngörülmüştür. Cezai sorumluluk, önerge verilmesi, soruşturma açılmasının istenmesi ve Yüce Divan'a sevk olarak üç kademedede gerçekleştirilmektedir. Örneğin, en az 301 milletvekilinin imzasıyla suç işlediği iddiasına dair bir önergenin verilebilmesi mümkündür. Yalnızca “suç iddiası” söyleminde bulunabilmek için dahi salt çoğunluğun varlığı aranmaktadır.

Özbudun'a göre, cumhurbaşkanının göreviyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanacak olması ne kadar normal ise, kişisel bir suçundan dolayı aynı nitelikli çoğunluk usulünün işletilerek olağan mahkemelerde değil de yine Yüce Divan'da yargılanacak olması bir o kadar yadırgatıcıdır.³⁴¹ Bu bakımdan kişisel ve görev suçları olarak bir ayrıma gidilmesi ve bunlar için ayrı ayrı yargılama usulünün öngörülmesi gerekirdi.³⁴²

Gözler'e göre ise özellikle kişisel ve görev suçları için ayrıma gidilmemiş olmasından ötürü her türlü suç için Yüce Divan'da yargılanması durumu ortaya çıkmaktadır ki bu durum eleştiriye açıktır. Öncelikle kişisel suçları için özel nitelikteki bir mahkeme olan Yüce Divan'ın meşgul edilmesi anlamsızdır. Bunun yanı sıra Yüce Divan'ın kompozisyonu adı suçlar açısından uzmanlık içermemektedir. Ayrıca sorumluluğun gerçekleştirilmesi için aranan oy çoğunlukları göreve ilişkin suçların yanı sıra adi suçlarından dolayı da cumhurbaşkanını pratikte sorumsuz hale getirmektedir.³⁴³ Oysaki kişisel suçlarından dolayı devlet başkanının sorumsuz olması ancak monarşik devlet yapılarında görülen bir durumdur.

Kaboğlu'na göre, düzenleme sistemin bütünüyle ele alındığında (cumhurbaşkanının TBMM'de çoğunluk oluşturabilecek bir sistem tasarımı), suçlandırma mekanizması fiilen işletilemeyecek, görevden sonrası için aynı usulün uygulanıyor olması da dahil edildiğinde neredeyse ömür boyu süren bir bağımsızlık sağlanmış olacaktır.³⁴⁴ Benzer yöndeki bir diğer görüşe göre görevden alınmasına ilişkin aranan en az “301 milletvekilinin” önerge vermesi

³⁴¹ Özbudun, *a.g.e.*, 2018:310.

³⁴² Coşkun, *a.g.m.*, 2017:22; Özbudun, *a.g.e.*, 2018:310.

³⁴³ Gözler, *a.g.e.*, 2018:818-819.

³⁴⁴ Kaboğlu, İ. Ö. (10 Aralık 2016). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi. *Ankara Barosu Dergisi*, 74(2016-4), 40-41; İnternet: Cihaner, İ. (27 Mart 2017). “Referandum gerçekleri -2: Ömür boyu süren dokunulmazlık mı?”. *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber-detay/referandum-gercekleri-2-omur-boyu-suren-dokunulmazlik-mi-152697.html>, adresinden 07 Temmuz 2018'de alınmıştır.

şartı ütöplik bir durum iken en az 400 milletvekilinin oyuyla Yüce Divan'a çıkarılması imkansızdır.³⁴⁵

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'na (Venedik Komisyonu) göre ise cezai sorumluluk belirlenen olası görevden alma nedenleri bakımından geniş kapsamdadır ancak bu prosedürde öngörülen yüksek çoğunluklar sebebiyle harekete geçmek ve devam etmek çok zor görünmektedir. Yine Komisyona göre bu prosedür ancak ekstrem durumlarda uygulanabilecek ve gerçekten devletin günlük işleyişinde ortak bir denetim mekanizması olarak hizmet edemeyecektir.³⁴⁶

Oysaki başkanlık sistemini benimseyen ülkelerin birçoğunda impeachment usulünün başlatılması için yalnızca bir milletvekilinin gündeme taşınması ya da yalnızca bir vatandaşın meclise vereceği suç iddiasını içeren dilekçe yeterli olmaktadır. Nitekim bir önceki bölümde incelediğimiz ABD, Arjantin, Paraguay ve Brezilya'da suç iddiasının meclise girişi için yalnızca bir kişi yeterlidir. Ülkemizde ise yüksek oy nisaplarının zorlaştırdığı sorumluluğun yanı sıra suç iddiasında dahi bulunulması ihtimali bile yüksek çoğunluğa bağlanmıştır. Impeachment prosedürüyle benzer noktası ise, mecliste verilen güvensizlik oyuyla kıyaslandığında, gerçekten çok belirsiz, hantal ve zaman alıcı bir süreç olmasıdır.³⁴⁷

Gerçekten de doktrinde de baskın olarak ifade edildiği üzere, her türlü suçundan dolayı teorik olarak sorumluluğu düzenlenen cumhurbaşkanı için, öngörülen ağır çoğunluk oranları bu mekanizmanın işletilmesini imkansızla yakın derecede zorlaştırmaktadır. Değil cumhurbaşkanının görevden alınması, bunun Meclis gündeminde ele alınması dahi oldukça zor görünmektedir.

4.3. Cezai Sorumluluğun Gerçekleştirilmesi- TBMM Aşaması

³⁴⁵ Yokuş, S. (Temmuz-Ağustos 2018). "24 Haziran 2018 Seçimlerinden Sonra Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Parlamento". *Güncel Hukuk Dergisi*, 172, 11. İnternet: <https://www.evrensel.net/haber/310828/cumhurbaskani-yeni-anayasa-ile-yargilanamaz>, adresinden 25 Nisan 2019'da alınmıştır.

³⁴⁶ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Türkiye Görüşü, CDL-AD (2017)005, par.105, 25. Türkçe metni için bkz. İnternet: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından 21 Ocak 2017 Tarihinde Kabul Edilen ve 16 Nisan 2017 Tarihinde Referanduma Sunulacak Olan Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Görüş [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)005-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)005-tur) adresinden 12 Aralık 2018'de alınmıştır. Orijinal metin için bkz. İnternet: Venice Commission, Turkey Draft Opinion. "On The Amendments To The Constitution Adopted By The Grand National Assembly On 21 January 2017 And To Be Submitted To A National Referendum On 16 April 2017". Strasbourg, 27 February 2017, Opinion No. 875/2017. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2017\)007-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2017)007-e#) adresinden 01 Mayıs 2019'da alınmıştır.

³⁴⁷ İnternet: CDL, 2017:007-e, par.105, 25.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu Anayasanın 105.maddesinin yanı sıra detaylı bir şekilde TBMM İçtüzüğü'nün 114.maddesinde de düzenlenmiştir.³⁴⁸ Maddeler birlikte alındığında sorumluluğun üç aşamalı olarak gerçekleştirildiği görülecektir. Bu aşamalar soruşturma önergesinin verilmesi ile birlikte soruşturma süreci ve ardından sağlanacak oy çoğunluğuyla birlikte Yüce Divan aşaması olarak sıralanabilir.³⁴⁹

4.3.1. Soruşturma Önergesinin Verilmesi

Anayasada ve İçtüzükte ifade edildiği üzere “Görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir.” (İçtüzük m. 114/1). Buna göre re’sen harekete geçme durumu söz konusu değildir. Meclisin

³⁴⁸ TBMM İçtüzüğü m. 114: “Görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir.

Meclis, önergeyi her durumda en geç bir ay içinde görüşür. Bu önerge derhal Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur; soruşturulması istenen Cumhurbaşkanına bildirilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki birleşimin gündemine alınır.

Sırasıyla, önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği bir diğer imza sahibinin, şahısları adına üç milletvekilinin ve tercih etmesi halinde, o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanının konuşacağı bir görüşmeden sonra, Meclis soruşturması açılıp açılmaması hakkında üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla karar verilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon 111 inci maddede öngörülen komisyonun yetkilerini kullanır.

Komisyon, kendisine bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir kâtip seçer.

Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir.

Komisyonun çalışmaları gizlidir. Bu komisyona kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamazlar.

Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Komisyonun bu konudaki istem yazısı Genel Kurulun bilgisine sunulur. Bu süre sonunda raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür.

Bu görüşmede; komisyona, şahısları adına altı milletvekiline ve o sırada görevde bulunsun veya bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanına söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanına aittir ve süresi sınırlanabilir. Cumhurbaşkanı, isterse savunmasını yazılı olarak gönderebilir. Bu savunma Genel Kurulda aynen okunur.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporu Genel Kurulca gizli oyla karara bağlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının en az üçte ikisinin oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir.

Komisyonun Yüce Divana sevk yönündeki raporları ile Genel Kurulun Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığı belirtilir.

Komisyonun Yüce Divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi, ancak Yüce Divana sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önergenin kabulüyle mümkün olur.”

³⁴⁹ İsmi tam anlamıyla Meclis soruşturması olmamakla beraber aynı amaca hizmet eden Meclis tarafından gerçekleştirilen, bir ceza soruşturması sürecinin varlığı ortadadır. 105. maddeyle Cumhurbaşkanı için özel olarak gerçekleştirilen soruşturma süreci düzenlenmiştir.

tasarlanan yeni yapısıyla birlikte en az 301 milletvekilinin teklifi üzerine hakkında soruşturma açılması istenebilir.

Cumhurbaşkanının suç işlediğine ilişkin bu önerenin hukuki niteliğine değinmek gerekmektedir. Soruşturmanın başlayabilmesi için belli sayıda milletvekilinin önerge vermesi ve bu önerenin kabul edilmesi şartı arandığından bu aşamanın soruşturmanın bir parçası olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat meclis soruşturması sürecine de dahil olan bir aşama olduğunun da kabulü gerekir. Bu bakımdan verilen önerge, bir görüşe göre suç isnadı olarak nitelendirilmekte³⁵⁰ ancak baskın görüşe göre önerge verilmediği müddetçe süreç başlatılamayacağı için “şikayet”, “ihbar” veya “suç duyurusu” gibi bir ceza muhakemesi şartı olarak nitelendirilmektedir.³⁵¹

Yeterli sayıda milletvekilinin önergeyi sunmasıyla birlikte başlayan süreç, soruşturulması istenen cumhurbaşkanına bildirilir ve her durumda en geç bir ay içerisinde Mecliste görüşülür.³⁵² Ayrıca Meclisteki görüşmeler sırasında tercih etmesi halinde görevde bulunsun ya da bulunmasın cumhurbaşkanı da söz alabilir.

Önerenin, Mecliste görüşülmesi sırasında milletvekillerinin değişiklik önergesi verip veremeyecekleri konusunda öğretilen bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre milletvekillerinin oylama öncesinde değişiklik önergeleri vermeleri mümkün değildir.³⁵³ Aksi yöndeki görüşe göre ise meclis, soruşturma safhasına geçmemiş ve dolayısıyla hakkındaki atılı suçlar henüz belirlenmemiştir. Bu bakımdan üyeler görüşmeler sırasında değişiklik önergesi verebilmelidir. Zira bu durumun önünde hukuken bir engel de yoktur.³⁵⁴

Meclisteki görüşmelerin ardından ikinci kademe olan soruşturma açılıp açılmamasına ilişkin oylama aşamasına geçilecektir. Meclis yapılacak oylama ile önerenin kabulü ya da reddi yönünde iradesini beyan etmektedir. Anayasa değişikliğinden önceki dönemde cumhurbaşkanının vatana ihanet sorumluluğunda böyle bir aşama yoktu. Meclis, suçlandırılması istenen cumhurbaşkanını, üye tamsayısının en az dörtte üçünün oyuyla Yüce Divan'a sevk edebiliyordu. Yeni getirilen bu aşama parlamenter sistemdeki Başbakan ve Bakanların meclis soruşturmalarına benzer nitelikte bir usul öngörmektedir.

³⁵⁰ Kunter, N. ve Yenisey, F. (2002). *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (Birinci Kitap)*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınları, 171.

³⁵¹ Feyzioğlu, M. (2006). *Meclis Soruşturması*. Ankara: Savaş Yayınevi, 26-27; Yanık, a.g.e., 2008:136.

³⁵² Eklemek gerekir ki görüşmelere dair süre sınırlaması vatana ihanetten doğan sorumluluğu döneminde bulunmaktaydı. Yeni düzenlemelerle birlikte bu görüşmelere süre sınırlaması da getirilmiştir.

³⁵³ Feyzioğlu, a.g.e., 2006: 47.

³⁵⁴ Yanık, a.g.e., 2008:142; Okur, N. ve Atalay, A. (2006). Yüce Divan Yargılaması. *Anayasa Yargısı İncelemeleri-I*. (Ed.Turhan, M. Tülen, H.). Ankara: AYM Yayınları, 412.

Önergenin Meclis üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla kabul edilmesi halinde cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması kararı verilmektedir. Böylece soruşturma açılabilmesi için en az 360 milletvekilinin oyu gerekmektedir. Bu sayıya ulaşamadığı takdirde önerge reddedilmiş sayılır. Ayrıca oylama gizli yapılacağı için milletvekillerinin parti disiplininden bağımsız bir şekilde vicdani kanaatleriyle hareket etmelerine imkan sağlanmıştır.³⁵⁵

4.3.2. Usulüne Uygun Olarak Verilen Önergenin Geri Alınabilmesi

Öncelikle ifade etmek gerekir ki bu konuda Anayasa'da ve içtüzükte bir açıklık yoktur.³⁵⁶ Fakat benimsenen usulün başbakan ve bakanların soruşturmalarına benzer aşamalardan oluşmasından dolayı ve bu işlemin de benzer nitelikte bir önerge olmasından dolayı önceki görüş ve uygulamalardan hareket etmek mümkündür.

Meclis soruşturmalarına ilişkin uygulamalara bakıldığında, önerge verildikten sonra dahi imzaların geri çekilebildiği ve yeterli sayıda imza kalmaması sebebiyle önergenin Meclis gündeminden kaldırıldığı görülmektedir.³⁵⁷ Bir görüşe göre, önerge için verilen imzalar ancak TBMM Başkanlığı'na sunulana kadar geri çekilebilmelidir. Başkanlığa sunulduktan sonra işlem ortaya çıktığı için önergenin geri alınması ya da imzaların geri çekilmesi mümkün olmamalıdır.³⁵⁸ Bir başka görüşe göre ise önergede imzası bulunan milletvekilinin görüşmeler devam ederken imzasını geri alabilmesi mümkün olmalıdır. Ancak bu geri alabilme işlemi için milletvekilinin bu sıfatının sürüyor olması önemlidir.³⁵⁹ Ayrıca imzanın geri alınması süreyle sınırlanmalı bu süre de önergenin Meclis Genel Kurulunda kabul edilmesi anına kadar geçerli olmalıdır.³⁶⁰

Meclis, uygulamada imzaların geri çekilmesine izin vermiş olsa da yasal zeminde bu sorunun ortadan kaldırılması en azından belli bir süreyle sınırlandırılması gerekmektedir.³⁶¹ Özellikle 301 gibi yüksek bir oy miktarını içeren önerge için bir milletvekilinin iradesi dahi kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca belirtilmelidir ki Meclis Genel Kurulunda soruşturma

³⁵⁵ Gözler, *a.g.e.*, 2018:819.

³⁵⁶ TBMM İçtüzüğü'nün 75.maddesinde geri almaya ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Fakat bu düzenleme kanun tasarı ve teklifleri bakımından geçerlidir. Soruşturma önergeleri noktasında bir düzenleme bulunmamaktadır.

³⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 19(36), 111, 10.06.1993, 281-282; TBMM 22. Dönem, 6 Ocak 2004 tarihli 38. Birleşim. TBMM 24.06.1998 tarihli A.01/1222 sayılı yazısı.

³⁵⁸ Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:46-47.

³⁵⁹ Tülen, H. (1999). *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*. Konya: Mimoza Yayınları, 112.

³⁶⁰ Kapıcı, F. (1991). *Meclis Soruşturması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 59-60.

³⁶¹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:136.

açılmasına yönelik oylamanın ardından hiçbir şekilde imza geri çekilememelidir.³⁶² Zira artık farklı bir aşamaya geçiş sağlanmış ve Meclisin iradesi belli bir yön almıştır. Bu noktadan sonra milletvekillerinin önerge imzaları üzerinde tasarrufu mümkün olmamalıdır.

4.3.3. Reddedilen Soruşturma Önergeleri

Burada reddedilen önergelerin yeniden gündeme alınıp alınmaması tartışılmalıdır. Her türlü suçundan dolayı sorumlu tutulan cumhurbaşkanı hakkındaki önergenin kabulü için aranan sayının yüksek olması sebebiyle, önergenin reddedilmesi de kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla aynı iddialarla yeniden önerge verilmesi ve Meclisin tekrar tekrar meşgul edilmesi mümkün olabilecek midir?

Parlamente sistem dönemindeki Meclis soruşturması uygulamalarında, TBMM Başkanlık Divanı'nın "*Mecliste daha önce görüşülmüş ve bir karara bağlanmış meclis soruşturması önergelerinin yeniden verilemeyeceği gerekçesiyle*" verilen önergeyi iade ettiği görülmüştür.³⁶³ Gerçekten de Meclisin bir karara vardığı önergenin aynı şekilde, hiçbir değişiklik barındırmadan sürekli olarak Meclis gündemine taşınmaya çalışılması, Meclisi amacı dışında fuzuli olarak meşgul edecek ve yıpratacaktır ve milletvekilleri açısından da bu durumun bir faydası yoktur. Ancak bu görüş aynı yasama dönemi içerisindeki önergeler bakımından ileri sürülebilir. Yeni bir yasama dönemi için yeniden önerge verilmesi mümkündür.

Ayrıca aynı yasama dönemi içerisinde sonuçlandırılmayan bu önergelerin yeni yasama döneminde kendiliğinden hükümsüz sayılmaları mümkün değildir.³⁶⁴ Eski uygulamalarda da soruşturma önergelerinin yeni yasama dönemine intikal ettirildiği görülmektedir. Görevi sona erdikten sonra da aynı usul çerçevesinde sorumluluğu gerçekleştirecek cumhurbaşkanı açısından bu durum ayrı bir önem arz etmektedir.

4.3.4. Soruşturma Açılması

Suç iddiasını taşıyan önergenin en az 360 milletvekili tarafından kabul edilmesiyle birlikte Meclisteki soruşturma safhasına geçilecektir. Bu aşamadan sonra hakkında soruşturma başlatılan cumhurbaşkanı, Anayasanın açık hükmü gereği seçim kararı alamayacaktır

³⁶² Kapıcı, *a.g.t.*, 1991:60.

³⁶³ Yanık, *a.g.e.*, 2008:136; TBMM Başkanlığı 28.06.1998 Tarihli A.01/1222 Sayılı Yazısı.

³⁶⁴ Meclis İçtüzüğü'nün 77.maddesinde "*Yasama dönemi başında, önceki dönemde verilmiş yazılı soru, Meclis araştırması, genel görüşme önergeleri ve Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderilen kanunlar hükümsüz sayılır.*" düzenlemesi öngörülerek bu önergeler kendiliğinden hükümsüz sayılanlar arasına dahil edilmemiştir.

(m.105/4). Fakat bu aşamadan önce her halükarda kendisine tanınmış olan seçimleri yenileme yetkisini kullanabilecektir.³⁶⁵ Bir görüşe göre bu durum kötüye kullanılmaya açık bir kapı bırakmaktadır. Mecliste soruşturma açılması yönündeki eğilimi gören bir cumhurbaşkanı yargılanmasının önüne geçmek amacıyla bu yetkiyi kullanabilecektir.³⁶⁶ Ancak hem Anayasadaki görevden sonrası için de aynı usulün uygulanacağını öngörülmesi hem de aşağıda da değineceğimiz üzere Meclise verilen ve döneminde sonuçlandırılmamış önergelerin yeni döneme intikal etmesinden dolayı yargılamanın önünde büyük bir engel teşkil edeceğini düşünmüyoruz.

Meclis önergenin kabulünün ardından muhakeme hukuku bağlamında da cumhurbaşkanına suç isnadı gerçekleştirilmiş olmaktadır.³⁶⁷ Bu noktadan sonra bu işle ilgilenecek özel bir komisyon oluşturulacaktır (İçtüzük m. 114/3). Bu komisyon *“Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasî parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak”* ve 15 üyeden oluşacaktır (İçtüzük m. 114/4).

Soruşturma aşamasındaki komisyonun önceki dönemde yer alan soruşturma komisyonundan bir farkı bulunmamaktadır. Hatta artan TBMM milletvekili sayısına oranla üye sayısının artırılmadığı da ifade edilebilir. Ayrıca komisyon oluşturulurken *“Ceza Muhakemesi Kanununa göre hâkimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler. Komisyonda*

³⁶⁵ Anayasanın m.116: *“Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.*

Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.

Seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verilen Meclisin ve Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri, yeni Meclisin ve Cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadar devam eder. Bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanının görev süreleri de beş yıldır.”

³⁶⁶ Coşkun, a.g.m., 2017:21-22. Bahsi geçen durum karşılaştırmalı bölümde de incelediğimiz üzere impeachment mekanizmasını sonlandıran istifa konusunu hatırlatmaktadır. Nitekim impeachment sürecinde özellikle iki meclisli sistemlerde Senato'daki oylamadan önce suçlandırılacağını ve dolayısıyla görevinin sona ereceğini öngören Başka, istifa ederek impeachment sürecine son verebilmektedir. Bundan sonra suç iddiası yargılama makamları nezdinde devam ederse yargılama süreci adli yollardan işleyebilmektedir. Seçimlerin yenilenmesi yetkisinin kullanılması halinde, soruşturma önergesinin ve komisyon sürecinde bu yetki kullanılmış ise, sürdürülen soruşturmanın akıbetine aşağıda ayrıca değinilmiştir.

³⁶⁷ Önergenin kabulüyle birlikte suç şüphesi bir kişiye yani Cumhurbaşkanına karşı yoğunlaştırılmaktadır. Dolayısıyla önerge verilmesi şikayet veya ihbar benzeri bir işlem iken önergenin kabul edilmesi suç isnadının gerçekleştirildiği aşamadır. Fezyioğlu, a.g.e., 2006:50-51.

görevlendirilecek kamu görevlileri için de aynı hüküm uygulanır” düzenlemesine uygun hareket edilmelidir (İçtüzük m.109/3-4).³⁶⁸

Düzenlemeden çıkarılan bir diğer sonuç ise Yüce Divan’a sevke kadar olan aşamalarda yetkili mercii Ceza Muhakemesi Kanunundan (CMK) farklı olarak cumhuriyet savcısı olmayıp TBMM’dir. Meclis burada cumhuriyet savcısı gibi hareket ederek filleri ceza hükümleriyle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla TBMM’nin burada yapacağı işlem bir iddia faaliyetidir.³⁶⁹ Diğer bir deyişle savcının iddianamesi yerine geçmektedir³⁷⁰ ve bu durumun neticesi olarak savcının görevini üstlenen TBMM’nin CMK’yı dikkate alması gerekecektir.³⁷¹

Cumhurbaşkanı için kurulan bu komisyon Meclis soruşturma komisyonuyla aynı yetkileri kullanmaktadır.³⁷² İçtüzüğün 111.maddesinde düzenlenen bu yetkilerde cumhurbaşkanı yardımcılıkları ve bakanların dinleneceği ve gerekirse belge istenebileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla aynı hüküm cumhurbaşkanı açısından da geçerli olacaktır. Komisyon kamu ve özel kuruluşlardan yardım isteyebileceği gibi naip ve istinabe yoluyla da adli mercilerin yardımlarına başvurabilmektedir. Komisyonun hangi konularda yetkili olduğu sınırlı olarak ilgili maddelerde gösterilmişken, bu alan dışına çıkması mümkün değildir. Komisyon çalışmalarını gizli olarak yürütür ve kendi üyeleri dışındaki milletvekillerinin bu çalışmalara katılması mümkün değildir (İçtüzük m. 114/7).

Komisyonun burada yaptığı çalışma esasen bir ceza soruşturmasıdır ve tıpkı bir cumhuriyet savcısı gibi çözümü uzmanlık ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde uzmanların oy ve

³⁶⁸ Soruşturma Komisyonunun kuruluşu, Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:53-61, Ayrıca İçtüzüğün önceki düzenlemesinde Meclis soruşturması önermesini veren veya daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisinde ya da dışında bu konudaki görüşünü açıklamış milletvekillerinin bu komisyona seçilemeyeceklerine dair bir düzenleme de bulunmaktaydı. Fakat içtüzükte yapılan son değişikliklerle bu ibare kaldırılmıştır. Dolayısıyla bu nitelikteki şahıslar artık soruşturma komisyonuna seçilebileceklerdir.

³⁶⁹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:123; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:252, Aksini iddia eden görüşe göre ise bu belge sui generis nitelikte olup iddianameden farklıdır. Şahin, *a.g.m.*, 2001a:258.

³⁷⁰ Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:137-138; Yanık, *a.g.e.*, 2008:125; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:108. Bu ifadeye dayanak olarak ayrıca CMK m.191/3-b: “(Değişik: 24/11/2016-6763/29 m.) İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirilmesi anlatılır.” hükmü gösterilmektedir.

³⁷¹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:123.

³⁷² İçtüzük m. 111: “Komisyon kamusal ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir; gerekli gördüklerine el koyabilir; yürütme organının bütün vasıtalarından faydalanabilir; Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir.

Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebilir. Komisyon, hakkında soruşturma açılması istenen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir.

Komisyon, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında çalışma kararı alabilir.”

görüşüne başvurması mümkündür (İçtüzük m.30/2).³⁷³ Bu durumu Meclis dışından bir kişiye soruşturmada görev vermek şeklinde anlamamak gerekir. Zira içtüzük ile Meclis dışındaki kişilere yükümlülük getirilmesi mümkün değildir.³⁷⁴

Komisyon soruşturma sürecinde, önergede yer alan iddiaların varlığını araştıracaktır ve bundan dolayı önergeyle bağlılığı söz konusudur. Diğer bir ifadeyle soruşturmanın konusu kabul edilen Meclis Genel Kurulunda kabul edilen önergede yer alan suç iddialarıdır.³⁷⁵

Dolayısıyla bu sınırı aşması, araştırmalarının farklı suçlara evrilmesi komisyonun amacıyla bağdaşmayacak ve dolayısıyla hukuka aykırı hareket etmiş olacaktır.

4.3.5. Komisyon Raporu, Kabulü veya Reddi

Komisyon, önergede kabul edilen suç iddialarına ilişkin çalışmalarını tamamladıktan sonra soruşturma sonucunu belirten bir rapor hazırlayacak ve iki ay içerisinde Meclis Başkanlığına sunacaktır (İçtüzük m.114/8).

Anayasanın 105. maddesinde “...Soruşturmanın öngörülen sürede bitirilememesi halinde komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.” denilerek amir bir hüküm düzenlenmiştir. Soruşturmanın ek süre sonunda dahi bitirilememesi halinde kendiliğinden sona ermesi gerekir. Çünkü Anayasada ve içtüzükte öngörülen bu süreler hak düşürücü süre niteliğindedir. Ayrıca bu şekilde süre sınırlaması getirilmesi siyasi manevraların ve keyfi tutumların da önüne geçmiş olacaktır. Yüce Divan’ın verdiği kararlarda da süreye ilişkin tutumunun bu yönde olduğu görülmektedir.³⁷⁶

Suçlama maddeleri oylanırken komisyon kararını salt çoğunluk ile alacaktır (İçtüzük m.114/6). Komisyon raporunda birden çok suç fiili isnadı var ise her biri için ayrı oylama yapılması gereklidir.³⁷⁷ Komisyon, iddia edilen suç ya da suçların cumhurbaşkanı tarafından

³⁷³ Feyzioğlu, a.g.e., 2006: 95-96.

³⁷⁴ Feyzioğlu, a.g.e., 2006: 98.

³⁷⁵ YDK, E. 2004/3 K. 2007/1 , KT. 27.07.2007, 163; Okur ve Atalay, a.g.e., 2006:422; Feyzioğlu, a.g.e., 2006: 49.

³⁷⁶ Feyzioğlu, a.g.e., 2006:86-88. Feyzioğlu’na göre bu süre hak düşürücü süre niteliğindedir. Eğer süre aşımına rağmen Komisyon raporu Meclis tarafından onaylanır ve Cumhurbaşkanı Yüce Divan’a sevk edilirse Mahkeme’nin usul yönünden ret kararı vermesi gerekmektedir. Yüce Divan’ın uygulamasının da bu yönde olduğu görülmektedir. Nitekim bir kararında “Meclis soruşturma komisyonunun görev süresi Anayasada açıkça belirtilmiştir. Bu durumda soruşturma komisyonu çalışmalarını en fazla dört ay içinde tamamlamak zorundadır.” diyerek sürenin hak düşürücü niteliğini vurgulamıştır. Karar için bkz. E. YDK, 2004/5, K. 2006/2, KT. 26.05.2006. Benzer yönde bir başka karar için bkz. YDK, E. 2004/2, K.2006/3, KT. 23.06.2006. bu kararda iki üye belirlenen sürenin hak düşürücü süre niteliğinde olmadığını soruşturmanın sürüncemede kalmasının ve denetim mekanizmasının siyasallaşmasının önüne geçmek amaçlı konulduğunun ve dolayısıyla salt bu gerekçeyle soruşturma raporunun yokluğuna yahut bu rapora dayanarak açılan davanın düşmesine karar verilemeyeceğini ileri sürmektedirler. YDK, E. 2004/2, K.2006/3, KT. 23.06.2006, 254.

³⁷⁷ Feyzioğlu, a.g.e., 2006:115.

işlendiği yönünde yeterli şüpheye sahipse raporunu Yüce Divan'a sevk yönünde hazırlamalıdır. Aksi halde yeterli bir şüphe yoksa raporun sevk etmeme yönünde hazırlanması beklenir.

Raporun Meclis Başkanlığına verilmesinin ardından en geç yirmi gün içerisinde görüşmelere başlanmalıdır (İçtüzük m.114/9). Görüşmelerin ardından son söz suçlandırılması istenen cumhurbaşkanına verilecektir (İçtüzük m.114/10). Böylece “*Görüşmeler tamamlandıktan sonra komisyon raporu Genel Kurulca gizli oyla karara bağlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının en az üçte ikisinin oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir.*”. Önceki bölümde de belirttiğimiz üzere başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde son aşamadaki oy çoğunluğu genel olarak üçte ikidir. Yeni düzenleme ile bu genel uygulama benimsenmiş gibi görünse de tam anlamıyla buna katılmak mümkün değildir. Zira impeachment sürecinde Senato’da yapılan oylamada üçte iki oy çoğunluğuna ulaşılması ile başkanın görevine son verilmektedir. Oysa ülkemizde üçte iki oy çoğunluğu ile cumhurbaşkanının yalnızca Yüce Divan’da yargılanmasının önündeki engel kaldırılmaktadır. Mahkumiyet hükmü kurulana kadar cumhurbaşkanı görevde kalabilmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki TBMM’ne sunulan komisyon raporu soruşturmanın temelini oluştursa da Meclis Genel Kurulu bu rapora uymak zorunda değildir. Komisyon raporunun Yüce Divan’a sevk yönünde olması durumunda sevk etmeyeceği gibi sevk etmeme yönünde olması durumunda da sevk etme kararı alabilir.³⁷⁸ Ancak komisyonun derin araştırmaları sonucunda delilleriyle birlikte sunduğu ve hukuki olarak da temellendirdiği raporun reddi kolay olmayacaktır.

Nitekim içtüzükte de belirtildiği gibi “*Komisyonun Yüce Divana sevk etmeme yönündeki raporlarının reddi, ancak Yüce Divana sevke dair verilen ve sevk kararının hangi ceza hükmüne dayanacağını gösteren bir önerenin kabulüyle mümkün olur.*” Her ne kadar yasal olarak belirtilmese de aksi durumda da Meclisten, kamuoyu nezdinde de olsa, bir hukuki gerekçe beklenecektir. Meclis Genel Kurulu komisyonun hazırladığı sevk etmeme yönündeki raporun aksine hareket ederek sevk etme yönünde bir karar alırsa düzenlemede de belirtildiği üzere sevk kararının hangi ceza hükmüne dayandığını gösteren bir önerenin kabulü gerekmektedir. Bu yeni verilecek önerge “dava açan belge” yerine geçecektir. Her

³⁷⁸ Sezer, Y. (2010). *Meclis Soruşturması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 103.

iki durumda da Yüce Divan'a sevk kararı için, Meclis üye tamsayısının en az üçte iki çoğunluğu gerekmektedir.³⁷⁹

Komisyon raporu Yüce Divan' sevk edilme yönünde ise ve Meclis tarafından bu rapor aynen kabul edilecek olursa, sevki öngören raporu Yüce Divan'ın tercih ettiği ifadeyle “kamu davası açan belge” olarak nitelendirmek gerekir. Yüce Divan pek çok kararında iddianame kavramı yerine “*dava açan belge*” kavramını kullanmayı tercih etmiştir.³⁸⁰ Gerçekten doktrinde de cumhurbaşkanı hakkında savcının hazırladığı iddianameden söz edilemeyeceği için “*dava açan belge*” şeklinde ifade edilebileceği belirtilmiştir³⁸¹. Zira aralarındaki birçok benzerliğe rağmen iddianame savcı tarafından hazırlanan ve dava açan dilekçe iken dava açan belge savcının iddianamesi yerine geçen ama aynı işlevi gören fakat idari bir karar veya işlemle oluşturulan bir belgedir.³⁸²

Dava açan belge olarak ifade edilen karar yalnızca TBMM'nin sevk kararından ibaret değildir. Yüce Divan görüşünü “...sevk kararı dava açan belge olmakla birlikte, sevk kararında belirtilen eylemlerin ayrıntuları ve dayanakları soruşturma komisyonu raporunda yer aldığından. Yüce Divan'a sevk kararını soruşturma komisyonu raporundan ayrı değerlendirmek mümkün değildir.” şeklinde açıklamış ve önerge, soruşturma komisyonu raporu ve Yüce Divan'a sevk kararının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁸³

TBMM'nin kararının Yüce Divan'a sevk yönünde olmaması durumunda, öğretideki baskın görüş; bu kararın, muhakeme hukuku bakımından delillerin suç isnadı için yeterli olmadığı dolayısıyla kovuşturmaya yer olmadığı anlamına geldiği görüşündedir.³⁸⁴ CMK 172/2'e göre “*Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz.*”³⁸⁵

³⁷⁹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:162. CMK'da iddianame yerine geçen belge tabiri kullanılmaktadır. Bkz. CMK m.191/3-b.

³⁸⁰ YDK, E. 1993-1, K. 1995-1, KT. 12.4.1995. YDK, E.2004/4, K. 2007/2, KT. 5.10.2007.

³⁸¹ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:110; Faruk Erem, Yüce Divan'a sevk kararının “iddianame” sayılması gerektiği görüşündedir.

³⁸² Yanık, *a.g.e.*, 2008:125.

³⁸³ YDK, E. 2004/4, K. 2007/2, KT. 05.10.2007, s.83.

³⁸⁴ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:108; Yanık, *a.g.e.*, 2008:157; Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:144; Okur ve Atalay, *a.g.e.*, 2006:414; Yüce Divan da kovuşturmaya yer olmadığı kararına benzediğini ileri sürmektedir. YDK, E.2004/2, K.2006/3, KT. 23.06.2006, 247.

³⁸⁵ Ancak Yüce Divan bir kararında yeni delil olmadığından dolayı tekrar meclis soruşturması açılmayacağına ilişkin itirazları 6 ya karşı 5 oyla reddetmiştir. Burada Yüce Divan “...TBMM'nin bu konuda gerek görmesi halinde, daha önce Yüce Divan'a sevk etmediği Bakan ya da Başbakan hakkında Meclis Soruşturması açıp Yüce Divan'a sevk kararı vermesi mümkündür...” diyerek aksi görüşün benimsenmesinin “...TBMM'de çoğunluğu ele geçiren siyasi partilerin Bakan veya Başbakan olarak görev yapan kendi mensuplarını aklamalarına ve sorumluluktan kurtulmalarına....” olanak sağlayacağını belirtmiştir. Karşı oy görüşünde ise

Kovuşturmaya yer olmadığı kararı kesin hüküm niteliğinde bir karar olmadığı için aynı fiilden dolayı yeni bir delil ortaya çıkmadıkça cumhurbaşkanı hakkında yeniden soruşturma açılmayacaktır.³⁸⁶

4.3.6. Yüce Divan'a Sevk Etme-Etmeme Yönündeki Kararın Denetimi

Cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkini en az 400 milletvekilinin (TBMM üye tamsayısının üçte ikisi) oyuyla mümkündür. Bu nisaba ulaşılamaması sevkini reddedildiği anlamına gelirken, ulaşılması durumunda ise cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkini gerçekleştirilecektir. Oylamaya ilişkin tartışma konusu olan husus, oylamaya itiraz etme imkanının olup olmadığıdır.

Bilindiği üzere TBMM'nin yaptığı işlem ceza muhakemesi açısından soruşturma aşamasını teşkil etse de teknik tabiriyle bir parlamento işlemi ve neticesinde vermiş olduğu karar bir parlamento kararıdır. Yüce Divan'a sevk etme yahut etmeme yönündeki karara karşı itiraz kanun yolu öngörülmediği gibi parlamento kararlarına karşı dokunulmazlığın kaldırılması ve meclis üyeliğinin düşürülmesi³⁸⁷ dışında itiraz yolu Anayasada düzenlenmemiştir. Dolayısıyla bu kararın denetlenmesi anayasal olarak mümkün görünmemektedir.³⁸⁸ Bahsi geçen parlamento kararlarına karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolunun düzenlenip de Yüce Divan'a sevkine ilişkin konuda başvuru yolunun düzenlenmemiş olması vatana ihanetten doğan sorumluluk döneminde de izahı güç bir husus olarak eleştirilmiştir.³⁸⁹

4.3.7. Seçimlerin Yenilenmesi

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir önemli nokta, komisyonun görev süresi içerisinde, diğer bir ifadeyle Yüce Divan'a sevk kararından önce seçimlerin yenilenmesi halinde sürdürülen soruşturmanın akıbetidir.

partilerin birbirlerini aklamalarına imkan tanıması haklı bir gerekçe değildir. Zira yeni bir delil olmaksızın sonraki meclis iradesine üstünlük tanımak TBMM'ye güvensizlik ifade etmesinin yanı sıra suçsuzluk karinesine de aykırılık oluşturmaktadır. Yine bu tarz bir olasılığa göre karar oluşturmanın Yüce Divan'ın görevi olmadığını bunun Anayasa ve içtüzükte düzenleneceğini ifade etmiştir. YDK, E.2004/2, K.2006/3, KT. 23.06.2006, 248-250.

³⁸⁶ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:108; Yanık, *a.g.e.*, 2008:157, 166; Eski Başbakan Tansu Çiller hakkında yeniden açılan meclis soruşturması için bkz. Şahin, A. (1999). *Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları*. Ankara: Palme Yayıncılık, 147. Yanık, *a.g.e.*, 2008:166.

³⁸⁷ Anayasa m.85- (Değişik: 23/7/1995- 4121/10 m.) Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84 üncü maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar.

³⁸⁸ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:106.

³⁸⁹ Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:111.

Bilindiği üzere yeni sistemle birlikte cumhurbaşkanına seçimleri yenileme yetkisi verilmiş ve bu yetkiyi kullanmasıyla birlikte cumhurbaşkanlığı seçimleriyle Meclis seçimlerinin birlikte yapılacağı kararlaştırılmıştır. Cezai sorumluluğunun düzenlendiği maddede bu yetki ancak Yüce Divan'a sevk anıyla birlikte kesilmektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı yalnızca önerge aşamasında değil hakkında yürütülen soruşturma esnasında da bu yetkiyi kullanabilecektir. Bu durum aynı yasama dönemi içerisinde sonuçlandırılmamış olan soruşturma önergeleriyle benzerlik göstermektedir. Anayasa ve içtüzükte bu hususa ilişkin özel bir düzenleme yoktur.³⁹⁰ Fakat geçmiş dönem Meclis uygulamalarına bakıldığında, soruşturma önergeleri durumunda olduğu gibi, soruşturma komisyonlarının görevlerini tamamlayamadıkları durumlarda, yeni Mecliste oluşturulan komisyonların önceki dönemden gelen soruşturmaları incelemeye devam ettikleri görülmektedir. Diğer bir ifadeyle yeni dönemde de oluşturulan komisyonlara dosyalar intikal ettirilmektedir.³⁹¹

4.4. Yüce Divan'a Sevk ve Yüce Divan Aşaması

Yukarıda izah ettiğimiz üzere, komisyonun Yüce Divan'a sevk yönündeki raporun yahut sevk etmeme yönündeki raporunun reddedilerek ceza hükmüyle gerekçelendirilerek yeni bir önerge neticesinde sevk kararının üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla birlikte kabul edilmiş olması halinde, cumhurbaşkanı Yüce Divan'a sevk edilmiş olacaktır.

Yüce Divan'daki yargılama esas olarak soruşturma evresinden sonraki aşama olan kovuşturma evresini ifade etmektedir. Yapacağı yargılama sonucunda cumhurbaşkanının bahsi geçen suç ya da suçları işleyip işlemediğine hükmedecektir. Dolayısıyla Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapan Anayasa Mahkemesi, yargılama süreci boyunca ceza hukukuyla birlikte muhakeme hukuku alanını da dikkate almak durumundadır.

Kovuşturma evresi, soruşturma evresine göre daha anlaşılır olup, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un "Yüce Divan Yargılaması" başlığını taşıyan yedinci bölümünde yargılamaya ilişkin birtakım hususlar düzenlenmiştir.

³⁹⁰ İchtüzük m. 77: "Bir yasama döneminde sonuçlandırılmamış olan kanun teklifleri hükümsüz sayılır. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri bu kanun tekliflerini yenileyebilirler. Yenilenen kanun teklifinin tümü üzerindeki görüşmelerden sonra önceki dönemlere ait rapor ve metinler, açıkça belirtilmek kaydıyla, komisyonca benimsenebilir. Yasama dönemi başında, önceki dönemde verilmiş yazılı soru, Meclis araştırması, genel görüşme önergeleri ve Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderilen kanunlar hükümsüz sayılır." düzenlemesi dolaylı yoldan soruşturma komisyonlarının yarım kalan dosyalarının intikal etmesinde dayanak olmuştur.

³⁹¹ Sezer, a.g.t., 2010:75-76.

Kanunun 57/1'e bakıldığında “Genel kurul Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir.” hükmü ve devamındaki düzenlemeler gereğince cumhurbaşkanı hakkındaki Yüce Divan yargılamasında istisnai bir hükme yer verilmediği müddetçe 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan usul ve esasların uygulanacağını söylemek mümkündür.³⁹²

Belirtmek gerekir ki cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevki ile birlikte TBMM'deki soruşturması safhası bitecek ancak, bu belgenin Yüce Divan'a ulaşmasıyla doğrudan yargılama başlamayacaktır. Bu noktada savcıların iddianame hazırlayıp dava açması gibi bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla dava açan belgeyi hazırlayan TBMM, aslında davayı açmış olmaktadır. Yüce Divan yargılamasına ilişkin herhangi bir özel usul öngörülmediğinden CMK 175/1'e göre iddianamenin kabulüyle kamu davası açılmış olacak, ve kovuşturma evresi başlayacaktır.³⁹³

Teknik tabiriyle iddianame olarak ifade edilmese de yargılamaya esas belge niteliğindeki TBMM'nin hazırladığı dosyanın kabulüyle dava açılmış olacaktır. cumhurbaşkanı da bu aşamadan sonra artık “sanık” sıfatını kazanacaktır.³⁹⁴ Meclisten gelen Yüce Divan'a sevk kararının komisyon raporuyla birlikte bir bütün olarak ele alındığı göz önüne alınırsa, raporun içeriği daha önemli hale gelmektedir. Bu bakımdan komisyon, raporunu hazırlarken aynı zamanda iddianamenin unsurlarını da göz önünde bulundurmalıdır. Bu durum aynı zamanda Yüce Divan'daki yargılamanın adil, hızlı ve sağlıklı bir şekilde yapılmasına katkı sağlayacaktır.³⁹⁵

4.4.1. Dava Açan Belgenin Kabulü-İadesi

İlk olarak Yüce Divan kendisine ulaşan sevk kararındaki hususların suçlandırma mekanizmasını düzenleyen Anayasanın 105. ve İçtüzüğü'nün 114. maddesine uygun olarak verilip verilmediğine, ayrıca ceza muhakemesine ilişkin olarak iddianamede bulunması gereken hususların da varlığına sevk kararının bünyesine uygun düştüğü ölçüde incelemesi

³⁹² Şen, E. ve Özdemir, B. (2012). Yüce Divan Yargılaması. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 190; Keskinsoy, a.g.e., 2012:114; Sezer, a.g.t., 2010:109-110.

³⁹³ Keskinsoy, a.g.e., 2012:114.

³⁹⁴ CMK m. 2/b: “Sanık: Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişiyi,” ifade eder.

³⁹⁵ Yanık, a.g.e., 2008:157.

gerekecektir.³⁹⁶ Bu açıdan iddianamenin içeriğine ve hangi koşullarda iade edileceğine ilişkin hükümleri içeren CMK 170. ve 174. maddelerine bakması icap eder.³⁹⁷

Bu anlamda Yüce Divan'ın dava açan belgeyi kabulüyle yahut on beş içerisinde iade etmemesi neticesinde dava açılmış olacak ve “kovuşturma evresi” başlayacaktır.³⁹⁸

Burada Yüce Divan'ın tüm belgeleri inceledikten sonra tespit ettiği bir eksiklik, hata durumunda iddianamenin iadesine karar verip veremeyeceğine değinmek gerekir. Bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre iddianamenin iadesi kurumunun işletilebilmesi için Yüce Divandan önce sevk kararının Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına

³⁹⁶ Zira unutmamak gerekir ki vatana ihanetle ilgili suçlandırma aşamasını yalnızca TBMM yapmaktadır. Yargılama erkinden hiçbir kişi ya da kurum bu aşamada müdahil değildir.

³⁹⁷ CMK m. 170: “(1) Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir.

(2) Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.

(3) Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede;

a) Şüphelinin kimliği,

b) Müdafii,

c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,

d) Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi,

e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,

f) Şikâyette bulunan kişinin kimliği,

g) Şikâyetin yapıldığı tarih,

h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,

i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

j) Suçun delilleri,

k) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri, Gösterilir.

(4) İddianamede, yüklenen suç oluşturulan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır.

(5) İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür.

(6) İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir.

CMK m. 174 (Değişik: 25/5/2005 - 5353/27 m.): “(1) Mahkeme tarafından, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle;

a) 170 inci maddeye aykırı olarak düzenlenen,

b) Suçun sübütuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen,

c) Önödeme veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen, İddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir.

(2) Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemez.

(3) En geç birinci fıkrada belirtilen süre sonunda iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır.

(4) Cumhuriyet savcısı, iddianamenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde, yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. İlk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanılarak yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilemez.

(5) İade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir.”

³⁹⁸ CMK m. 175: “(1) İddianamenin kabulüyle, kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar.

(2) Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır.”

verilmesi gerektiğini savunan görüş³⁹⁹ bulunduğu gibi sevk kararı teknik olarak iddianame niteliğinde olmadığı için herhangi bir delil eksikliği durumunda iadesi de mümkün olmayacağını savunan görüşler de bulunmaktadır.⁴⁰⁰

Ancak doktrindeki baskın görüş iddianamenin iade edilebileceği yönündedir.⁴⁰¹ Nitekim 6216 sayılı kanunun 57/2’de “*Yüce Divan, 5271 sayılı Kanundaki iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hâllerin bulunması hâlinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebilir.*” hükmü düzenlenerek Yüce Divan'a CMK’da belirtilen hususlar dışında dahi iddianameyi iade edebilme yetkisi tanınmıştır. Bu görüşe göre Yüce Divan bir yargı merciidir ve iddia faaliyeti Meclis tarafından yapılmaktadır. İddianameye ilişkin unsurlar CMK 170/3 ve bunların eksikliğinin yaptırımı ise 174. maddede yer almaktadır. Yüce Divan'a sevke ilişkin usulü düzenleyen Anayasa 105 ve İktüzük 114.maddede eksiklik durumunda uygulanacak yaptırım düzenlenmemiştir. Ancak sevk kararındaki bir eksikliğin yahut hatanın Yüce Divan tarafından düzenlenmesi yahut tamamlanması beklenmemelidir. Zira bu durum iddia ve savunma makamı birleşecek ve adil yargılanma ilkesi açıkça ihlal edilecektir. Dolayısıyla bu belgedeki bir eksiklik halinde TBMM’ye iade olunması icap eder.⁴⁰² Ayrıca dava açan belgenin hazırlanması safhasında hiçbir varlığı olmayan Cumhuriyet savcısının iddianamenin iadesi durumunda ortaya çıkması bir bakıma meclisin iradesine de müdahale anlamına gelecektir.⁴⁰³

İddianamenin iadesi kurumu 1 Haziran 2005 tarihinde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun yürürlüğe girmesiyle hukuk hayatımıza dahil olsa da, bu tarihten önce de Yüce Divan’ın kararlarında iddianamenin iadesini görülmektedir.⁴⁰⁴ Uygulamada dava açan belge Cumhuriyet Başsavcılığına edilmişse de Başsavcılığın bu karar üzerinde bir tasarrufu olmamış gerekli değerlendirmeyi yine TBMM yapmış ve tekrar sevk kararı alınmıştır.

Diğer bir önemli nokta, suçun yanlış nitelendirilmesinden dolayı dava açan belgenin iade edilememesidir. CMK’nın 174/2’de de belirtildiği üzere “*Suçun hukukî nitelendirilmesi*

³⁹⁹ Erdağ, A. İ. (Haziran 2008). “Yüce Divan”. *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 174.

⁴⁰⁰ Özen, M. (2008). 1982 Anayasasına Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Terazi Hukuk Dergisi*, Sa.17, 29.

⁴⁰¹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:187-194; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:2012; 114-116; Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:145-147; Şen ve Özdemir, *a.g.m.*, 2012:190; Sezer, *a.g.t.*, 2010:111.

⁴⁰² Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:115; Yanık, *a.g.e.*, 2008:188-190; Şen ve Özdemir, *a.g.m.*, 2012:190; Sezer, *a.g.t.*, 2010:112; Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:139; İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017: 254.

⁴⁰³ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:254.

⁴⁰⁴ YDK, E. 1964/1, K.1965/3, KT.17.06.1965, 2-3. E.2004/3, K. 2007/1, KT.27.07.2007, S.87. YDK, E. 2004/2, K. 2006/3, KT. 23.06.2006

sebebiyle iddianame iade edilemez”. Ayrıca Yüce Divan ilk iade kararında belirtilmeyen sebeplere dayanarak, dava açan belgeyi iade edemeyecektir. Ancak ilk iade kararındaki eksik noktalar giderilinceye kadar, tekrar dava açan belgeyi iade etmesi mümkündür.⁴⁰⁵ Burada dikkat edilmesi gereken dava açan belgenin iadesi için öngörülen 15 günlük süredir.

Dava açan belgenin iadesi durumunda Yüce Divan'ın kararına karşı itiraz edilip edilemeyeceğinin de incelenmesi gerekir. CMK'ya göre iddianamenin iadesine karşı itiraz yolu mevcuttur. Fakat dava açan belgenin Meclise iade edildiği düşünüldüğünde bu itirazın yapılması mümkün görünmemektedir.⁴⁰⁶ Zira itirazın yapılacağı kabul edilse dahi bu konuda yetkili CMK 174/5'te Cumhuriyet savcısı olarak gösterilmiştir.⁴⁰⁷ Dolayısıyla Yüce Divan'ın tek heyetle çalıştığı düşünüldüğünde itirazın da yine kendisi tarafından karara bağlanmasının kabulü gerekecektir. Ancak Anayasada 148.maddedeki düzenlemenin ve 6216 sayılı kanunun, Yüce Divan kararlarının kesin olduğunu ilanı karşısında böyle bir durumun varlığı kabul edilemeyecektir. Ancak bu durum genel ceza yargılaması kurallarına, adil yargılanma hakkı aykırı bir durum olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.⁴⁰⁸

4.4.2. Yüce Divan Yargılaması

Yüce Divan yargılamasında, soruşturma safhasında suçlama yetkisini üstlenen TBMM'nin, dava açan belgenin kabulüyle birlikte, dosya üzerindeki yetkisi sona ermektedir. Dolayısıyla bu aşamadan sonra dava açan belge henüz kabul edilmemiş olsa bile TBMM bu işlemi geri alamaz. Çünkü dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaşmasıyla birlikte ilgili dosya artık genel hükümlere tabi olacaktır.⁴⁰⁹

Yüce Divan yargılama sırasında 6216 sayılı kanuna doğrultusunda hareket ederek 57.maddede de belirtildiği üzere yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapıp karar verecektir. Bu bakımdan duruşma hazırlığı işlemlerine ilişkin CMK'da öngörülen “duruşma hazırlığı” 175-181 maddeleri arasında yer alan hükümlere riayet edilecektir.

6216 sayılı kanunun 57/5'te öngörüldüğü üzere Yüce Divan yargılamasında savcılık görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili tarafından yerine getirilecektir. Söz konusu düzenleme ile Anayasadaki ifadede yer alan Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili hususunun netleştirildiğini görmekteyiz.

⁴⁰⁵ Yanık, *a.g.e.*, 2008:191.

⁴⁰⁶ Feyzioğlu, *a.g.e.*, 2006:140; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:115.

⁴⁰⁷ CMK m. 174/5: “*İade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir.*”

⁴⁰⁸ Yanık, *a.g.e.*, 2008:194.

⁴⁰⁹ Yanık, *a.g.e.*, 2008:200; Aslan, M. Y. (2009). Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. *TBB Dergisi*, 82, 244; Sezer, *a.g.t.*, 2010:118.

Genel olarak bir ceza yargılaması gerçekleştiren Yüce Divan yargılamanın bünyesine uygun düştüğü ölçüde ve ilgili kanunlarda istisnai bir hüküm öngörülmediği müddetçe 5271 sayılı CMK doğrultusunda duruşmayı gerçekleştirecektir.

Yüce Divan, CMK 225'e göre yargılama esnasında dava açan belgede gösterilen fiil ve fail ile sınırlıdır. Ancak yargılama sırasında suçun hukuki nitelendirilmesi ile bağlı değildir.⁴¹⁰ Dolayısıyla suçun TBMM tarafından yanlış nitelendirilmiş olması Yüce Divan'ı bağlamayacaktır. Suçun vasfında her zaman bir değişiklik meydana gelebilir.⁴¹¹ Bu durumda cumhurbaşkanı değişiklikten haberdar edilmeli ve bu konuda kendisine savunma yapabilmesi için süre verilmelidir. Ancak aynı durum yeni bir suç ortaya çıkması durumunda mümkün değildir.⁴¹² Yeni bir suç ortaya çıktığı durumda Yüce Divan bu suça ilişkin yargılamayı gerçekleştiremez. Bu konuda soruşturma makamı olan TBMM haberdar edilmeli, ortaya çıkan yeni suça ilişkin Meclisten gelecek dava açan belge beklenmelidir. Bu suça ilişkin meclisin Yüce Divan'a sevk kararı almaması durumunda mahkeme yargılamayı gerçekleştiremeyecektir.

Bu doğrultuda CMK 223-233. maddeler arasındaki düzenlemeler tatbik edilerek yargılamanın tamamlanmasının ardından duruşma sona erdirilecek ve hüküm safhasına geçilecektir. Yüce Divan "*Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi*" kararlarından birini verebilir.⁴¹³ 6216 sayılı kanunda Yüce Divan yargılaması sonucunda verilecek hüküm için özel bir karar yeter sayısı öngörülmediğinden kanunun 65. maddesinde genel karar nisabı olan "*katılanların salt çoğunluğu*" ile karar verilecektir.⁴¹⁴

Ancak Yüce Divan'ın vereceği her karar cumhurbaşkanının görevini sona erdiremeyecektir. Anayasadaki açık düzenlemeye göre cumhurbaşkanı ancak milletvekili olmaya engel teşkil edecek suçlardan en az birinden hüküm giymesi halinde görevinden alınacaktır. Aksi halde görevine devam edecektir. Milletvekili seçilmeye engel teşkil eden suçlar Anayasanın

⁴¹⁰ CMK m. 225: "(1) Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir. (2) Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir."

⁴¹¹ Yanık, a.g.e., 2008:230.

⁴¹² Yanık, a.g.e., 2008:230-232. . Arslan, Ç. (1999). *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 109-110

⁴¹³ CMK m. 223: "(1) Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilir. Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı, hükümdür."

⁴¹⁴ 6216 sayılı Kanun m. 65: "(1) Genel Kurul ve bölümler kararlarını katılanların salt çoğunluğuyla alır. Oyların eşitliği hâlinde Başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur.

(2) Anayasa değişikliklerinde iptale, siyasi partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu aranır.

(3) Oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanır."

76.maddesinde öngörülmüştür. Buna göre cumhurbaşkanı “...*taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet surlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından...*” en az birinden mahkûm edilirse görevi sona erecektir.

Ekleme gerekir ki bahsi geçen suçlardan, cumhurbaşkanının hüküm giymesi halinde, affa uğramış olsa dahi bir daha aday olamaması da söz konusu olacaktır. Ancak bu suçların dışında kalan suçlardan dolayı mahkûm edilen cumhurbaşkanının infazdan sonra yeniden aday olmasının önünde de hukuki bir engel bulunmamaktadır.

4.4.3. Cumhurbaşkanının Görevinin Sona Ermesi Hali

2017 Anayasa değişikliğinden önceki dönemde, cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı Yüce Divan'a sevk edilmesi durumunda görevine devam edip edemeyeceği hususu Anayasada açık olarak düzenlenmemiştir. Farklı görüşler bulunmakla birlikte doktrindeki baskın görüş, Yüce Divan'a sevkine karar verilen cumhurbaşkanının görevinin sona ereceği yönündeydi.⁴¹⁵

Mevcut düzenleme ile cumhurbaşkanının ancak milletvekili seçilmeye engel bir suçtan hüküm giymesi halinde görevinin sona ereceği hususu getirilmiştir. Dolayısıyla bu suçlar dışında kalan durumlarda cumhurbaşkanının görevine devam edeceği açıkça ifade edilmiş olmaktadır.

Eleştiriye açık hususlardan birisi de görev ve kişisel suç ayrımı yapılmamasından kaynaklı olarak her türlü suç ithamı altında olsa dahi görevine devam edebiliyor olmasıdır. Kişisel suçlar bakımından cumhurbaşkanının görevine son verilebiliyor olması ağır bir yaptırım olarak kabul edilebilir ve suç ile ceza arasındaki dengeyi bozabilir fakat; görev suçundan dolayı Yüce Divan'a sevk edilen bir cumhurbaşkanının da görevine devam edebiliyor olması teşkil edilen konum açısından sakıncalıdır. Bu bakımdan göreviyle alakalı bir suçtan dolayı

⁴¹⁵ Özbudun, *a.g.e.*, 2011:336; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, 2001:316; Şahin, *a.g.m.*, 2001a:255; Teziç, *a.g.e.*, 1992:280; Dönmezer ve Erman, *a.g.e.*, 1997:260; Zengin, *a.g.t.*, 1996:179; Kanadoğlu, *a.g.e.*, 2004:198; Keskinsoy, *a.g.e.*, 2012:113; Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:137; Küçüktaşdemir, *a.g.m.*, 2015:774; Hukuken son verilmesi mümkün görünmese de istifa etmesinin daha uygun olacağı yönündeki görüş, Tunç, Bilir ve Yavuz, *a.g.e.*, 2015:220; Aliefendioğlu, Y. (2011). 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının Yürütme İçerisindeki Yeri, Seçimi ve Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 94, 336.

Yüce Divan'a sevk edilen cumhurbaşkanının görevi sona ermeli kişisel suçlar bakımından ise görevi devam etmelidir.⁴¹⁶

Yürütmenin tek başlılığı da düşünüldüğünde cumhurbaşkanının her türlü yetkisi devam etmektedir. Dolayısıyla görev suçundan yargılanan bir cumhurbaşkanı kararname çıkarmaya devam edecek, olağanüstü hal dahi ilan edebilecektir ve belki de görev süresi dolan Anayasa Mahkemesi yargıcının yerine yenisini atayabilecektir. Cumhurbaşkanının sevkine karar verildikten sonra görevine devam edebiliyor olması bu ve benzeri hususlardan sıkıntılar barındırmaktadır. Ayrıca karşılaştırmalı bölümde bazı ülkelerde yaptığımız incelemelerde de ortaya koyduğumuz üzere devlet başkanı yargı organının önüne çıkmadan önce görevden alınmaktadır. cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkine karar verilmesi Meclisin güvensizlik oyuyla benzer bir işlemi olarak düşünülebilir.⁴¹⁷ Dolayısıyla nitelikli çoğunlukla alınan bu kararın ardından cumhurbaşkanının görevine devam etmesini beklemek özellikle de görev suçları bakımından sorumluluk siteminin mantığına da ters olsa gerektir.

Konuya ilişkin diğer bir sorun cezanın infazında ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki maddede milletvekili olmaya engel teşkil eden suçlardan hüküm giyilmesi halinde görevine son verileceği düzenlense de cumhurbaşkanı hakkında verilen diğer suçlara ilişkin ceza hükmünün infazını engelleyen bir açıklık bulunmamaktadır.

Yasama dokunulmazlığıyla ilgi maddeye bakıldığında (m.83/3) *“Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.”* denilerek milletvekillerine ilişkin hükmün infazını engelleyen bir durum ayrıca öngörülmüştür.

Cumhurbaşkanı bakımından diğer suçlardan mahkumiyet halinde de benzer bir çözüm yolu öngörülebilir. Anayasa koyucunun düzenlemedeki amacına da bakıldığında bu yönde olduğu görülecektir. Şöyle ki, cumhurbaşkanının bahsi geçen suçlar dışında hüküm giymesini halinde görevine devam edebiliyor olması, Anayasa koyucunun amacının, sayılı suçlar dışında mahkumiyet halinde, cumhurbaşkanının görevine devam etmesini olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan benimsenecek en uygun yol milletvekillerinde olduğu gibi infazın görev süresinin sonuna kadar ertelenmesidir.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Coşkun, *a.g.m.*, 2017:21.

⁴¹⁷ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:279.

⁴¹⁸ Özgüç, L. E. (Nisan 2017). Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu ve Yargılanma Usulü. *Güncel Hukuk Dergisi*, 37; Gözler, *a.g.e.*, 2018:821; Bu görüş sahipleri, cumhurbaşkanının görevinin, Anayasa m. 105/5'de

4.4.4. Cumhurbaşkanı Hakkında Koruma Tedbirleri

Cumhurbaşkanına yargılama izni verildiği düşünüldüğünde Yüce Divan tarafından koruma tedbirlerinin uygulanıp uygulanmaması hususuna da değinmek gerekir. Yargılanmasına izin verilen cumhurbaşkanı açısından koruma tedbirlerinin her türlüünün uygulanacağı düşünülebilir. Ancak cumhurbaşkanının görevinin belirli suçları işlediğinin sabit olması halinde sona erdiği düşünüldüğünde, Anayasa koyucunun cumhurbaşkanının görevini aksatmaması amacıyla olduğu görülecektir.

Koruma tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin kanuni bir engel olmasa da görevini yapmasına engel teşkil edecek bir koruma tedbirinin uygulanmasının da anayasadaki düzenlemenin amacına ters düşeceği kanaatindeyiz. Nitekim cumhurbaşkanının yetkileri ancak “*seçim kararı alması*” bakımından kısıtlanmıştır. Dolayısıyla yakalama, tutuklama, gözaltına alma gibi görevini aksatmasına sebep olacak, özgürlüğünden alıkoyacak tedbirlerin uygulanabileceğini düşünmüyoruz. Bu durum yargılamanın selameti açısından sakıncalı olmakla birlikte, Anayasa koyucunun görevine devam edeceği hususunu düzenlemesinden dolayı böyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında arama, el koyma, zorla getirme kararı gibi tedbirlerin uygulayabilmek mümkündür. Ancak muhakeme hukuku açısından hiçbir koruma tedbirinin uygulanmasında kanuni bir engel olmadığını da burada yinelemek istiyoruz.

4.4.5. Yüce Divan’ın Görev Sorunu

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin yapılan en önemli değişiklik suç ayırımının ortadan kaldırılarak her türlü suçtan dolayı anayasal olarak sorumluluğun tanınmış olmasıdır. Ancak mevcut düzenlemenin getirilmesiyle, bu hususu düzenleyen 105.madde ile Yüce Divan’ın görev ve yetki alanını düzenleyen 148.madde arasında açık bir çelişki oluşturulmuştur.⁴¹⁹ 105.maddede tüm suçlardan dolayı Yüce Divan’da yargılanması öngörülürken 148.maddede Anayasa Mahkemesi’nin yalnızca görevle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapacağı öngörülmüştür.

Madde metninden de anlaşıldığı üzere cumhurbaşkanı hususunda kişisel ve görev suçları ifadesi eklenmemiş ve görülen o ki Anayasa koyucu tarafında bir “unutma” durumu hasıl

ifade edilen suçlar dışında sona ermeyeceğinden dolayı, infazın görev süresinin sonuna bırakılması kanaatindedirler.

⁴¹⁹ Anayasa m. 148/6: “Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar.”

olmuştur. Bu bakımdan Anayasadaki bu çelişkinin bir an önce giderilmesi ve cumhurbaşkanı hususunda “kişisel suçlar” ibaresinin de eklenmesi ve aynı zamanda 6216 sayılı kanunda da Anayasaya uygun değişikliğin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu vakte kadar önerilebilecek en uygun çözüm yolu hukuk kurallarının yorumlanmasında kullanılan yöntemlerin benimsenerek madde metinlerinin yorumlanmasıdır. Anayasa Mahkemesi’nin de önüne gelecek olası bir durumda yapması gereken yorum yöntemlerini kullanarak ortaya çıkan bu anayasaya aykırılık durumunu çözmesidir.

Buna göre hukuk kurallarının çatışması durumunda kullanılan ilkelere başvurulmalıdır.⁴²⁰ Bu ilkelerden birisi olan *lex specialis* ilkesine başvurulması gerektiği kanaatindeyiz. Bu ilkeye göre genel hüküm özel hüküm ilişkisi kurularak aynı düzeyde ve aynı tarihli iki hukuk kuralı arasındaki çatışmada diğerine göre daha özel olan hüküm öncelikli uygulama alanı bulacaktır.⁴²¹ Nitekim her iki düzenlemede aynı düzeyde ve aynı tarihli 1982 Anayasasının hükmüdür. Ancak 148.madde genel olarak Yüce Divan’ın görev alanını düzenlerken 105.maddede cumhurbaşkanı bakımından Yüce Divan yetkisinin kullanılması özel olarak düzenlenmiştir. Bu bakımdan cumhurbaşkanı açısından örneğin 6216 sayılı kanunda bir aykırılık iddia edildiğinde özel hüküm olan 105.maddeye bakılması gerekecektir.⁴²² Anayasa koyucunun amacı da fikrimizce bu yöndedir. Anayasa değişikliği yapıldığı dönemdeki açıklamalardan da amacının bu yönde olduğu anlaşılacaktır. Her halükarda Yüce Divan’daki yargılama sırasında anayasaya aykırılık iddiasıyla başvuru yapıldığında mahkeme bunu bir ön sorun kabul edecek ve bu konudaki kararını verecektir.⁴²³ Bir değişiklik yapılmadığı varsayıldığında bahsi geçen ilke sorunun çözümünde yeterli olacaktır. Fakat bu konunun mahkeme içtihadına göre değil anayasada yapılacak değişikliklerle çözülmesi gerektiği kanaatindeyiz. En uygun yol görev suçlarından dolayı Yüce Divan’da

⁴²⁰ Bir görüşe göre aynı düzeydeki kuralların çatışmasında karşımıza çıkan “Lex posterior derogat legi priori-sonraki kural öncekini ilga eder” ilkesinden hareket edilebilir. Dolayısıyla bu durumda Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı yargılanmasının da Yüce Divan’ın görev alanına girdiği anlaşılacaktır. Aykanat, T. (2018). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 112.

⁴²¹ Gözler, K. (2013). *Yorum İlkeleri*. Tebliğ. Ankara: TBB Yayınları, 100-101.

⁴²² Benzer yöndeki bir çelişkilere Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki halinde de rastlamak mümkündür. Örneğin 7.maddede öngörülen “*Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez*” hükmü ile 91.maddedeki “*Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir*” hükmünün çeliştiği ifade edilmiştir. Ancak genel hüküm olan 7.madde özel hüküm 91.madde karşısında ihmal edilerek çelişki ortadan kaldırılmıştır. Gözler, a.g.e., 2013: 101,103, Mevcut düzenlemede de Yüce Divan’ın Cumhurbaşkanlığı açısından kişisel suçlara ilişkin yargılama yapması özel bir düzenleme olarak öngörülmüştür.

⁴²³ Bu bakımdan örneğin 6216 sayılı kanunda da yer alan yalnızca görev suçlarına ilişkin ifadenin Anayasaya aykırılığını ön sorun olarak ele alabilecek ve öncelikle bunu inceleyip kara bağlayabilecektir. Bu hususlar zor da olması ortaya çıkması muhtemel durumlara örnek vermek açısından anlatılmıştı.

yargılanacak kişiler sayıldıktan sonra, ayrıca cumhurbaşkanının her türlü suçundan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağını belirtmesidir.

4.4.6. Yüce Divan Kararına Karşı Yargı Yolu

Ceza mahkemelerinin verdiği kararlara karşı yargısal yollar CMK 267-324. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Kanun yolları olağan ve olağanüstü kanun yolları olarak ikiye ayrılmış; olağan kanun yolları itiraz, istinaf ve temyiz iken olağanüstü kanun yolları ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi olarak düzenlenmiştir. Ancak 5271 sayılı CMK'da yer alan kanun yollarının tamamının Yüce Divan için geçerlilik arz edeceğini söylemek pek mümkün değildir.⁴²⁴

Zira Yargıtay ceza yargılamasında nihai merci iken ve dereceli bir yargılama yapıyorken, Yüce Divan tek dereceli bir ceza mahkemesi olmakla beraber Ceza Muhakemesi Kanununun her hükmü yargılamanın niteliğine uygun düşmeyecektir. Ayrıca Anayasa ve ilgili kanununda hüküm bulunmayan hallerde başvurulmaktadır. Bu bakımdan öncelikle Anayasa ve 6216 sayılı kanuna bakmak gerekecektir.

1982 Anayasasında, 2010 yılında değişiklikle birlikte Anayasanın 148. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve bu doğrultuda Yüce Divan kararlarının kesin olduğu ve bunlara karşı hiçbir merciye başvurulamayacağına ilişkin hüküm kaldırılmıştır. Bunun yerine “*Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir.*” hükmü getirilmiş, böylece Yüce Divan kararlarının bir kez daha incelenmesi imkanı ortaya çıkmıştır.

Yeniden incelemeye ilişkin ayrıntılı düzenleme 6216 sayılı kanunun 58.maddesinde öngörülmüştür. Buna göre Yüce Divan tarafından verilen kararlar Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafii, katılan veya vekilinin hükmün verilmesinden itibaren on beş gün içerisinde Yüce Divan'a verecekleri bir dilekçeyle yapılır. Yüce Divan bu incelemeyi dosya üzerinden ve ancak başvuruda belirtilen hususlarla sınırlı olarak gerçekleştirir. Yüce Divan'ın duruşmalı yapılıp yapılmamasına ilişkin takdir hakkı mevcuttur. Yeniden inceleme sonucu verilecek karar kesindir.⁴²⁵

⁴²⁴ İtişgen-Dülger, a.g.t., 2017:272.

⁴²⁵ 6216 sayılı Kanun m.58: “(1) Yüce Divan tarafından verilen hükmeye karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafii, katılan veya vekili tarafından yapılabilir.

(2) Yeniden inceleme başvurusu hükmün açıklanmasından itibaren onbeş gün içinde Yüce Divana bir dilekçe verilmesi suretiyle yapılır. Hüküm, yeniden incelemeye başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlar.

Doktrinde “yeniden inceleme” yolunun niteliğine ilişkin birtakım eleştiriler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre Anayasa Mahkemesinin de kararlarında ifade ettiği üzere kanun yolu esas manada bir konuda hakkın başka bir yargı merciinde aranması anlamına gelmektedir.⁴²⁶

Yeniden inceleme başvurusunun Yüce Divan tarafından incelendiği düşünüldüğünde Yüce Divan yargılamasının tek dereceli olmasından kaynaklı bir sorunla karşılaşılmaktadır. Zira yeniden incelemeye konu kararı veren kişilerin tekrar aynı konuda görüş açıklamasını karar düzeltmeden farklı bir şekilde yorumlamak mümkün görünmemektedir.⁴²⁷

Ayrıca Yüce Divan tarafından verilen kararların tekrar incelenmesi her ne kadar olumlu bir adım olarak değerlendirilse de ülkemizin de taraf olduğu AİHS Ek 7 Numaralı protokolün 2. maddesinde⁴²⁸ tanımlandığı şekilde iki dereceli olarak adil bir yargılamanın mümkün olduğu söylenemeyecektir.⁴²⁹

İki dereceli yargılamaya ilişkin istisnaların yer aldığı ikinci fıkranın Yüce Divan yargılamasına uygulanabileceği, yüksek yargı yeri olarak cumhurbaşkanının burada yargılanması sonucunda verilecek karara karşı temyiz yolunun gösterilmemiş olmasının aykırılık teşkil etmediği⁴³⁰ bazı yazarlar tarafından ileri sürülse de Anayasa Mahkemesi ceza yargılaması bakımından en yüksek mahkeme olmadığından bahsi geçen istisnalar burada bir anlam ifade edemeyecektir.⁴³¹ Zira her ne kadar Yüce Divan ceza mahkemesi olarak

(3) Yüce Divan yeniden incelemeyi dosya üzerinden yapar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin, sanığın veya katılanın istemi üzerine ya da resen incelemenin duruşma açılarak yapılmasına da karar verilebilir.”

(4) İncelemenin duruşma açılarak yapılmasına karar verilmesi hâlinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, sanığa, katılana, müdafî ve vekile duruşma günü tebliğ edilir. Sanık, duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebilir.

(5) Duruşmada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, hazır bulunması hâlinde sanık, müdafî, katılan ve vekili iddia ve savunmalarını açıklar; yeniden inceleme başvurusunda bulunan tarafa önce söz verilir. Her hâlde son söz sanığındır.

(6) Yeniden inceleme, yalnızca başvuruda belirtilen hususlarla sınırlı olarak yapılır. Başvurunun yerinde görülmesi hâlinde aynı zamanda başvuru konusu hakkında da karar verilir. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir.

⁴²⁶ E. 2001/232, K. 2001/89, KT. 23.5.2001

⁴²⁷ Yanık, a.g.e., 2008:236-237, 311-312; Şen ve Özdemir, a.g.m., 2012:192.

⁴²⁸ AİHS Ek 7 Numaralı protokol m. 2: “(1)Cezaî bir fiilden ötürü bir yargı yeri tarafından mahkum edilen kimse, verilen mahkûmiyeti ve cezayı daha yüksek bir yargı yerinde yeniden inceletmek hakkında sahiptir. Bu hakkın hangi esaslar içinde kullanılabilmesi yasayla düzenlenir.

(2)Bu hak, hukukun öngörmesi koşuluyla, küçük suçlar, en yüksek yargı yerinin ilk derece mahkemesi olarak kişiyi yargıladığı olaylar ve beraat kararına karşı yapılan bir başvurudan sonra kişinin mahkûm edilmesi halleri bakımından istisnalara tâbi tutulabilir.” AİHS 7 numaralı protokol 02.05.2016 tarihinde onaylandı. Resmi gazete 28.03.2016 2016/8717 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴²⁹ Şen ve Özdemir, a.g.m., 2012:192.

⁴³⁰ İtişgen-Dülger, a.g.t., 2017:271; Okur ve Atalay, a.g.e., 2006:429; ayrıca bkz. Arslan, a.g.e., 1999:134-138.

⁴³¹ Gülfidan, a.g.t., 2010:148; Yanık, a.g.e., 2008:311.

yargılama yapsa da ilk derece sıfatı gibi bir kademelendirme içinde sayılamaz.⁴³² Açıklamalar çerçevesinde yeniden inceleme yolunu temyiz kanun yolu niteliğinde bir kanun yolu olarak görmek mümkün görünmemektedir.

Yüce Divan'ın yeniden inceleme sonucu verdiği kararlar kesindir. Ancak 6216 sayılı kanunun 67. maddesi uyarınca bu karara karşı yargılanmanın yenilenmesi yoluna başvurulabilir. İlgili düzenlemeye göre:

“Mahkemenin siyasi parti kapatma davalarında veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı Kanun hükümlerine göre istenebilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesinin siyasi parti kapatma veya Yüce Divan sıfatıyla verdiği bir kararının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde Anayasa Mahkemesinden yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulabilir.

Mahkeme, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir. İstem genel hükümlere göre sonuçlandırılır.”

Görüldüğü üzere 5271 sayılı CMK 311 ve 323. maddeler arasında düzenlenen olağanüstü kanun yollarından birisi olan yargılamanın yenilenmesi burada da uygulanabilecektir. Buna göre yargılamanın yenilenmesi kanunda belirtilen sebeplerle sınırlı olarak gerçekleştirilir. Bu sebepler lehe ve aleyhe olarak iki ayrı başlık altında gösterilmiştir. Belirtmek gerekir ki 6216 sayılı kanunun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğine hükmetmesi hâlinde...*” ifadesi karşısında CMK m.311/f ifadesi ise “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi*” şeklindedir. CMK kapsamı 6216 sayılı kanuna göre daha geniş tutarak “*dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı*”nı da yargılanmanın yenilenmesi sebeplerine dahil etmiştir. Lehe yargılamanın yenilenmesi arasında gösterilen bu yenilik 25/7/2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanunun 18 inci maddesiyle getirilmiştir. Lehe sebepler aleyhe olan sebeplerden çok daha geniş tutulmuştur.⁴³³

Yargılamanın yenilenmesi istemi hükmü veren Yüce Divan'a yapılacaktır. Yüce Divan bu istemin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecektir.

Cumhurbaşkanının Yüce Divan'da yargılanmasının ardından gündeme gelebilecek bir diğer konu ise 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte benimsenen bireysel başvuru

⁴³² Yanık, a.g.e., 2008:311.

⁴³³ Keskinsoy, a.g.e., 2012:146-147.

yoluna başvuru imkanının olup olmadığıdır. Doktrinde de tartışmalı olan bu hususta bir görüşe göre 6216 sayılı kanunun 46. maddesinde bireysel başvuru hakkına sahip olanlar ve olmayanlar sayılmıştır. Bu hüküm doğrultusunda cumhurbaşkanının mahkum edilmesi halinde Anayasa mahkemesine bireysel başvuru imkanı olduğu görülmektedir.⁴³⁴ Diğer bir görüşe göre ise bireysel başvuru imkanı bulunmamaktadır.⁴³⁵ Zira 6216 sayılı kanunun m. 45/3'e göre *“Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”* Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi, kararını Yüce Divan sıfatıyla vermiş olsa da bu karara karşı bireysel başvuru yolu kapatılmıştır. Ayrıca bireysel başvuru yolunda da Anayasa Mahkemesi başvuruyu incelemekte fakat bu konuyla yetkili kurullar değişmektedir. Yüce Divan kararına karşı yeniden inceleme yolu olduğu da düşünüldüğünde bu karar aleyhine bireysel başvurunun gerekliliği de ayrı bir tartışma konusudur.⁴³⁶

4.4.7. Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi'ne Üye Seçiminin Değerlendirilmesi⁴³⁷

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu yargısal bağlamda gerçekleştirecek makam ifade ettiğimiz üzere Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'dir. 2017 Anayasa değişikliğinin ardından Anayasa Mahkemesinin teşkilatında da zorunlu bir değişikliğe gidilmiştir. Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılmış olmasının bir sonucu olarak öncesinde on yedi olan üye sayısı bu mahkemelerden gelen iki üyeliğin sonlandırılmasıyla on beşe düşürülmüştür. Ancak bu düzenlemenin zorunlu sonucu yalnızca üye sayısının düşürülmesi değil üyeliklerin seçimindeki paydanın yürütme lehine artması olmuştur.

Yüce Divan yargılaması açısından ortaya çıkan mevcut durum birtakım tehlikeleri barındırması cihetiyle de eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler yürütmenin yargı

⁴³⁴ Kaya, K. (2012). 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Yüce Divan Yargılaması. *İstanbul Barosu Dergisi*, 86(6), 263; Keskinsoy, a.g.e., 2012:147-148.

⁴³⁵ İnternet: Haşim Kılıç: *'Bağlamaz ama emsal olabilir'* <http://www.milliyet.com.tr/hasim-kilic-baglamaz-ama-emsal-olabilir/siyaset/siyasetyazardetay/22.12.2012/1645068/default.htm>, adresinden 06 Ocak 2019'da alınmıştır.

⁴³⁶ İtişgen-Dülger, a.g.t., 2017:272.

⁴³⁷ Kuşkusuz Yüce Divan yargılamasına yönelik bu zamana kadar, üyelerin seçimi, üyelerin niteliği, yargılama yetkisi, yargılamadaki usul ve esaslar gibi konularda pek çok eleştiri yöneltilmiştir. İfade etmeliyiz ki, bu eleştirilerin hepsinin değerlendirilmesi doğrudan cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin olmayıp Yüce Divan yargılaması konusu kapsamına girmektedir. Konumuzu aşmamak adına bu başlık altında, doğrudan cumhurbaşkanıyla ilgili olan ve Anayasa taslağı sürecinde de sıklıkla eleştirilen, Anayasa Mahkemesi'ne üye atanmasındaki yetkisine yönelik durumu ele aldık.

üzerindeki nüfuzunun artması ve yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının zedelenmesi noktasında yoğunlaşmaktadır.⁴³⁸

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu düzenleyen Anayasa m.146.'ya göre on beş üyelik için, TBMM “iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.” Diğer on iki üyelik için ise cumhurbaşkanı, “üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.”

Anayasa taslağının görüşülmesi esnasında da ciddi tartışmalara sebep olan bu düzenleme HSK üyelerinin seçiminde de cumhurbaşkanının doğrudan etkisinin artırılması ile birlikte düşünülmüş ve genel olarak yürütmenin yargı organları üzerinde denetimi olarak ifade edilmiştir.⁴³⁹ Venedik Komisyonu da Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin görüşünü “*HSK üyelerinin atanma usulüyle ilgili değişiklikler, Anayasa Mahkemesinde geniş yankı bulacaktır. Yargıtay ve Danıştay üyelerinin seçilmesinden HSK mesuldür. Her iki mahkemenin de atamaları yapan Cumhurbaşkanı her bir pozisyon için üç aday göndermek suretiyle Anayasa Mahkemesinin iki üyesini seçme hakkı vardır. Bu suretle, Yürütmenin Anayasa Mahkemesi üzerindeki nüfuzu artmaktadır.*” şeklinde açıklamıştır.⁴⁴⁰ Yine aynı raporunun devamında “*Hâkimler ve Savcılar Kurulunun kontrol altında tutulması, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi üzerindeki etkisini de dolaylı yollardan artıracaktır.*” görüşünü yinelemiştir.⁴⁴¹

⁴³⁸ Aksi yöndeki görüş için bkz. Söyler, Y. (2018). *Yeni Başkanlık Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 235.

⁴³⁹ İnternet: “Cumhurbaşkanlığı sisteminde yüksek yargı organlarının yapısı nasıl değişti?” <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskanligi-sisteminde-yuksek-yargi-organlarinin-yapisi-nasil-degisti,670681> adresinden 01 Mayıs 2019’da alınmıştır; Yancı-Özalp, N. (Aralık 2017). Anayasa Değişikliklerinin Meşruiyeti Sorunu. *Güncel Hukuk Dergisi*, 20.

⁴⁴⁰ İnternet: Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Türkiye Görüşü, CDL-AD (2017)005, par.121, 27-28.

⁴⁴¹ İnternet: Venedik Komisyonu görüşü, “...Mevcut oluşumu uluslararası standartlarına büyük oranda uyum gösteren Hâkimler ve Savcılar Kurulu, on üç üyesinden altısının artık nötr bir güç (pouvoir neutre) olmaktan çıkacak olan Cumhurbaşkanı tarafından atanacağı, yedi üyesinin de Cumhurbaşkanı'nın kontrolü altında olacak ve seçimlerin eş zamanlı olmasından sebep de büyük ihtimalle Cumhurbaşkanıyla aynı siyasal erkleri temsil edecek olan Büyük Millet Meclisi tarafından atanacak şekilde derhal düzenlenecektir. Kurulun hiçbir

Kuşkusuz Anayasa Mahkemesi'ne üye atanma biçimi bağımsızlığı sağlamada tek etken değildir. AİHM içtihatlarında da bunu görmemiz mümkündür. AİHM'e göre mahkeme üyelerinin yürütmenin içerisindeki kişiler tarafından belirlenmesinin, her zaman ve doğrudan yargı bağımsızlığını zedelediği biçiminde yorumlanması doğru değildir.⁴⁴² Nitekim AİHM bu gibi durumlarda, mahkemelerin yürütmeden bağımsız olup olmadığının tespitini yaparken; üyelerin atanma biçiminin yanı sıra, görev süreleri, dışardan gelebilecek baskılara karşı garantilerinin olması ve genel olarak yargı süresinde bağımsız görüntü sergilemeleri unsurlarını incelemektedir.⁴⁴³

AİHM'e göre hakimler baskı ve etkiden uzak bir biçimde ve görevlerine ilişkin maddi ve usuli güvencelerin varlığı dahilinde karar verebiliyorlarsa, yürütme tarafından atansalar dahi bağımsız olmadıkları söylenemeyecektir.⁴⁴⁴ Ayrıca yürütmenin bir davanın tarafı olması durumu da bunun içerisinde değerlendirilmektedir. Ancak mahkemelerin bağımsızlığının yalnızca kurumsal çerçevede tanınmış olması yetmez, dışardan bakıldığında da bağımsız bir görüntü çizmesi gerekmektedir.⁴⁴⁵ Bu bakımdan bu görüntüyü engelleyen kuvvetli şüphenin varlığının yanı sıra, bu şüpheyi destekleyen makul ve rasyonel delillerin varlığını halinde ise tarafsızlığa aykırı bir durum ortaya çıkmaktadır.⁴⁴⁶

Bu açıklamalar karşısında ülkemizdeki duruma dönecek olursak, yürütme organı on beş üyeliğin on ikisini belirleme yetkisine sahiptir. Ancak 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun kapsamında Anayasa Mahkemesi üyelerinin özlük hakları düzenlenmiştir. Ayrıca hangi koşullarda görevlerine son verileceği de bu kanun kapsamında belirlenmiştir. 10.maddedeki düzenlemeye göre:

“Mahkeme üyeleri oniki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa üye seçilemez. Başkan ve üyeler azlolunamaz; kendileri istemedikçe görev süreleri dolmadan veya altmışbeş yaşından önce emekliye sevk edilemezler. Başkan ve üyelerin görevleri yalnızca Anayasada ve bu Kanunda öngörülen hâllerde sona erer.”

üyesi artık görevdeş hâkimler tarafından seçilmeyecektir. Kurulun, hâkim ve cumhuriyet savcılarının atanması, terfii, tayini, cezalandırılması ve görevden alınması gibi önemli işlevleri denetlediği nazarı itibara alındığında Cumhurbaşkanının bu Kurulu kontrolü altında tutması yargıya da etki edecektir. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun kontrol altında tutulması, Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi üzerindeki etkisini de dolaylı yollardan artıracaktır...”, par.128, 29.

⁴⁴² Anayurt, *a.g.e.*, 2018:629.

⁴⁴³ Henryk Urban ve Ryszard Urban / Polonya kararı özeti, İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:262; Campbell ve Fell/ Birleşik Krallık kararı özet için bkz. İncoğlu, S. (2002). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Beta Yayınları, 167-168.

⁴⁴⁴ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:263.

⁴⁴⁵ Anayurt, *a.g.e.*, 2018:630.

⁴⁴⁶ İncoğlu, (2002), 174.

Tüm bu hususlar, AİHM görüşleri çerçevesinde birlikte düşünüldüğünde, salt cumhurbaşkanının yargılandığı makamın üyeliklerine ilişkin belirleme yapıyor olması, mahkemelerin bağımsızlığına doğrudan bir aykırılık teşkil etmeyecektir.⁴⁴⁷ Nitekim on iki yıl için seçilen üyelerin görev süresi, yürütmenin görev süresini aşmaktadır. Dolayısıyla yürütmenin bu konuda tam anlamıyla belirleyici olmasını ileri sürmek, görev süresi göz önüne alındığında, ihtimalleri zorlayan bir yorum olacaktır.

Bunun dışında üyelerin cumhurbaşkanı tarafından atanmasının, yargılamanın tarafsızlığını da doğrudan etkilediği söylenemeyecektir. Zira bu konuda AİHM hakimler üzerinde birkaç noktada değerlendirme yapmaktadır.⁴⁴⁸ Şöyle ki, hakimin kişisel kanaatinin yahut menfaatinin olup olmadığını değerlendirmesinin yanı sıra, şahsına yönelik haklı şüpheleri ortadan kaldıracak güvenceleri sağlayıp sağlamadığına bakmaktadır.⁴⁴⁹ Bu konuda tarafsızlığını gölgeleyecek somut olayları incelemektedir. Ayrıca hakimin kişisel davranışlarından ziyade görevinin niteliğini göz önünde bulundurmaktadır. Örneğin, mahkeme üyelerinden birisinin uyuşmazlığın taraflarından birisiyle arasındaki hiyerarşik bağlantının tarafsızlığı engellediği söylenebilecektir.⁴⁵⁰ Eklemek gerekir ki, 6216 sayılı kanun çerçevesinde Yüce Divan yargılamasının tarafsızlığını sağlamak amacıyla birtakım güvenceler gösterilmiştir. Bu güvencelere engel bir durumun varlığı halinde üyelerin reddi kurumu gündeme gelebilecektir. Dolayısıyla yasal çerçevede hâkimlerin tarafsızlığına ilişkin düzenlemeler yapılmış bulunmaktadır.

Diğer ülkeler açısından duruma bakmak gerekirse; caşkanı görevden alma yetkisi, başkanlık sistemi ve uygulayıcılarında yaygın biçimde yasama organının tekeline aittir. ABD, Paraguay, ortak suçlar haricinde Brezilya’da ve Arjantin’de görevden alma Temsilciler Meclisi ve Senato’nun alanıdır. Görevden alınan başkan diğer normal vatandaşlar gibi olağan mahkemelerde yargılanmaktadır. Bunun için ülkemizde olduğu gibi Yüksek Mahkemenin özel bir görevi bulunmamaktadır. Yalnızca Brezilya’da common crimes olarak ifade ettiğimiz ortak suçlarda, yargılama, Temsilciler Meclisi’nin izniyle Federal Yüksek Mahkeme’ye bırakılmıştır. Bu bakımdan, Brezilya’ya bakmak gerekirse on bir üyeden

⁴⁴⁷ İtişgen-Dülger, *a.g.t.*, 2017:263.

⁴⁴⁸ AİHM’in öznel ve sübjektif tarafsızlık yönünde inceleme yaptığına dair. Anayurt, *a.g.e.*, 2018:627. İnternet: Kyprianou/Kıbrıs kararı, Başvuru No: 73797/01, KT: 15.12.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671>, adresinden 05 Aralık 2018’de alınmıştır.

⁴⁴⁹ İnternet: İncal/Türkiye kararı, Başvuru No. 41/1997/825/1031, KT: 09.06.1998, par. 66-68. <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58197>, adresinden 05 Aralık 2018’de alınmıştır.

⁴⁵⁰ İnceoğlu, (2002), 174-175.

oluşan Federal Yüksek Mahkeme'nin tüm üyeleri Senato'nun onayıyla başkan tarafından atanmaktadırlar.

Sonuç itibarıyla, ülkemizdeki durumda on beş üyeden on ikisinin cumhurbaşkanı tarafından seçilerek kurulduğu bir yargı organında, Anayasa Mahkemesi'nin cumhurbaşkanını denetlemesi düşünülebilecek midir?⁴⁵¹ Tarafsızlığına dair hiçbir şüpheyi barındırmadan bunu gerçekleştirmesi mümkün olabilecek midir? Cumhurbaşkanının yargılanması sürecinde, görevine devam etmesi durumuna paralel olarak sanık sıfatında iken, on iki üyeden görev süresi dolan yerine atama yapması da ihtimal dahilindedir (*nemo iudex in sua causa*).⁴⁵² Örneğin Brezilya'da Federal Yüksek Mahkeme'nin şikâyeti kabulüyle birlikte başkanın 180 gün süreyle görevi askıya alındığından bizdeki gibi bir yetki kullanımı söz konusu değildir. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda; Yüce Divan'ın yaptığı yargılamaya, salt cumhurbaşkanının on iki üye ataması sebebiyle bağımsız olmadığı eleştirisi yapılamayacaktır belki ancak; HSK'nın ve ülkede mevcut düzen içerisinde yargı erkinin bağımsızlığının tartışıldığı bir ortamda Anayasa Mahkemesi bakımından da durumun önceki döneme nazaran daha ileri boyuta da taşınacağı muhakkaktır.⁴⁵³

4.4.8. Göreve Gelmeden Önce İşlenmiş Suç

İfade etmek gerekir ki düzenlemenin yeni olması itibarıyla, özel bir alan olan cumhurbaşkanının görevine gelmeden önce işlemiş olduğu suçlara ilişkin, geniş bir fikir yelpazesi bulunmamaktadır. Dar çerçevede ve yüzeysel birkaç görüş bulunmaktadır.

Bir görüşe göre cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun düzenlendiği maddede suçun işlendiği zamana yönelik bir belirleme yapılmadığından dolayı, göreve gelmeden önce işlenmiş her türlü suç için de yeni düzenleme uygulama alanı bulacaktır.⁴⁵⁴ Benzer yöndeki bir başka görüşe göre, Anayasa hükmünün amacı da göz önüne alındığında suçun işlendiği zamana bakılmaksızın, şimdiki usul ve esasların görevden önce işlenmiş her türlü suçta

⁴⁵¹ Türmen, R. (2016). Son Dönem: AKP'nin Başkanlığı. *Ankara Barosu Dergisi*, 74(4), 89.

⁴⁵² İnternet: Şirin, T. (31.01.2017). New Constitutional Amendment Proposal in Turkey: A Threat to Pluralistic Democracy!. <https://verfassungsblog.de/new-constitutional-amendment-proposal-in-turkey-a-threat-to-pluralistic-democracy/>, adresinden 01 Temmuz 2018'de alınmıştır.

⁴⁵³ Anayasa Mahkemesi üzerinde doğrudan bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak partili ve dolayısıyla siyasi yönden tarafsızlık zorunluluğu olmayan bir cumhurbaşkanının hakim ve savcılar bakımından ülkedeki en önemli kuruluş olan HSK üzerindeki etkisinin, atama yetkisiyle artırılması neticesinde, haklı olarak öğretiler ve Avrupa Konseyi'nin görüşlerinde pek çok endişe dile getirilmiştir. Özellikle son dönemde Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu, endişelerin haklılığını ortaya koyan pek çok karar da bu bakımdan eleştirilmektedir, Özbudun, *a.g.e.*, 2018:373; Erdoğan, *a.g.e.*, 2019:228; Gözler, *a.g.e.*, 2018:1025-1027.

⁴⁵⁴ Küçük, A. (2017). Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(85), 163-164; Aykanat, *a.g.t.*, 2018:95.

(görev-kişisel suç) uygulanması gerekmektedir.⁴⁵⁵ Aksi yöndeki bir diğer görüşe göre ise cumhurbaşkanının göreve gelmeden önce işlediği suçlar bakımından yargılanması sıradan usule tabi olarak gerçekleştirilecektir.⁴⁵⁶

Cumhurbaşkanı için benimsenen yeni prosedürün, göreve gelmeden önce işlenmiş suçlarına da uygulanabileceğini düşünmüyoruz. Esasen bu konuda geçmiş dönemde olduğu gibi anayasal bir boşluk olduğu kanaatindeyiz.

İlk olarak belirtmek gerekir ki, cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunu düzenleyen madde, ceza hukuku bağlamında kişi yönünden yetki içeren bir kuraldır. cumhurbaşkanı, milletvekilleri, diplomatik kişiler ve yabancı asker kişilerin cezai sorumluluğu bu kapsamda ele alınmaktadır.⁴⁵⁷ Dolayısıyla kanunda suç olarak tanımlanmış bir fiilin, failin şahsından kaynaklı olarak cezai sorumluluğu özel olarak incelenecektir.⁴⁵⁸ Mevcut hükümlerin geçmişe teşmil edilerek uygulanmasından söz etmek mümkün değildir. Zira *suçun icrası sırasında* bu sıfatın mevcut olması gerekmektedir. Oysaki geçmiş dönemde işlenmiş örneğin bir kişisel suç durumunda şahsın cumhurbaşkanı sıfatı yoktur.

İkinci olarak 105.maddenin lafzi yorumundan da yukarıdaki görüşte ifade edilen sonucu çıkarmak mümkün değildir. Maddenin son fıkrası “*Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükmü uygulanır.*” düzenlemesini öngörmüştür. Bu fıkradaki “da” bağlacının kullanımı, madde bütünüyle düşünüldüğünde, görev sırasında işlenmiş suçlara ilişkin usulün belirtildiğini, ayrıca buna ek olarak görev sırasında işlenmiş suçun görevden sonra ortaya çıkması halinde de aynı usulün uygulanacağını lafzi olarak göstermektedir. Belirtmek gerekir ki, Anayasa koyucu bu özel düzenlemeyi öngörmeseydi dahi kişi yönünden yetki bakımından yine aynı sonuca ulaşmak mümkündü.

Üçüncü olarak, Anayasa koyucunun amacının görevden önce de işlenmiş her türlü suça bu usulün uygulanması yönünde olduğu, görüşüne de katılmak mümkün değildir. Şöyle ki maddenin son fıkrasında geçen ifadeden yola çıkacak olursak, Anayasa koyucu burada özel bir hususu ayrıca ifade etmiş ve görev sırasında işlenmiş suçun, görevden sonra ortaya

⁴⁵⁵ Aykanat, *a.g.t.*, 2018:95.

⁴⁵⁶ Özgüç, *a.g.m.*, 2017:37. Yazar sıradan usule tabi olacağını belirtmiş ancak bu konuda herhangi bir gerekçelendirmede bulunmamıştır. Yıldız, A. (2019). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 13. Yazar yalnızca göreve gelmeden önceki suçlar bakımından Cumhurbaşkanının sorumluluğunun tam olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

⁴⁵⁷ Özgenç, *a.g.e.*, 2016:140.

⁴⁵⁸ Özgenç, *a.g.e.*, 2016:628-632.

çıkması halinde, yargılamanın bu maddedeki esaslara tabi olacağını özellikle belirtmiştir. Eğer Anayasa koyucunun göreve gelmeden önce işlenmiş suçlara yönelik bu usulün uygulanması amacı olsaydı, bu fıkradaki gibi ayrı bir düzenleme öngörebilirdi.

Son olarak tarihsel olarak konuyu ele alındığında da mevcut usulün geriye yönelik uygulanamayacağını ifade etmek mümkündür. Zira Türk anayasal tarihinde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun düzenlendiği hiçbir madde geriye dönük düşünülmemiş, geçmişe yönelik bir anlam ifade edecek şekilde yorumlanmamıştır. Burada Anayasanın “*herhangi bir suç işlediği iddiası*” kafa karışıklığına sebep olmaktadır. İlk bakışta cumhurbaşkanının öncesi ve sonrası suçları gibi görünse de esas olarak yukarıda da kişinin cumhurbaşkanı sıfatını haizken işlediği tüm suçlarını ifade etmektedir.

Nitekim cumhurbaşkanının görevden önce işlemiş olduğu suçlara da bu hükmün uygulanacağını ifade eden görüşün kendi içerisinde çeliştiği bir noktada şudur: Suçun ortaya çıktığı an, görev anı ise Anayasa m.105'teki usul uygulanıyor ve kişi Yüce Divan'da yargılanıyor üstelik bu suç herhangi kişisel bir suç da olabilmektedir. Ancak suçun ortaya çıktığı an, kişinin cumhurbaşkanlığı görevinden sonra ise kişi aynı suçtan dolayı, bu defa olağan mahkemelerde ve genel hükümlere göre yargılanmaktadır. Bu durumu hukukun güvenilirliği ilkesiyle bağdaştırmak mümkün değildir.

İzah edilen mevcut gerekçelerle anayasada bu konuda boşluk bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla cumhurbaşkanının görevine başlamadan önce işlediği suçlar noktasında cumhurbaşkanlığı görevinden önce bulunduğu görevdeki görev suçu ve cumhurbaşkanlığı görevinden önce işlediği kişisel suçu olarak ikili bir ayrıma gitmek, daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

4.4.8.1. Göreve gelmeden işlenen görev suçu

2017 Anayasa değişikliğinden önceki dönemde de doktrinde bu yönde bir ayrıma gidilmiştir. Bu ayrıma göre cumhurbaşkanının görevinden önce işlediği, önceki görevine ilişkin görev suçları bakımından yargılanması, önceki görevinin gerektirdiği soruşturma ve kovuşturma usulüne uygun olarak yapılacaktır. Bu konuda özel bir usul varsa öncelikle o uygulama alanı bulacaktır.⁴⁵⁹ Konuya ilişkin değişiklikten önceki dönemde en belirgin örnek olarak Anayasanın 100.maddesi ve İçtüzüğü'nün 107/1 gösterilmektedir.⁴⁶⁰ Burada görevinden ayrılan

⁴⁵⁹ Kanadoğlu, S. (25.07.2007). *Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*, Cumhuriyet Gazetesi.

⁴⁶⁰ 1982 Anayasası mülga m.100: “(Değişik: 3.10.2001-4709/31 m.) *Başbakan veya bakanlar hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir. Meclis, bu istemi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar.*”

başbakan ya da bakanlar hakkında meclis soruşturması usulünün uygulanacağına yönelik özel bir düzenleme öngörülmüştür. Dolayısıyla cumhurbaşkanının, bakan veya başbakanlığı görevi sırasında ya da sonrasında bu göreviyle ilgili bir suç iddiası ortaya atılırsa, meclis soruşturması usulü ve esasları uygulanmaya devam edecektir ve bunun neticesinde yargılanmasına karar verildiği takdirde yargı mercii düzenlemede de öngörüldüğü üzere Yüce Divan olacaktır.⁴⁶¹

Mevcut düzenlemede ise yeni sisteme uyum süreci kapsamında değişikliğe gidilmiştir. İçtüzüğün 107.maddesinde “Görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkan Yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleri ile ilgili suç işledikleri iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle Meclis soruşturması açılması istenebilir.” hükmü belirtildikten sonra düzenlemenin son fıkrasında “Parlamentar hükümet sisteminde görev yapmış olan başbakanlar ve bakanlar hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.” hususu ayrıca düzenlenmiştir. Dolayısıyla parlamenter sistemde görev almış bir bakan yahut başbakan, mevcut sistem içerisinde herhangi bir göreve gelir ve bu görevi esnasında önceki görevinde bir suç işlediği ortaya çıkarsa, artık yeni sistemin hükümleri uygulanacaktır.

Bu bakımdan, bir cumhurbaşkanının, parlamenter sistemdeki bakanlık yahut başbakanlık döneminde işlemiş olduğu görev suçu cumhurbaşkanlığı döneminde ortaya çıkarsa, yeni usule göre soruşturma gerçekleştirilecektir. Yeni usulde ise bakanların soruşturulması ayrı bir başlık altında öngörülse de cumhurbaşkanının soruşturulmasına ilişkin prosedürle aynıdır. Bu düzenleme ile önceki görevin gerektirdiği soruşturma usulü mantığından

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasî partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. (Ek cümle: 3.10.2001-4709/31 m.) Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur.

(Değişik: 3.10.2001-4709/31 m.) Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divana sevkine karar verilir. Yüce Divana sevk kararı ancak üye tamsayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır.

Meclisteki siyasî parti gruplarında, Meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Madde 107 - (Ek: 424 - 16.5.1996) Görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında Meclis soruşturması açılması, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az onda birinin vereceği bir önerge ile istenebilir.

Bu önergede; Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden veya bakanlıkların görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizamla aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.”

⁴⁶¹ Kanadoğlu, a.g.g., 2007;İtişgen-Dülger, a.g.t., 2017:272.

ayrılmış ve yeni prosedürün uygulanacağı esası benimsenerek önceki göreve ait yargılanma süreci zorlaştırılmıştır.

Önemle belirtmek gerekir ki başbakanlık yahut bakanlık görevinde işlenmiş olan görev suçlarına ilişkin ayrıca bir usulün getirilmiş olması isabetlidir (usulün zorlaştırılmasına ilişkin tartışmalar ari tutulacak olursa). Zira sistem değişikliği doğrultusunda, parlamenter sistemin bakanlık ve başbakanlık kurumu bulunmadığından dolayı bu görevde bulunmuş kişilerin işlemiş oldukları suçlardan dolayı ömür boyu sorumsuz kalmalarına ilişkin tartışmalar yaşanacak ve haklı olarak bir hukuksuzluk ortaya çıkmış olacaktır.

Fakat parlamenter sistem dönemindeki cumhurbaşkanlığı görevinde işlenmiş olan suçların usulüne ilişkin içtüzükte ayrıca bir belirleme yapılmamıştır. Dolayısıyla kişi mevcut sistemde cumhurbaşkanlığı görevinde olsun ya da olmasın görev sırasında işlemiş olduğu suça ilişkin yargılanması nasıl gerçekleştirilecektir? Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmuş bir kişinin, yeni dönemde Cumhurbaşkanı olduğu düşünülürse görev suçundan yargılanması esası nasıl yerine getirilecektir?

Meclis bu konuda ayrı bir düzenleme öngörmemiş; ancak bunun unutmadan kaynaklı değil, böyle bir durumun ortaya çıkmasının zayıf ihtimali düşüncesinden kaynaklı olduğu kanaatindeyiz. Şu an mevcut düzende parlamenter sistem içerisinde cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmuş bir kişinin yargılanmasına ilişkin bir usul yoktur. Ancak bu usulün düzenlemesi zorunluluğu aynı gerekçelerle bulunmaktadır.

İlk olarak, yeni sistem içerisinde tek başına yürütmenin icracı kanadı haline dönüşmüş olan cumhurbaşkanının, yürütmenin tarafsız ve sorumsuz kanadını teşkil eden parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanından farklı olduğu muhakkaktır. Her ne kadar isimlendirme aynı olsa da parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanlığı makamı kaldırılmıştır.⁴⁶² İkinci olarak cumhurbaşkanının önceki cumhurbaşkanlığı görevi sırasında cezai sorumluluğunun olduğu tek suç “*vatana ihanet*” suçudur ve nitelendirilmesi TBMM tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla mevcut düzendeki “*her türlü suç*” kavramının geriye yürütülmesinin ya da mevcut düzenlemenin yokluğu karşısında genel hükümlere göre yargılanmasının da mümkünatı yoktur. Zira ceza hukuku kurallarının zaman bakımından

⁴⁶² Kaboğlu, *a.g.m.*, 2016:42; Doğan, İ. (2017). Türk Tipi Başkanlık Modeli Bağlamında 2017 Anayasa Değişikliğinin İrdelenmesi. (Ed. Doğan, İ., Ünver, S.). *Dört Kitada Başkanlık Sistemi*. Ankara: Astana Yayınları, 19-20.

uygulanması ilkelerinden “geçmişe yürüme yasağına (*lex praevia*)”⁴⁶³ da aykırılık söz konusu olacaktır.

Açıklamalar neticesinde ve özel olarak bir düzenleme bulunmaması karşısında parlamenter sistemde cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan kişinin, yeni sistemde cumhurbaşkanlığı görevinde olsun ya da olmasın yargılanmasının “vatana ihanet” suçu doğrultusunda gerçekleştirilmesi sonucu doğmaktadır. Nitekim önceki içtüzükteki düzenlemede, vatana ihanetle suçlandırılacak kişiler arasında yalnızca mevcut cumhurbaşkanı değil aynı zamanda görevden ayrılmış cumhurbaşkanları da bulunmaktadır. Anayasada öngörülmeyen lakin içtüzükle getirilen düzenleme neticesinde görevden ayrılmış olsa da eski bir cumhurbaşkanı vatana ihanetle aynı usul çerçevesinde suçlandırılacak ve Yüce Divan’da yargılanacaktır.⁴⁶⁴ Özetle söylenebilir ki cumhurbaşkanının göreve gelmeden önce işlemiş olduğu görev suçundan yargılanması, önceki görevinin gerektirdiği soruşturma ve kovuşturma usulüne göre gerçekleştirilmelidir.

4.4.8.2. Göreve gelmeden önce işlenmiş kişisel suç

Cumhurbaşkanlığı görevinden önce işlenmiş kişisel suçlar açısından, seçilmeden önce bir görev esnasında ya da sıradan bir kişiye işlenmiş bir suç olup olmaması bakımından bir ayırım yapmamak gerekir. Zira göreve gelmeden önce de kişisel suçlarından sorumlu olmaması gibi bir durum söz konusu değildir.

Yukarıda izah ettiğimiz üzere cumhurbaşkanının göreve gelmeden önce işlemiş olduğu kişisel suçları bakımından da Anayasada bir açıklık yoktur.⁴⁶⁵ Parlamenter sistem döneminde de aynı husus doktrinde tartışılmıştır. Görev sırasında işlenmiş kişisel suçlara ilişkin aynı yönde görüşler ileri sürülmüştür.

İlk olarak cumhurbaşkanı hakkında özel bir düzenleme bulunmamasından dolayı genel hükümlere göre yargılama yapılması ileri sürülebilir.⁴⁶⁶ Ancak bu görüş kabul edildiği durumda cumhurbaşkanını görevi esnasında normal vatandaş gibi yargılamak söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla görevine devam edip etmemesi hususu tartışmaya açılacaktır. cumhurbaşkanının görevden önce işlemiş olduğu kişisel suçlarından dolayı uygulanması gereken usulün, olan hukuku açısından, özel bir düzenlemenin yokluğu karşısında genel

⁴⁶³ Özgenç, *a.g.e.*, 2016:122-125.

⁴⁶⁴ Gözler, K. (2008). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Basımevi, 534; Şahin, *a.g.m.*, 2001a:253.

⁴⁶⁵ Mevcut düzenlemenin göreve gelmeden önce işlenmiş suçlar bakımından kanaatimizce neden uygulanamayacağını yukarıda izah etmiştik. Bu açıdan göreve gelmeden önce işlenmiş suç başlığına bakılabilir.

⁴⁶⁶ Özgüç, *a.g.m.*, 2017:37.

hükümler olması gerektiği ortadadır. Ancak sıradan bir vatandaş gibi, görevinden alınarak cumhurbaşkanına karşı bu usulün gerçekleştirilebileceğini söylemek çok güçtür. Zira Anayasanın, görev sırasında işlenmiş suçlar kapsamında dahi görevden alınmayı çok sınırlı şartlara bağlayan hükmü karşısında, görevden önce işlenmiş basit bir suç için bu kapıyı aralayacağını düşünmek pek mümkün değildir.

İkincil olarak, önceki dönemde ifade edilen görüşe benzer mahiyette, yasama dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlıktan faydalandırılması düşünülebilir. Anayasa değişikliğiyle birlikte getirilen cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların kişisel suçlarından dolayı yasama dokunulmazlığından yararlanacakları düzenlenmiştir. Bu açıdan cumhurbaşkanı tarafından atanmış kişiler olan cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlardan esirgenmeyen dokunulmazlıktan, seçilmiş devlet başkanı cumhurbaşkanının yararlandırılmamasını söylemek de yadırgatıcı olacaktır. Hükmün, fail lehine kıyasın mümkün olmasından hareketle, cumhurbaşkanı için de kıyasen uygulanması düşünülebilecektir.⁴⁶⁷ Bu durumun neticesi olarak kişisel bir suçu karşısında dokunulmazlığa sahip olması gerektiği düşünülen cumhurbaşkanı açısından milletvekili dokunulmazlığına ilişkin hüküm uygulama alanı bulacaktır.⁴⁶⁸ Dokunulmazlık engeli aşıldıktan sonra sıradan bir vatandaş gibi yargılanabilecektir.

Üçüncül olarak, cumhurbaşkanının yasama dokunulmazlığına sahip olmadığı ve dokunulmazlığın yalnızca düzenlendiği alan için geçerli olduğu (istisnai) ve kıyasen genişletilemeyeceği noktalarında bu düşünce eleştirilere açıktır. Fakat bu durumda da tekrarlamak gerekir ki cumhurbaşkanının normal bir vatandaş gibi diğer bir ifadeyle dokunulmazlığı kaldırılmış bir milletvekili gibi yargılanabileceğinin⁴⁶⁹ kabulü durumu ortaya çıkmaktadır.

İfade etmek gerekir ki Anayasada cumhurbaşkanının görevden önceki kişisel suçlarından dolayı yargılanmasına ilişkin özel bir düzenleme öngörülmemiştir. “Olan hukuk” açısından ortaya çıkan sonuç, her birey gibi görevinden önce işlediği kişisel suçlarına ilişkin her türlü

⁴⁶⁷ Fail lehine kıyasın mümkün olmasından hareket eden görüş için bkz. Küçüktaşdemir, *a.g.m.*, 2015:783; Çoban ve Erdağ, *a.g.m.*, 2008:179.

⁴⁶⁸ Fezyioğlu, *a.g.m.*, 1991-1992:27.

⁴⁶⁹ Teziç’e göre dokunulmazlığa ilişkin açık bir hükmün bulunmayışının neticesi olarak cumhurbaşkanının dokunulmazlık hükümlerinden faydalanması mümkün değildir. Ancak normal vatandaşlar gibi statü gözetilmeksizin görevi esnasında yargılanması da mümkün görünmemektedir. Fakat Teziç bu konuda tam bir çözüm önerisi getirmemektedir. Teziç, E. (2005). *Anayasa Hukuku*. (Onuncu Baskı). İstanbul. Beta Basım Yayım Dağıtım, 409; Kanadoğlu, *a.g.g.*, 2007; Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:160.

takibatın konusu olabilmesidir.⁴⁷⁰ Yine de bu durum “olan hukuk” açısından ortaya çıkan sonuç, makamın saygınlığına zarar verici uygulamalara oldukça müsaittir. Cumhurbaşkanının göreve gelmeden önce işlemiş olduğu kişisel suları bakımından genel hükümlere göre ve olağan mahkemelerde yargılanması hemfikir olunan noktadır. Ancak bunun nasıl gerçekleştirileceği tartışmalıdır. Görevi başında bir cumhurbaşkanı sıradan bir vatandaş gibi yargılanamayacağından dolayı bir dokunulmazlığın varlığının kabulü gerekmektedir.

Olması gereken açısından, özellikle cumhurbaşkanının bulunduğu son konum itibarıyla, Anayasadaki ekstrem şartların sağlanarak ve yine sınırlı sebeplerle görevden aldığı göz önünde bulundurulursa, dokunulmazlığın kabulünü söylemek daha makul bir yol gibi görünmektedir. Ancak en iyi çözüm, anayasal bir düzenlemeyle mevcut boşluğun doldurulmasıyla sağlanacaktır.⁴⁷¹

4.5. ABD, Brezilya, Arjantin ve Paraguay ile Türkiye Mukayesesi

2017 Anayasa değişikliğinden sonra benimsenmiş hükümet sistemi doğrultusunda bir önceki bölümde saf başkanlık sisteminin temsilcisi ABD ve bu sistemin ülkesel tabanda değiştirilerek uygulandığı Latin Amerika ülkelerinden Arjantin, Brezilya ve Paraguay’da cezai sorumluluk mekanizması olan impeachment prosedürünü ele almıştık.

Cezai sorumluluğa ilişkin suçlar bakımından Türkiye’deki uygulamanın, siyasi karmaşadan uzak bir anlam barındırdığını, tam anlamıyla cezai sorumluluğa yönelik olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim ABD’deki ihanet (treason), Brezilya’da sorumluluk suçları olarak ifade edilen suçlar, keza Arjantin ve Paraguay’daki düşük performans (poor performance) durumlarından kaynaklanan sorumluluk bunu gerçekleştiren Meclisin de etkisiyle öğretilerinde impeachment mekanizmasının siyasi olup olmaması yönünde tartışmalı bir alan açmıştır.

⁴⁷⁰ Gülfidan, *a.g.t.*, 2010:160, Benzer yöndeki bir görüşe göre kişisel suçlardan dolayı yargılamaya ilişkin özel bir düzenleme olmamasından dolayı genel hükümlere göre işlem yapılacaktır ancak bu konuda meclis kararının aranması daha doğru bir düzenleme olurdu. Gören, Z. (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*. (İkinci Baskı). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 238.

⁴⁷¹ 2017 Anayasa değişikliğinden önceki dönemde, göreve gelmeden önce işlenmiş kişisel suçlar açısından bir görüş, soruşturma açılabilir ancak bu soruşturmaya devam edilemez ve bekletme kararı verilmesi gerektiğini ifade ederken bir başka görüş ise soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin yapılması görev süresi sonuna bırakılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu süreçte dava zamanaşımı işlemeye devam edecektir. Ancak yargılamanın görev süresi sonuna bırakılmasının suçta öngörülen dava zamanaşımının ilgili kanun hükümlerince belirli olması karşısında eleştirilere sebep olmuştur. Özgenç, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (On Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 626-627; Karagöz, K. ve Birtek, F. (Haziran 2009). *Parlamentar Sistemde Cumhurbaşkanı’nın Cezai Sorumluluğu ve Yargılanması. İÜHFİM Hatemi Armağanı*, 1754-1755; Kanadoğlu, *a.g.g.*, 2007.

Türkiye’de cezai sorumluluğa gidilebilecek suçlar tek tek sayılmamış tüm suçlar bu kapsama dahil edilmiştir. Dolayısıyla diğer ülkelere kıyasen bakıldığında daha yasal bir görüntü çizdiği ifade edilebilecektir.

Cezai sorumluluğu gerçekleştiren, diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de Meclis olarak öngörülmüştür. Şöyle ki görevden alma sürecini başlatan tek güç tüm bu ülkelerde yasama organlarıdır. Ancak süreç diğer ülkelerden farklı sonuçlanmaktadır. Impeachment sürecinin yasama organı safhası diğer ülkelerde görevden alıp-almama ile sonlanırken Türkiye’deki görevden alma süreci, yargılama makamının vereceği kararla sonlanmaktadır. Yani Türkiye’de yasama organı aşamasında gerekli oy çoğunluğuna ulaşılsa bile başkan görevden alınmamaktadır. Bu durumun doğrudan bir sonucu da şudur ki: impeachment adı verilen cezai sorumluluk yasama organında sonlanırken, Türkiye’de süreç Yüce Divan kararına kadar devam etmektedir. Bu açıdan parlamenter sistem dönemindeki başbakan ve bakanların görevlerinden dolayı yargılanmasına ilişkin süreçle hemen hemen aynı olduğunu yinelemek gerekmektedir.

Impeachment süreci incelediğimiz tüm bu ülkelerde bir milletvekili ya da yalnızca bir vatandaşın meclislerine verecekleri bir dilekçeyle başlatılabiliyorken Türkiye’de en az 301 milletvekilinin imzasına ihtiyaç vardır. Bu durum da diğer impeachment örneklerinden farklılaştıran ciddi bir bariyerdir.

Sürecin ilerleyişinde karşımıza çıkan oy oranları ise diğer ülkelerde görüldüğü gibidir. Bu açıdan sistemin destekleyicileri tarafından uluslararası standarda uyumun sağlandığı yönünde değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Ancak tekrar etmek isteriz ki Senato’da ulaşılan 2/3 oy çoğunluğu ile başkanın görevine son verilmektedir. Gerekli görüldüğü hallerde olağan mahkemelerde, sıradan bir vatandaş gibi yargılanmaktadır.

İncelediğimiz ülkelerden Brezilya ve ABD’de başkanın görevden alınması neticesinde ayrıca belirli sürelerle kamu görevinden yasaklılık kararı alınabileceği öngörülmüştür. Ancak Türkiye’de böyle bir düzenleme yapılmamıştır.

Genel olarak başkanlar yasama organında gerçekleştirilen impeachment sürecinde görevlerine devam etmektedirler. Yalnızca Brezilya’da başkanın belirli süreyle görevinin askıya alınması söz konusudur. Türkiye’de de benzer şekilde yasama safhasında başkan görevine devam etmektedir. Hatta Türkiye daha da ilerleterek bu devamlılığı yargı organının vereceği kararın içeriğine bağlamıştır.

İfade edilebilir ki Türkiye’de düzenlenen cezai sorumluluk mekanizması, impeachment ile belirli noktalarda benzerlik gösterirken pek çok noktada ayrılmaktadır. Bunlardan birisi de amaç farklılığıdır. Nitekim incelenen ülkelerde başkanın cezai sorumluluğuna gidilebilmesi için Anayasada gösterilen tüm hususlar noktasında, başkanın görevi sonlandırılabilir. Diğer bir ifadeyle anayasalarında gösterdikleri tüm suçlar için başkan görevinden alınabilmektedir. Zira bu suçlar anayasada gösterilirken bu suçları işlemesi halinde devlet başkanının makamına layık olamadığını ve görevini icra edemeyeceğini işaret etmektedir.⁴⁷² Oysa Türkiye’de benimsenen mekanizma, yalnızca seçilmeye engel suçlar bakımından bir anlam ifade etmektedir. Esasen bu durum parlamenter sistem unsurlarına başkanlık sisteminin belli bazı noktalarının enjekte edilmesinden de ortaya çıkmıştır denilebilir.

⁴⁷² Ancak ABD’de belli bazı siyasi saiklerle impeachment olarak nitelendirilebilecek suçlar için işlemediği de görülmüştür. Bu durum yine de anayasal olarak görevden alınma sonucunu doğurduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Oysaki Türkiye’de anayasal anlamda görevden alınmamaktadır.

5. SONUÇ

Modern devlete dönüşüm sürecinde, devletin olduğu her yerde karşımıza çıkan devlet başkanı devletin en eski organlarından biri olarak ifade edilmektedir. Günümüz çağdaş hükümet modelleri içerisinde de anayasanın kendisine sağladığı yetkiler, statüsü, ulusal ve uluslararası alandaki siyasi rolü gibi birtakım unsurlar açısından devlet başkanlığı makamı önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. İlk halinden çağdaş devlet sistemlerindeki görüntüsüne kadar geçirdiği dönüşüm göz önüne alındığında, öğretilerde devlet başkanının göreve geliş usulüne göre devlet şekilleri monarşi ve cumhuriyet olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Monarşilerde, ilk görünümü itibariyle mutlak ve sınırsız bir iktidar olarak karşımıza çıkan ve kral, imparator, monark, padişah, han, sultan gibi isimlerle ifade edilen devlet başkanı, iktidara karşı başlatılan mücadeleler ile bu mücadelenin konusu haline gelmiştir. Monarşi olarak ifade edilen bu devlet şekillerinde sınırsız iktidar, hürriyet mücadelesi neticesinde sınırlandırılmış ve parlamentoların kurulup güçlenmesiyle birlikte sembolik konuma doğru gerilemiştir. Özgürlük mücadelesi içerisindeki hak arayışında temelleri atılan kuvvetler ayrılığı ile birlikte monarşiler yerine yeni bir devlet şekli olan ve dar anlamda monarşilerin tersi olarak ifade edilen cumhuriyetler olarak kurulmuştur. Sınırsız yetkideki ve kutsal bir kimlikteki monarkın yerini sembolik yetkide ve bu yetkilerinin yokluğuna paralel olarak sorumsuz bir cumhurbaşkanı almıştır. Genel olarak cumhuriyetlerde devlet başkanı cumhurbaşkanı tabiriyle ifade edilmektedir. Ancak devlet başkanının, her tür devlet sisteminde, hangi isimle adlandırılırsa adlandırılınsın devletin en üst makamını temsil eden kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Hiç şüphesiz, tarihsel bu dönüşümde devlet başkanının yetkileri ve sorumsuzluğu prensibi ciddi bir değişim geçirmiştir. Aynı zamanda yetki ve sorumluluk esas, kuvvetler ayrılığı teorisiyle şekillenen hükümet sistemleri içerisinde farklı şekillerde de tezahür edebilmektedir. Bu dönüşüm içerisinde devlet başkanının yetkilerinin yanı sıra en önemli konulardan birisi sorumluluğu hususu olmuştur. Zira çağdaş rejimlerde hiç kimse hukukun üstünde yer işgal edemez. Öğretilerde siyasi erklerin sorumluluğu hususu ise genel olarak hukuki, siyasi ve cezai sorumluluk olarak üç başlık altında incelenmektedir.

Hukuki sorumluluk özel hukuk bağlamında malvarlığıyla olan sorumluluğu ifade etmektedir. Siyasi sorumluluk ve cezai sorumluluk ise birbirinin kaynağını oluşturan tarihi dönüşüm süreci, gerçekleştirilen makamların siyasi olması ve doğrudukları sonuçların aynı alan içerisinde gerçekleşmesi sebebiyle belli noktalarda iç içe geçmiş iki sorumluluk alanını

oluşturmaktadır. Siyasi sorumluluk en kısa tabiriyle yönetenlerin yönetilenlere karşı olan sorumluluğunu, hesap verme yükümlülüğünü ifade etmektedir. İngiltere parlamentosunda “impeachment” adı verilen cezai sorumluluk uygulamasının zaman içerisinde kabine üyelerini meclisin emrinde tutmak ve baskılamak amacıyla kullanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Impeachment tehdidiyle karşılaşan yöneticiler ölüm cezalarına kadar varan ağır cezalarla karşılaşmaktansa istifa etmeyi tercih etmişlerdir. İngiliz siyasi sistemindeki impeachment uygulaması bugün karşımıza çıkan siyasi sorumluluk mekanizmasına kaynaklık etmiştir de denilmektedir.

Cezai sorumluluk ceza hukukundan doğan, siyasi ve hukuki sorumluluğa nispeten daha ağır yaptırımların olduğu bir sorumluluk alanıdır. Zira bu sorumluluk alanı devlet başkanının suç işlemesiyle ortaya çıkmaktadır. Her bireyde olduğu gibi bu alanda devlet başkanı ceza mahkemelerinde yargılanmakta ve ceza hukukunda karşılık bulan birtakım yaptırımlarla karşılaşmaktadır. Cezai sorumluluğun siyasi sorumlulukla etkileşimde olduğu kuşkusuzdur. Zira yaptırımların uygulanabilmesi ya da cezai sorumluluğun gerçekleştirilmesine yönelik yargılamanın yapılabilmesi adına görevden alma yahut uzaklaştırma gibi politik birtakım sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak doğrudan siyasi yaptırım amacı taşımaması dolayısıyla ve bu yola siyasi memnuniyetsizlik gerekçeleriyle başvurulmadığı için siyasi sorumluluk anlamı taşımayacaktır. Buraya kadar, temel kavramlar çerçevesinde bahsettiğimiz devlet başkanı ve sorumluluğu esasından sonra, Türk Anayasa hukuku tarihinde cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu anlatılmıştır. Zira devlet başkanının yetkileri ve sorumsuzluğu anlayışındaki bu dönüşüm Türk Anayasa hukuku tarihinde de benzer şekilde karşılık bulmaktadır. Anayasal süreç anlatılırken 2017 öncesi dönemden bahsedilmiş dolayısıyla 1982 Anayasası başlığı altında, değişiklikten önceki durum izah edilmiştir.

Önceleri Osmanlı yönetim anlayışına uygun olarak, devlet başkanı sıfatını haiz padişahın iradesini şer-i konular dışında bağlayan bir güç bulunmamaktadır ve bu durum yalnızca ilahi bir sorumluluk yüklemektedir. Daha sonraları Sened-i İttifak ile başlayan iktidarın sınırlandırılmasına ilişkin hareketler padişahın olmasa da ona ait yetkileri kullanan birtakım kişilerin sorumluluğuna gitme yolunu açmıştır. Ancak padişahın sorumluluğunu hukuken kabul eden bir mekanizma getirilmemiştir. İlk yazılı anayasa olma özelliğini taşıyan 1876 tarihli Kanun-ı Esasi’de de mutlak hakimiyetin sahibi padişaktır. Bu Anayasayla birlikte parlamento kurulmuş ve padişahın kişiliği monarşik anlayışa benzer şekilde dokunulmaz ve sorumsuz olarak kabul edilmiştir. Daha sonra savaş yıllarında kabul edilen, 1921 Anayasası diğer bir ifadeyle Teşkilat-ı Esasiye Kanununda ise devlet başkanlığı kurumuna yönelik

herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Zira bu dönemde ülke milli mücadele dönemindedir ve kurulmuş yeni meclisin saltanat taraftarlarına karşı üstün otoritesini koruma eğilimi mevcuttur. Bu bakımdan bu dönemde 1923 yılına kadar ülkede bir devlet başkanlığı makamı yoktur. 1923 yılında ise cumhuriyetin ilanı ile beraber cumhurbaşkanlığı makamı kurulmuştur. 1924 Anayasasının kabulünün ardından kurumsallaşmaya gidilmiş ve cumhurbaşkanının yetkileri sembolik düzeyde olup çok geniş tutulmamıştır. Yine cumhurbaşkanının vatana ihanet halinde görevine ilişkin suçlardan sorumlu olacağı düzenlenmiştir. Kişisel suçlarından dolayı ise milletvekili dokunulmazlığından yararlanacağı belirtilmiştir. 1961 anayasasıyla beraber ülkemizde uzunca bir süre varlığını sürdürecektir olan parlamenter sistem benimsenmiştir. Bu Anayasa ile cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı sorumlu olacağı düzenlenmiştir. Ancak 1924 Anayasasında olduğu gibi kişisel suçlara ilişkin ayrı bir belirleme yapılmamıştır. Söz konusu düzenleme 2017 yılında yapılacak Anayasa değişikliğine kadar varlığını sürdürmüş ve uzun yıllar yapılacak tartışmaları başlatmıştır. Bu değişikliğe kadar geçen süreçte, vatana ihanet suçu kanuni düzenlemelerde bulunmamaktadır. Ancak TBMM bu suçun nitelendirmesini yapacaktır. Özellikle dönemin içtüzüğündeki düzenlemeyle ceza kanununda gösterilen suç ya da suçların vatana ihanet olarak Meclis tarafından nitelendirileceği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı 1961 Anayasasında, milletvekillerinin üçte birinin teklifi üzerine birleşik toplantıda alınacak milletvekillerinin üçte iki oy çoğunluğunun kararıyla Yüce Divan'a sevk edilirken; 1982 Anayasasında bu oran üçte birinin teklifi üzerine milletvekillerinin dörtte üçünün kararıyla sevk edilebilecektir. Üstelik cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevki halinde görevinin sona erip ermeyeceğine ilişkin de bir açıklık mevcut değildir. Ancak doktrindeki baskın görüş Yüce Divan'a sevk edilen cumhurbaşkanının görevinin sona ereceği yönündedir. Her iki dönemde de cumhurbaşkanının kişisel suçlarına ilişkin ayrıca bir düzenleme yoktur ve doktrinde pek çok görüş ileri sürülmüştür. Tüm bu görüşlerin ortak noktası ise cumhurbaşkanının hukukun üstünde olmadığı ve doğal olarak her vatandaş gibi kişisel suçlarından dolayı sorumlu olduğudur. İlk kısımda izah edilen bu tarihsel süreçte, uzun bir şekilde tartışmalara yer verilmemiş zira pratikte yeni bir sistem getirildiği için tartışmaların bir önemi kalmamıştır. Zira 6771 sayılı kanunla 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ülkemizde birçok konuda köklü değişiklikler getirmiştir. En önemlisi ise hiç kuşkusuz hükümet sistemine yönelik yapılan değişikliktir. Hükümet sisteminin niteliği ve isimlendirmesi konusunda öğretilerde görüş birliği yoktur fakat parlamenter hükümet sisteminin terkedildiği aşikardır. Yürütme yetkisi tek başına cumhurbaşkanına bırakılmış ve başkanlık sisteminde başkana tanınan yetkilerin yanı sıra parlamenter sistemde yer alan

birtakım unsurlar da eklenerek yeni bir sistem ortaya konmuştur. Bu bakımdan literatürde karma sistemler havuzunda olan bir hükümet sistemi ortaya çıkarılmıştır da denilmektedir. Yeni bir hükümet sisteminin de varlığı göz önüne alındığında, cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu hususunun daha iyi anlaşılması açısından karşılaştırmalı sistemler içerisindeki konumunun tespit edilmesi önemli ve gereklidir. Bu bakımdan başkanlık sisteminin kurucusu ve kuvvetler ayrılığıyla en uyumlu örneği olan ABD ve ardından başkanlık sistemini Türkiye’de olduğu gibi, kendi ülkesine özgü biçimde uyarlayan Brezilya, Arjantin ve Paraguay ülkeleri incelenmiştir. Latin Amerika ülkeleri tercih edilirken özellikle yasama yürütme erklerinin birbirleri karşısındaki konumu, benzerlik durumu göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca başkanın cezai sorumluluğuna ilişkin anayasal hükmün uygulandığı somut örnekler barındıran ülkeler tercih edilmiştir.

ABD’de başkanın cezai sorumluluğu impeachment adı verilen anayasal mekanizmanın harekete geçirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Görevden alma prosedürü de olan impeachment sonucu Temsilciler Meclisi'nin basit çoğunluğuyla suçlandırılan başkan Senato’ya sevk edilmekte ve Senato’nun üçte iki oy çoğunluğuyla görevden alınmaktadır. Görevden alma kararına ek olarak ayrıca fahri veya ücretli bir federal görevde bulunmaktan yasaklama yönünde de bir karar alınabilmektedir. Impeachment prosedürü “ihamet, rüşvet ve diğer ağır cürümler ve kabahatler” olarak anayasada ifade edilen durumlarda işletilmektedir. Görevden alınan başkan için gerekli görülürse sıradan bir vatandaş gibi olağan mahkemelerde dava açılabilir. Arjantin ve Paraguay anayasalarında da durum pek farklı değildir. Impeachment süreci burada juicio politico-siyasi yargılama olarak adlandırılmaktadır. Temsilciler Meclisi her iki ülkede de, düşük performans, görev yerine getirilirken işlenen suçlar ve ortak suçlardan dolayı süreci başlatabilecektir. Brezilya’da ise durum diğer ülkelere oranlar daha karmaşıktır. Başkana yönelik impeachment prosedürü Anayasa dışında 1079 sayılı kanunlarında ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre başkanın cezai sorumluluğu, sorumluluk suçları, ortak suçlar ve kişisel suçlar olmak üzere üç bölümde düzenlenmiştir. Başkan görev süresi içerisinde kişisel suçlarından dolayı yargılanması mümkün değildir. Ortak suçlar olarak tanımlanan suçlardan dolayı sorumluluğu ise yalnızca görevin icrasıyla alalı olarak işlediği her türlü suçu kapsamaktadır. Ortak suçlardan dolayı yargılamayı Federal Yüksek Mahkeme gerçekleştirmektedir. Diğer sorumluluk suçlarından dolayı ise süreç Senato’da tamamlanmaktadır. Ancak her halükarda impeachment prosedürü Temsilciler Meclisi ile başlatılmaktadır. İfade edilmelidir ki tüm bu ülkelerde görevden alma prosedürünün başlatılmasında tek yetkili Temsilciler Meclisi’dir. Ayrıca sürecin

başlatılması için mecliste özel bir oy çoğunluğu aranmamaktadır. Sürecin genel işleyişinde aranan oy çoğunlukları da benzerlik göstermektedir. Nitekim Arjantin, Paraguay ve Brezilya (ortak suçlar hariç) ülkelerinde Temsilciler Meclisi'nin üçte iki oy çoğunluğuyla Senato'ya sevk edilen başkan, yine Senato'da üçte iki oy çoğunluğuna ulaşılması neticesinde görevden alınacaktır. Paraguay haricinde diğer ülkelerde, impeachment sonucunda görevden alınan başkan hakkında Senato'ya, kamu görevinden yasaklama noktasında ek yaptırım uygulayabilme hakkı tanınmıştır. Ayrıca yine Brezilya haricinde diğer ülkelerde başkan Senato'da tarafından görevden alınana kadar görevine devam edebilecektir. Brezilya'da ise Senato tarafından süreç sonlandırılana kadar en az 180 gün görevi askıya alınmaktadır. Eklemek gerekir ki, ABD'deki ihanet suçu başta olmak üzere düşük performans olarak ifade edilen suçlar impeachment prosedürünün ağırlıklı olarak özellikle Latin Amerika'da siyasi olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. Nitekim bu ülkelerde siyasi istikrarın kaynağı ve istikrarsızlığın baş sorumlusu olarak devlet başkanları görülmüştür. Hem yolsuzlukla mücadele anlayışı hem de devlet başkanının temiz olması fikri bu yönde düzenlemelere itmiştir. İncelenen örneklerde de genel olarak başkanların suçlandırılması, bu anlayış çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Hiç şüphesiz impeachment ya da juicio politico prosedürünü, diğer bir ifadeyle başkanın cezai sorumluluğuna gidilebilmesini sadece anayasal hükümler ile değerlendirmek bir eksikliklerdir. Zira bir sistemin işleyişi aynı zamanda, siyasi partilerin konumu, ideolojik yakınlıkları yahut disiplinsizlikleri, anayasal devrim, yargı erkinin gücü ve bağımsız konumu, kamuoyu ve baskı gruplarının rolü, bağımsız medya kuruluşları ve bunun gibi birçok sosyal, kültürel ve siyasi etmeden etkilenen bir konjonktürel bir bütündür. Ancak bunların hepsiyle değerlendirebilmek her biri ayrı bir tez konusu olan daha kapsamlı araştırmaları gerektirmektedir. Dolayısıyla bu kısımda yalnızca etkilendiği ölçüde diğer etmenlerle birlikte, temel olarak anayasal hükümler ve ilgili kanun hükümleri çerçevesinde başkanın cezai sorumluluğunu değerlendirilmiştir. Son kısımda ise çalışmanın ana konusu olan, 6771 sayılı kanunla yapılan değişiklikler neticesinde yenilenen, cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu durumunu ele alınmıştır.

İlgili düzenleme neticesinde 105.madde ile cumhurbaşkanı için görev ve kişisel suç ayrımı kaldırılarak her türlü suçundan dolayı sorumluluğunun yolu açılmıştır. Ayrıca cumhurbaşkanının soruşturma usulü de önceki düzenlemelerden farklı olarak kademelendirilmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasında bulunabilmek için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun önerge vermesi gereklidir.

İkinci aşamada ise bu iddianın kabul edilerek meclis üye tamsayısının beşte üçünün oy çoğunluğuyla soruşturma açılması kararı yer almaktadır. Son aşamada ise meclisin yaptığı soruşturma sonucunda meclis üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyu ile Yüce Divan'a sevk edilecektir. Yüce Divan tarafından yapılan yargılama neticesinde seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen cumhurbaşkanı görevden alınacaktır.

105.maddede öngörülen bu düzenleme birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz en önemli eleştirilerden birisi suçlandırma aşamalarında giderek artan oy oranlarıdır. Özellikle ilk kademe olan suç iddiasında bulunabilmek için dahi en az 301 milletvekilinin öngörülmesi yüksek bir oran iken en az 400 milletvekiline ulaşılması neredeyse imkansız bir rakam olacaktır. Oysaki her türlü suçundan sorumlu olduğu düzenlenen cumhurbaşkanı için herhangi bir suç iddiasında bulunulmasının da diğer ülkelerde olduğu gibi herhangi bir kişinin ileri sürmesine ya da en azından düşük oy oranına bağlanması gerekirdi. Bu bakımdan Meclisin sık sık cumhurbaşkanının suç işlediği iddiasıyla meşgul edilmesi durumu eleştiri olarak yöneltilebilir. Fakat bu konuda da diğer ülkelerde olduğu gibi iddianın Meclis gündemine alınabilmesi için; kuvvetli delillerle ve belgelerle durumun temellendirilmesi, Meclis Başkanının salâhiyetine bırakılması yahut bunun için oluşturulmuş özel yargı komitelerinin değerlendirilmesine bırakılması gibi daha hukuki ve pratikte mümkün çözümler ileri sürülebilir. Söylenebilir ki impeachment yoluyla ülkemizdeki gibi görevden alma usulünün uygulandığı ülkelerde üç aşamalı bir sistem yoktur.

Bu konuda cezai sorumluluk prosedürünün özellikle üçte iki oy çoğunluğundaki rakamsal benzerliğe bakılarak, impeachment standartlarına uygun olduğu sistem savunucuları bakımından iddia edilmektedir. Açık bir biçimde ifade etmeliyiz ki cumhurbaşkanına yönelik bu cezai sorumluluk prosedürü impachment standartında değildir. Türkiye'deki cezai sorumluluk prosedürü oy oranlarına ilişkin rakamlar hariç tutulacak olursa, parlamenter sistemdeki başbakan ve bakanların meclis soruşturması usulüyle çok benzerdir. Rakamsal olarak Yüce Divan'a sevk için öngörülen üçte iki oy çoğunluğuna bakarak impeachment ile benzer olduğunu savunmak yanlıştır. Üçte iki oy çoğunluğu karşılaştırmalı bölümde de incelenen tüm ülkeler açısından Senato aşamasında görevden alma için öngörülen bir orandır. 1982 Anayasasının öngördüğü düzenlemede ise bu oran yargı organına sevk için aranan bir orandır. Ayrıca impeachment yasamanın eline kullanılan bir denge ve denetleme mekanizması araçlarındandır. Dolayısıyla yasama safhasında görevden alma ya da almama ile yahut başkanın istifası ile sonlanmaktadır. Fakat Türkiye'de ise

anayasanın açık hükmü neticesinde yalnızca, Yüce Divan tarafından verilen seçilmeye engel bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde son cumhurbaşkanı görevden alınacaktır.

Bu noktada eleştiriye açık diğer bir husus ise cumhurbaşkanının “ancak seçilmeye engel bir suçtan” hüküm giymesi halinde görevden alınmasıdır. Şöyle ki her türlü suçundan dolayı sorumlu tutulan ve yargılanması sağlanan cumhurbaşkanının sınırlı suçlardan dolayı görevden alınması sorumluluk amacıyla bağdaşmamaktadır. Zira bir Anayasada devlet başkanının cezai sorumluluğu mekanizmasında sorumlu tutulabildiği suçlar esas olarak o makamın saygınlığıyla bağdaşmayan halleri göstermektedir. Aynı zamanda bu suçların işlendiği sabit olduğu takdirde artık devlet başkanının makamına layık olamadığını ve görevini icra edemeyeceğini işaret etmektedir. İzah edilen bu durum Türkiye’de tüm suçlar olarak belirlenmişken, Yüce Divan kararında yalnızca seçilmeye engel suçların görevden alınmaya sebep olması, ilk başta öngörülen amaçla bağdaşmamaktadır. Bu durumda bir cumhurbaşkanının işlediği sabit olduğu takdirde eğer görevden alınmayacaksa, her türlü suçundan dolayı sorumlu tutulması ve Yüce Divan’da yargılanması ne gibi bir mantıkla açıklanmaktadır? Eğer gerçekten adi bir suçundan dolayı göreve son vermeyi layık görmüyorsa yargılamayı görev sırasında gerçekleştirmesinin amacı nedir? Kanaatimizce düzenlemenin amacıyla vardığı sonuç örtüşmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki görevden alma mekanizması pratikteki gerçeklikleri bir yana bırakacak olursak yalnızca seçilmeye engel bir suçtan dolayı anlam ifade etmektedir. Hem karşılaştırmalı hukuk içerisinde incelenen ülkelerde hem de diğer başkanlık sisteminin haiz olduğu ülkelerde, başkanın sorumlu tutulduğu tüm hususlar bir ayırım gözetilmeden görevden alınmasını sağlayabilmektedir. Özetle Türkiye’de her türlü suçtan dolayı başlayabilen bir süreç ancak ve ancak seçilmeye engel bir suç işlenmesi halinde gerçek manasına kavuşmaktadır.

Türkiye’de ayrıca görevden ayrılmış cumhurbaşkanları için de aynı prosedürün uygulanacağı düzenlenmiştir. Tüm bu açıklamalar neticesinde ulaşılan sonuçlardan birisi şudur ki Türkiye’de öngörülen cezai sorumluluk prosedürü, görevden alma ve şahsi bir cezalandırma yoluna gitme amacı taşıyan bir prosedür değildir.

Düzenlemeye getirilen eleştirilerden bir diğeri de suç ayırımının olmamasıdır. Zira görev suçu ile kişisel suçların aynı düzeyde tutulması ve hatta görevden sonrası için de bu prosedürün sürdürülmesi ve ancak ağır derecedeki görev suçundan dolayı yargılamada bile görevine devam edebiliyor olması sorunsalını da ardı sıra getirecek pek çok hukuki anlamsızlığa sebep olacaktır. Şöyle ki vatana ihanet gibi ağır bir suçtan yargılanan cumhurbaşkanı bu süre zarfında anayasadaki açık hüküm gereği, seçimleri yenileme

dışındaki tüm yetkilerini kullanmaya devam edebilecektir. Örneğin, ütöpk bir ihtimal de olsa, yargılamasını yapan Yüce Divan'ın üyesini dahi sanık sıfatını taşıyorken atayabilecektir. Bu bakımdan cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında öngörülen düzenlemedeki gibi, görev ve kişisel suç ayırımı yapılarak bir düzenleme yapılması, kişisel suç mantığına ve karşılaşılabilecek sorunlara karşı daha makul yol olarak ifade edilmektedir.

Düzenlemenin en önemli tartışma alanlarından bir diğeri de Yüce Divan'ın görev alanına ilişkin oluşturduğu çelişkidir. Nitekim 105.madde ile cumhurbaşkanının her türlü suçundan dolayı yargılanması Yüce Divan'a bırakılırken, Yüce Divan'ın görev alanını belirleyen 148.maddede ise cumhurbaşkanı yalnızca görev suçlarından dolayı yargılanacak kişiler arasında sayılmaktadır. Bu da Yüce Divan'ın cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı sorumlu olup olmadığına yönelik yeni bir tartışmayı başlatmaktadır. 105.maddedeki özel düzenlemeye karşılık 148.maddedeki düzenlemenin uyarlanmayışı Anayasa koyucu tarafında bir “unutma” durumu hasıl olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla iki hukuk kuralı arasındaki bu çatışmanın giderilmesi gerekecektir. Aynı tarihli ve aynı düzeydeki bu iki hüküm karşısında 105.madde, cumhurbaşkanına ilişkin özel bir hususu düzenlemesinden dolayı, 148.madde karşısında özel hüküm addedilerek öncelikle uygulama alanı bulacaktır. Anayasal hükümlerin birbiriyle çatışması tabi ki beklenemez ancak Anayasa değişikliğinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olması pek çok hususun unutulması veya eksik düzenlenmesine sebep olmuştur. Bu düzenleme de onlardan sadece birisidir.

Bu düzenleme ayrıca, görevden önce işlenmiş suçlar konusunda da pek çok sorun barındırmaktadır. Her ne kadar bu konuda henüz geniş bir yelpazede fikir beyanatı söz konusu olmasa da denilebilir ki 105.madde geriye teşmil edilemez. Diğerk bir ifadeyle cumhurbaşkanının görevinden önce bir suç işlediği iddiası ortaya atıldığında 105.madde hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır. Zira 105.madde kişi yönünden yetki içeren bir kuraldır ve aynı zamanda anayasanın lafzı da bunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu konuda anayasal bir boşluk mevcuttur. Pek tabi Anayasanın her ihtimali ayrı ayrı düzenlemesi beklenemez. Nitekim karşılaştırmalı bölümde incelenen ülkelerde de bu husus ayrıca düzenlenmemiştir. Tek ayrıntılı düzenlemeye giden ülke ise Brezilya'dır.

Türkiye'de yıllarca bu husus tartışılmıştır. Mevcut düzenlemeden önce kişisel suçlar ve göreve gelmeden önce işlenmiş suçlar açısından, şu anda ise göreve gelmeden önce işlenmiş suçlar açısından ne olacağı hususu boşluk barındırmaktadır. Özellikle cumhurbaşkanının dokunulmazlığının var olup olmadığı tartışmaları üzerine hususun, yeni düzenlemeler ile doldurulmayıp hala anayasal doktrine bırakılmış olması izaha muhtaçtır. Hiç şüphesiz

mevcut durumda cumhurbaşkanı, dokunulmazlıktan daha büyük bir zırhla korunmaktadır. Ancak görevden önce işlendiği iddia edilen suçlar bakımından aynısı söylenemeyecektir. Hüküm bulunmayışı karşısında pozitif hukuk açısından her birey gibi yargılanması söz konusu olabilecektir. Ancak Anayasa koyucunun bu kadar korunaklı bir alan oluşturduğu cumhurbaşkanı için bunu istemeyeceği de bir gerçektir. Bu bakımdan Brezilya'daki sisteme benzer yeni bir sistem önerilebilir. Nitekim görev süresi içerisindeki suç iddiaları bakımından yargılanmasının görev süresinin sonuna bırakılması mümkün olacaktır. Yasama dokunulmazlığı gibi istisnai bir alanın genişletilemeyeceği eleştirilerine karşı, cumhurbaşkanı hakkında bu türlü suç iddialarına karşı şahsi bir dokunulmazlık alanı bırakılabilecektir. Yahut eski düzenlemedeki anlayışa paralel bir şekilde, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar gibi atanmış kişilere tanınan dokunulmazlıktan cumhurbaşkanının esirgendiğini düşünmenin mümkün olmadığı iddiası ileri sürülebilecektir. Açıkça belirtmek gerekir ki en uygun çözüm yolu tabii ki de anayasal bir düzenlemeyle sağlanacaktır. Dolayısıyla görev süresinde yargılanmasının mümkün olmadığı ama bunun pozitif hukuktaki hangi hukuksal dayanakla gerçekleştirileceği sorunu ortadan kalkacaktır.

Sistem değişikliğinin bir sonucu olarak eski cumhurbaşkanlarının yargılanması hususu ortadan kalkmıştır. Zira içtüzükte eski başbakan ve bakanların yargılanmasına ilişkin usul ayrıca düzenlenmişken, cumhurbaşkanları hakkında bir belirleme yapılmamıştır. Parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanı ifadesinin yürütmenin tek başına sahibi olan cumhurbaşkanını karşılamadığı muhakkaktır. Yinelemek gerekir ki Meclisin bu konuda ayrı bir düzenleme öngörmeyişinin unutmadan kaynaklı değil, böyle bir durumun ortaya çıkmasının zayıf ihtimali düşüncesinden kaynaklı olduğu kanaatindeyiz.

Eski cumhurbaşkanı sıfatını haiz kişiler, yeni sistem içerisinde de cumhurbaşkanı sıfatını kazanmış olmaları durumunda, görevden önce işlenmiş görev suçu sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki kanaatimiz, ayrı bir düzenleme yapılmayışı ve suç ve cezaların geriye yürümeyişi genel hukuk kaidesi karşısında, ancak vatana ihanet suçundan dolayı sorumlu tutulabileceğidir. Dolayısıyla vatana ihanet suçunun nitelendirilmesi TBMM tarafından yapılacak ve ancak bundan dolayı sorumluluğu söz konusu olacaktır. Zira Meclisin önceki içtüzüğünde de görevden ayrılmış cumhurbaşkanları hakkında görev suçundan dolayı ancak vatana ihanet prosedürü çerçevesinde sorumlu tutulacağına ilişkin ayrı bir düzenleme bulunmaktaydı.

Tüm bu hususlar çerçevesinde söylenebilir ki, her türlü suçundan dolayı sorumlu tutulan cumhurbaşkanının, cezai sorumluluğuna ilişkin öngörülen düzenleme, her türlü sorunu

çözmeye matuf gibi sunulsa da detaylandırıldığında, pek çok sorunu barındırdığı görülecektir. Benimsenen yeni hükümet sistemine paralel hükümet sistemlerine bakıldığında pek de benzer olmadığı görülecektir. Ancak her halükarda diğer impeachment düzenlemelerinde olduğu gibi hantal ve işletilmesi güç bir mekanizma olduğu muhakkaktır. Son olarak, 105.maddedeki düzenlemenin tüm zorluklarıyla beraber, kanunlara dayalı olduğundan, tam bir cezai sorumluluk mekanizması olduğunu ve siyaseten harekete geçirilmeye tam anlamıyla kapalı olduğunu ifade etmeliyiz. Böylece diğer impeachment örneklerindeki gibi siyasi sorumluluk mekanizması olarak kullanılıp kullanılmadığı durumu söz konusu olamayacaktır.

KAYNAKLAR

- Aldıkaçtı, O. (1960). *Modern Demokrasilerde ve Türkiye’de Devlet Başkanlığı*. Doçentlik Tezi. İstanbul: Kor Müessesesi.
- Aldıkaçtı, O. (1973). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. (İkinci Baskı). İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Aliefendioğlu, Y. (2011). 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının Yürütme İçerisindeki Yeri, Seçimi ve Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 94, 336.
- Alkan, H. (2018). (Birinci Baskı). *Kurumsalcı Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Anayurt, Ö. (1997). 1924 Anayasası’nda Meclis-Yürütme İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13 (39).
- Anayurt, Ö. (2018). *Anayasa Hukuku Genel Kısım*. (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Armağan, S. (1978). *1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu*. İstanbul:Fakülteler Matbaası.
- Arslan, Ç. (1999). *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Artuk, M.E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2006). *Ceza Hukuku Genel Hükümler I*. (İkinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aslan, M. Y. (2009). Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi. *TBB Dergisi*, 82.
- Atar, Y. (2012). *Türk Anayasa Hukuku*. (Yedinci Baskı). Konya: Mimoza Yayınları.
- Atar, Y. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (On İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aykanat, T. (2018). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 112.
- Balbuena-Pérez, D. (2013). El juicio político en la Constitución paraguaya y la destitución del presidente Fernando Lugo = Impeachment, the paraguayan constitution, and the impeachment of president Fernando Lugo. *Revista de Derecho Político*, 1(87). 356-398.
- Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilat Hukuku Cilt I*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bazan, E. B. (December 9, 2010). Impeachment: An Overview of Constitutional Provisions, Procedure, and Practice. *Congressional Research Service*, 22.
- Black, C.L. JR. (1974). *Impeachment: A Handbook*.(First Edition). New Haven and London:Yale University Press.
- Boz, U. S. (2008). 1982 Anayasası Uyarınca Cumhurbaşkanı’nın Cezai Sorumluluğu. *Suç ve Ceza Dergisi*, 3(156), 151-210.
- Close, D. (2017). “*Latin American Politics: An Introduction*”. (Second Edition). Canada: The University of Toronto Press, 61.
- Cole, J. P. and Garvey, T. (October 29, 2015). *Impeachment and Removal*. Congressional Research Service, 8.

- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(36), 2017, 20.
- Çağlar, B. (1989). *Anayasa Bilimi (Bir Çalışma Taslağı)*. İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Çoban, A. R. ve Erdağ, A. İ. (2008). Göreviyle İlgili Olmayan Kişisel Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması. *TBB Dergisi*, 75, 179.
- Doğan, İ. Doğan, İ. (2017). Türk Tipi Başkanlık Modeli Bağlamında 2017 Anayasa Değişikliğinin İrdelenmesi. (Ed. Doğan, İ., Ünver, S.). *Dört Kitada Başkanlık Sistemi*. Ankara: Astana Yayınları.
- Doval, G. P. and Actis, E. (2016). The Political and Economic Instability of Dilma Rousseff's Second Government in Brazil: Between Impeachment and the Pragmatic Turn. *India Quarterly*, 72(2), 120–131.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım Cilt: I)*. (On İkinci Bası). İstanbul: Beta Basımevi, 258.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Sistemler*. (Çev. Teoman Tunçdoğan). İstanbul: YeniYüzyıl Kitaplığı.
- Ekinci, A. ve Yıldırım, S. (2017). Latin Amerika'da Başkanlık Sistemi Örnekleri-Brezilya. *Dört Kitada Başkanlık Sistemi*. (Ed. Doğan, İ., Ünver, S.). Ankara: Astana Yayınları,
- Erdağ, A. İ. (Haziran 2008). "Yüce Divan". *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 174.
- Erdoğan, M. (2015). *Anayasal Demokrasi*. (On İkinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Ankara: Hukuk Yayınları.
- Eren, F. (2010). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Erim, R.O. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. (Birinci Baskı). İşaret Yayınları.
- Fendoğlu, H. T. (2018). *Anayasa Hukuku*. (Birinci Baskı). Ankara yetkin yayınları, 572.
- Feyzioğlu, M. (1991-1992). Yasama Dokunulmazlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 42(1-4), 27.
- Feyzioğlu, M. (2006). *Meclis Soruşturması*. Ankara: Savaş Yayınevi, 26-27.
- Firmage, E. B. (1973). The Law of Presidential Impeachment. *Utah Law Review*, 681(1973), 682-687.
- Gerhardt, M.J. (2018). *Impeachment: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.
- Gölcüklü, F. (1962). Ceza Hukuku Açısından 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 290.
- Gören, Z. (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*. (İkinci Baskı). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.
- Gören, Z. (2015). *Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, 68.
- Göze, A. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Gözler, K. (2001). *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözler, K. (2008). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Basımevi.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt 2*. (Birinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözler, K. (2013). *Yorum İlkeleri*. Tebliğ. Ankara: TBB Yayınları.
- Gözler, K. (2016). *Devletin Genel Teorisi*. (Yedinci Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. (On Beşinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (İkinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözübüyük, A. Ş. (2008). *Anayasa Hukuku*. (On Altıncı Baskı). Ankara:Turhan Kitabevi.
- Gülener, S. ve Miş, S. (Şubat 2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemi. *SETA Analiz*, 14(24), 190.
- Gülfidan, O. S. (2010). *Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güriz, A. (1955). İngiltere’de İcra Vekillerinin Mesuliyeti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 140.
- Güriz, A. (2011). *Hukuk Başlangıcı*. (On Üçüncü Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hinojos, V.J. and Perez-Linan, A. (2006/2007). Presidential Survival and the Impeachment Process: The United States and Colombia. *Political Science Quarterly*, 121(4), 663.
- Hochstetler, K. (2006). Rethinking Presidentialism: Challenges and Presidential Falls in South America. *Comparative Politics*, 38(4), 401-418.
- İnceoğlu, S. (2002). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İnternet: ABD Anayasası (İngilizce),
https://www.constituteproject.org/constitution/United_States_of_America_1992?lang=en adresinden http://files.libertyfund.org/files/788/0084_LFeBk.pdf adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Arjantin Anayasası (İngilizce),
https://www.constituteproject.org/constitution/Argentina_1994?lang=en adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet:İncal/Türkiye kararı, Başvuru No. 41/1997/825/1031, KT: 09.06.1998.
<http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58197> adresinden 05.12.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet:<http://www.gazetadopovo.com.br/blogs/certas-palavras/conheca-os-autores-dos-37-pedidos-de-impeachment-contra-dilma/>, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Mainwaring, S. and Matthew, S. (July 1993). *Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal*.
https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/200_0.pdf, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet:http://www.chinadaily.com.cn/world/2016-09/02/content_26677631.htm, adresinden 29 Mart 2019’da alınmıştır.

- İnternet: “*Senate Manual*” Containing The Standing Rules, Orders, Laws, And Resolutions Affecting the Business of the United States Senate (§§170-195, pp. 223-23). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113.pdf>, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: 18 USC §201 düzenlemesi, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/201>, adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: 1924 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden 05 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: 1982 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>, adresinden 21 Eylül 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Bertolini, J. (30 Mart 2016). <https://chequeado.com/el-explicador/que-es-el-impeachment/>, adresinden 08 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Brezilya Federal Anayasası İngilizce metni için https://www.constituteproject.org/constitution/Brazil_2017?lang=en adresinden 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Cihaner, İ. (27 Mart 2017). “Referandum gerçekleri -2: Ömür boyu süren dokunulmazlık mı?”. *Birgün Gazetesi*, <https://www.birgun.net/haber-detay/referandum-gercekleri-2-omur-boyu-suren-dokunulmazlik-mi-152697.html>, adresinden 07 Temmuz 2018’de alınmıştır.
- İnternet: *Constitutional Grounds for Presidential Impeachment*. (February 1974). Report By The Staff Of The Impeachment Inquiry. Washington: U.S. Government Printing Office, 22-23. https://archive.org/details/constitutional_grounds_for_presidential_impeachment_-_house_judiciary_comm_staff_report_february_1974/page/n25, adresinden 16 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Cumhurbaşkanlığı sisteminde yüksek yargı organlarının yapısı nasıl değişti?. <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskanligi-sisteminde-yuksekk-yargi-organlarinin-yapisi-nasil-degisti,670681> adresinden 01 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- İnternet: For rules and procedure, https://www.senate.gov/reference/reference_index_subjects/Rules_and_Procedure_vrd.htm, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Government Publishing Office, “*The Rules of Procedure and Practice in the Senate when Sitting on Impeachment Trials*”. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-113/pdf/SMAN-113-pg223.pdf>, adresinden 12 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Görevin askıya alınmasına ilişkin kuralın anayasaya aykırı olduğuna ilişkin değerlendirme, <http://www.profesorgentile.com/n/algunas-precisiones-sobre-el-juicio-politico.html>, adresinden 12 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Hamilton, A., Jay, J. and Madison, J. (2001). *The Federalist*. The Gideon Edition Edited with an Introduction, Reader’s Guide, Constitutional Cross-reference, Index, and Glossary by George W. Carey and James McClellan. no.65, 339-340. http://files.libertyfund.org/files/788/0084_LFeBk.pdf adresinden 25 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Haşim Kılıç: ‘Bağlamaz ama emsal olabilir’ <http://www.milliyet.com.tr/hasim-kilic-baglamaz-ama-emsal>

- olabilir/siyaset/siyasetyazardetay/22.12.2012/1645068/default.htm, adresinden 06 Ocak 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Hidalgo, E. (24 Mayıs 2005). "La Corte Suprema y su intervención en el juicio político". <http://www.saij.gob.ar/enrique-hidalgo-corte-suprema-su-intervencion-juicio-politico-parlamentario-dacf070003-2005-05-24/123456789-0abc-defg3000-70fcanirtcod>, adresinden 09 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:Hidalgo, E. "Juicio Político"
https://www.hcdn.gob.ar/secparl/dgral_info_parlamentaria/dip/glosario/J/juicio_politico.html#nota1, adresinden 08 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet: <http://edition.cnn.com/WORLD/americas/9903/24/paraguay.01/>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır
- İnternet: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/303567.stm>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<http://portal.stf.jus.br/processos/downloadPeca.asp?id=309448575&ext=.pdf>, adresinden 29 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<http://www.abc.com.py/articulos/la-autentica-naturaleza-juridica-del-juicio-politico-23019.html>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:http://www.chinadaily.com.cn/world/2016-08/31/content_26661380.htm, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<http://www.editorajc.com.br/diferencas-entre-atos-estranhos-ao-exercicio-mandato-e-crimes-de-responsabilidade/>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: <http://www.historyplace.com/unitedstates/impeachments/nixon.htm>, adresinden 16 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<http://www.paraguay.com/nacionales/los-pasos-para-el-juicio-politico-118493>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:http://www.saij.gob.ar/doctrina/dacc030061-russo_pedano-jurado_enjuiciamiento.htm, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1981-38212018000100204, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/noticiaNoticiaStf/anexo/ADPF__378__Ementa_do_voto_do_ministro_Roberto_Barroso.pdf, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: <https://caj.fiu.edu/national-cj-systems/south-america/paraguay/>, adresinden 02 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<https://hyagootto.jusbrasil.com.br/artigos/320406732/o-presidente-da-republica-pode-ser-responsabilizado-por-atos-de-mandato-anterior>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: <https://jus.com.br/artigos/66901/classificacao-das-infracoes-penais>, adresinden 25 Mart 2019'da alınmıştır.
- İnternet: <https://lab.org.uk/paraguay-usaids-dubious-allies/>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://marcelafaraco.jusbrasil.com.br/artigos/147370740/o-poder-executivo-e-as-peculiaridades-do-cargo-de-presidente-da-republica>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=592053, adresinden 19 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://web.archive.org/web/20150923233850/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır

İnternet: <https://www.abc.net.au/news/2016-09-02/brazils-ousted-president-rousseff-appeals-to-supreme-court/7807658>, adresinden 29 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-18553813>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35922425>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: https://www.bbc.com/portuguese/noticias/2003/030210_machidb.shtml, adresinden 25 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46111281>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.cbc.ca/news/world/paraguay-s-president-impeached-1.182079>, adresinden 21 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.courts.vic.gov.au/court-system/appearing-court/oaths-and-affirmations>, adresinden 12 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.evrensel.net/haber/310828/cumhurbaskani-yeni-anayasa-ile-yargilanamaz>, adresinden 25 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.ft.com/content/6732cdc0-beef-11e1-bebe-00144feabdc0>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.hg.org/bribery.html>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.house.gov/the-house-explained>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/06/27/534574913/brazilian-president-michel-temer-is-formally-charged-with-corruption>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.nytimes.com/1992/09/30/world/brazil-s-house-impeaches-collor-suspended-he-faces-senate-trial.html>, adresinden 22 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.nytimes.com/2003/02/12/world/effort-to-impeach-paraguayan-leader-fails.html>, adresinden 07 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.politize.com.br/imunidade-do-presidente-como-funciona/>, adresinden 20 Mart 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.reuters.com/article/us-paraguay/paraguays-leftist-president-faces-impeachment-idUSBRE85L0PS20120622>, adresinden 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden 09 Eylül 2018'de alınmıştır.

- İnternet: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> adresinden 17 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet:<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/paraguay/9350682/Paraguay-President-Fernando-Lugo-impeached-by-Congress-over-land-dispute.html>, adresinden 20 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet:<https://www.theguardian.com/news/2016/aug/31/dilma-rousseff-impeachment-brazil-what-you-need-to-know>, adresinden 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: <https://www.ventanaabierta.edu.py/2016/10/11/juicio-politico-sus-pasos-casos-en-el-paraguay-la-constitucion-y-sus-garantias/>, adresinden 20 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/brazilian-congress-to-vote-on-removing-the-second-president-in-a-year/2017/08/02/d384f720-76e9-11e7-8c17-533c52b2f014_story.html?utm_term=.ae1e59ea7c63, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet:https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/bi_rule_of_law-toffoli_finalv2.pdf, adresinden 27 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/legislacao/regimento-interno-da-camara-dos-deputados>, adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Impeachment maddeleri, <http://www.historyplace.com/unitedstates/impeachments/johnson.htm>, adresinden 16 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: *Impeachment of William Jefferson Clinton*, President of The United States. Report of The Committee on The Judiciary House of Representatives. 105-830 (1998), 204. <https://www.congress.gov/105/crpt/hrpt830/CRPT-105hrpt830.pdf>, adresinden 16 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Juan José Domínguez. (17 Ekim 2018). <https://www.lavoz.com.ar/politica/preguntas-y-respuestas-sobre-que-es-y-como-se-hace-un-juicio-politico>, adresinden 12 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Komiteler, <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/comissoes/comissoes-temporarias>, adresinden 20 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Kyprianou/Kıbrıs kararı, Başvuru No: 73797/01, KT: 15.12.2005. İnternet: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71671> adresinden 05.12.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Lei N° 1.079, De 10 De Abril De 1950 (1079 sayılı kanun), http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/LEIS/L1079.htm, adresinden 22 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Matías, M. (13 Mayıs 2015). “El reglamento de la Comisión de Juicio Político habilita la "investigación" sobre la salud de Fayt?”, <https://www.lanacion.com.ar/politica/comision-juicio-politico-juez-carlos-fayt-nid1792392>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Olieman, S. L. (2012). *Regicide How the Public Opinion on Regicide Changed, Comparing Charles I (1649) and Louis XVI (1793)*. Utrecht University Faculty of Humanities Theses (Bachelor thesis), 6. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/240795>, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.

- İnternet:Oylama sürecinin detayları, “Brazil impeachment: Key questions”
<https://www.bbc.com/news/world-latin-america-36028117> adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Paraguay Anayasası (İngilizce):
https://www.constituteproject.org/constitution/Paraguay_2011?lang=en, adresinden 18 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Senato İçtüzüğü, <http://www.senado.gov.ar/reglamento>, adresinden 07 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Senato siyasi yargılama usul ve kurallarına ilişkin mevzuat (*Procedimiento Para El Juicio Político*) <http://www.senado.gov.ar/web/cecapi/reglamento/adicion.htm>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Siyasi Yargı Komisyonu İçtüzüğü
<http://www1.hcdn.gov.ar/dependencias/cjpolitico/reglamento.htm>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Siyasi Yargı Komisyonu,
<https://www.hcdn.gob.ar/comisiones/permanentes/cjpolitico/>, adresinden 10 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Soruşturma komiteleri için, <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/comissoes/comissoes-temporarias/parlamentar-de-inquerito>, adresinden 25 Mart 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Şirin, T. (31.01.2017). New Constitutional Amendment Proposal in Turkey: A Threat to Pluralistic Democracy!.<https://verfassungsblog.de/new-constitutional-amendment-proposal-in-turkey-a-threat-to-pluralistic-democracy/>, adresinden 01 Temmuz 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Tarricone, M. (19 Ekim 2018). *Qué es el juicio político y qué antecedentes hay?*.
<https://chequeado.com/el-explicador/que-es-el-juicio-politico-y-que-antecedentes-hay/>, adresinden 07 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet:Temsilciler Meclisi İçtüzüğü
<https://www.diputados.gov.ar/institucional/reglamento/index.html>, adresinden 08 Nisan 2019’da alınmıştır.
- İnternet: The Code of Federal Regulations-CFR. <https://www.law.cornell.edu/cfr/text>, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük: <http://sozluk.gov.tr/>, adresinden 28 Mart 2018’de alınmıştır.
- İnternet: United States Code, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>, adresinden 19 Şubat 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Venedik Komisyonu Görüşü. “On The Amendments To The Constitution Adopted By The Grand National Assembly On 21 January 2017 And To Be Submitted To A National Referendum On 16 April 2017”. Opinion No. 875/2017. *CDL(2017) 007*.
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2017\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2017)007-e), adresinden 01 Mayıs 2019’da alınmıştır.
- İnternet: Wertmiller, C., Chagas, M. A. and Carola M. (2016). “Juicio Político”. Universidad Nacional De La Pampa Facultad De Ciencias Económicas Y Jurídicas, 28-29,

- http://www.biblioteca.unlpam.edu.ar/rdata/tesis/e_werjui256.pdf, adresinden 15 Nisan 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<https://home.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/09/tr-fcpa.pdf>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<https://www.sec.gov/spotlight/foreign-corrupt-practices-act.shtml>, adresinden 25 Şubat 2019'da alınmıştır.
- İnternet:<https://www12.senado.leg.br/noticias/materias/2016/04/18/senado-recebe-processo-de-impeachment-da-presidente-dilma>, adresinden 27 Mart 2019'da alınmıştır.
- İslam, N. L. (1966). *Türkiye'de Gensoru ve Meclis Tahkikatı*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- İtişgen-Dülger, R. (2017). *Parlamentar Sistemde Devlet Başkanının Cezai Mesuliyeti*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İzgi, Ö. ve Gören, Z. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu (Cilt: 2)*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Kaboğlu, İ. Ö. (10 Aralık 2016). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi. *Ankara Barosu Dergisi*, 74(2016-4), 40-41.
- Kada, N. (February 2003). The Role of Investigative Committees in The Presidential Impeachment Processes in Brazil and Colombia. *Legislative Studies Quarterly*, 28(1), 29-54.
- Kanadoğlu, O. K. (2004). *Anayasa Mahkemesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Kanadoğlu, S. (25.07.2007). *Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu*, Cumhuriyet Gazetesi.
- Kapıcı, F. (1991). *Meclis Soruşturması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagöz, K. ve Birtek, F. (Haziran 2009). Parlamentar Sistemde Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğu ve Yargılanması. *İÜHFM Hatemi Armağanı*, 1754-1755.
- Kaşıkcı, O. (2012). *Osmanlı'da Devlet Başkanlığı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Kaya, K. (2012). 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Yüce Divan Yargılaması. *İstanbul Barosu Dergisi*, 86(6), 263.
- Kerse, A. (1973). *Türkiye'de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı*, İstanbul: Sümer Matbaası.
- Keskinsoy, Ö. (2012). *Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. (Birinci Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Kılıç, A. (2016). Siyasi Sorumluluk Kurumunun Hükümet Sistemleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8, 272.
- Kılıçoğlu, A.M. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. (On Beşinci Bası). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kubalı, H.N. (1965). *Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*. İstanbul: Ersa Matbaacılık.
- Kunter, N. ve Yenisey, F. (2002). *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku (Birinci Kitap)*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınları, 171.

- Kuzu, B. (1990). *1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Küçük, A. (2017). Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(85), 163-164.
- Küçüktaşdemir, Ö. (2015). Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Işığında Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Nevzat Torosluya Armağan, 2, 774.
- Larkins, C. M. (1998). *The Legacies of Hyper-Presidentialism: Executive-Judicial Relations, Constitutional Cultures, and The Future of Democratic Governance in Argentina and Peru*. Ph.D Thesis, University of Southern California.
- Luchterhandt, O. (2010). Die Amtsenthebung des Staatspräsidenten im Spannungsfeld von Rechtsstaats- und Demokratieprinzip. *Development of Public Law*, 1(165), 163-180.
- Lutz, E. L. and Reiger, C. (2009). *Prosecuting Heads of State*. New York: Cambridge University Press.
- Marsteintredet, L., Llanos, M. and Nolte, D. (2013). Paraguay and the Politics of Impeachment. *Journal of Democracy*, 24(4), 110-123.
- Miş, N. ve Duran, B. (2017). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. (On Dördüncü Baskı). SETA Kitapları.
- Mumcu, A., Üçok, C. ve Bozkurt, G. (2016). *Türk Hukuk Tarihi*. (On Sekizinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- O'Donell, A. G. (January 1994). Delegative Democracy. *Journal of Democracy*, 5(1), 55-69.
- Oğuzman, M. K. ve Öz, M. T. (2014). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I*. (On İkinci Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Okur, N. ve Atalay, A. (2006). Yüce Divan Yargılaması. *Anayasa Yargısı İncelemeleri-I*. (Ed.Turhan, M. Tülen, H.). Ankara: AYM Yayınları.
- Önder, S. (2004). *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Örs, B. (2006). Siyasi Temsil. *Journal of Political Sciences*, 35, 1-22.
- Örsten, S. (2005). *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özbudun, E. (1992). *1921 Anayasası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özbudun, E. (2011). *Türk Anayasa Hukuku*, On İkinci Baskı, Ankara: Yetkin Basımevi.
- Özbudun, E. (2012). *1924 Anayasası*. (Birinci Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 48.
- Özbudun, E. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. (On Sekizinci Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özçelik, A. S. (1982). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özek, Ç. (1967). *Siyasi İktidar ve Fonksiyonu Aleyhine Cürümler*. İstanbul: Cezaevi Matbaası.

- Özen, M. (2008). 1982 Anayasasına Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Terazi Hukuk Dergisi*, 17, 29.
- Özgenç, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (On Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgenç, İ. (2016). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (On Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgüç, L. E. (Nisan 2017). Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu ve Yargılanma Usulü. *Güncel Hukuk Dergisi*, 37.
- Özsoy-Boyunsuz, Ş. (2017). *Dünyada Başkanlık Sistemleri*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Pamir, A. (2004). Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak'ın Yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53(2), 65.
- Pérez-Liñán, A. (2007). *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin America*. (Birinci Baskı). Cambridge University Press, 136-137.
- Perlingeiro, R. (December 2016). Due Process in the Brazilian Presidential Impeachment *Florida Journal of International Law*, (28), 334, 331-48.
- Rattinger, A. (2018). The Impeachment Process of Brazil: A Comparative Look at Impeachment in Brazil and the United States. *University of Miami Inter-American Law Review*, 49(129), 130.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Yetkin Yayınları, 128.
- Saygılı, A. (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59 (1), 62-63.
- Seidman, G. I. (Winter 2004/2005). The Origins of Accountability: Everything I know about the Sovereigns' Immunity, I learned from King Henry III. *Saint Louis University Law Journal*, 49 (2), 5.
- Sevinç, M. (2017). *Türkiye'nin Anayasa İmtihanı*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sezer, A. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası & İlgili Mevzuat*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sezer, Y. (2010). *Meclis Soruşturması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 103.
- Sezginer, M. (2010). Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Shugart, M. S. and Carey, J. M. (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. (Birinci Baskı). Cambridge University Press.
- Simpson, A. (1916). *A Treatise on Federal Impeachments*. Law Association of Philadelphia, 60-62.
- Slusar, M. (1999). The Confusion Defined: Questions and Problems of Process in the Aftermath of the Clinton. *Case Western Reserve Law Review*, 49(4), 872-878.
- Soyaslan, D. (2005). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi.

- Söyler, Y. (2018). *Yeni Başkanlık Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Sunstein, C.R. (1998). Impeaching The President. *University of Pennsylvania Law Review*, 147(2), 283-285.
- Şahin, A. (1999). *Başbakanların ve Bakanların Görevleriyle İlgili Cezai Sorumlulukları*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Şahin, K. (2001a). *Cumhurbaşkanın Cezai Sorumluluğu*. Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan.
- Şahin, K. (2001b). *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Şen, E. ve Özdemir, B. (2012). Yüce Divan Yargılaması. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 190.
- Tanilli, S. (1982). *Devlet ve Demokrasi* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Tanör, B. (2009). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2001). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2018). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Taşkın, Ş. C. (2011). 1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 92, 393-396.
- TBMM Tutanak Dergisi, (10.06.1993). 19(36), 111, 281-282.
- Teziç, E. (1992). *Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan. İstanbul Barosu Yayını.
- Teziç, E. (2005). *Anayasa Hukuku*. (Onuncu Baskı). İstanbul. Beta Basım Yayım Dağıtım, 409.
- Teziç, E. (2015). *Anayasa Hukuku*. (On Dokuzuncu Bası). İstanbul: Beta Yayınevi.
- The Evolving Role of Brazil's Supreme Court (A Conversation with Justice José Antonio Dias Toffoli). (2016). *Rule of Law*, Brazil Institute Publication, 11.
- Toroslu, N. ve Toroslu, H. (2016). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. (Yirmi Birinci Baskı). Ankara:Savaş Yayınevi.
- Trıbe, H. L. (2000). *American Constitutional Law*. (Third Edition). New York: New York Foundation Press.
- Tunç, H. ve Yavuz, B. (Mart-Nisan 2009). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi. *TBB Dergisi*, 81, 13.
- Tunç, H., Bilir, F. ve Yavuz, B. (2015). *Türk Anayasa Hukuku*. (Altıncı Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, 218-219.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır: DÜHF Yayınları, 36-38.
- Tülen, H. (1999). *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*, Konya: Mimoza Yayınları.
- Türmen, R. (2016). Son Dönemeç: AKP'nin Başkanlığı. *Ankara Barosu Dergisi*, 74(4), 89.

- Üzülmez, İ. ve Koca, M. (2017). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Van Cranenburgh, O. (April, 2009). Restraining Executive Power in Africa: Horizontal Accountability in Africa's Hybrid Regimes. *South African Journal of International Affairs*, 16(1), 49-68.
- Vernon, M. C. (1961). Devlet Sistemleri. (Çev. Mümtaz Soysal). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yancı-Özalp, N. (Aralık 2017). Anayasa Değişikliklerinin Meşruiyeti Sorunu. *Güncel Hukuk Dergisi*, 20.
- Yanık, M. (2008). *Yüce Divan*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Yanık, M. (2013). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. (İkinci Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yayla, Y. (2001). *Milletvekili Dokunulmazlığı-Bakanların Sorumluluğu-Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu*. Bildiri III. Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, Yayın No:12, 497.
- YDK, E. 1964/1, K.1965/3, KT.17.06.1965.
- YDK, E. 1993/1, K. 1995/1, KT. 12.4.1995.
- YDK, E. 2001/232, K. 2001/89, KT. 23.5.2001
- YDK, E. 2004/2, K. 2006/3, KT. 23.06.2006
- YDK, E. 2004/3 K. 2007/1, KT. 27.07.2007.
- YDK, E. 2004/4, K. 2007/2, KT. 05.10.2007.
- Yıldız, A. (2019). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 13.
- Yokuş, S. (Temmuz-Ağustos 2018). “24 Haziran 2018 Seçimlerinden Sonra Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Parlamento”. *Güncel Hukuk Dergisi*, 172, 11.
- Yücel, B. (2016). Devlet Başkanı Sorumsuzluğunun Hükümet Sistemine Yansımaları ve Türkiye Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı, Özel Sayı (3), 123.
- Zengin, M. (1996). *1982 T.C. Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Vatana İhaneti*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÇIRAKCI, Aylin
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri : Emirdağ 09.09.1992
Medeni hali : Bekar
Telefon : 545 437 62 00
e-mail : aylincirakci@sdu.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ank.HBV Üniversitesi/ Kamu Hukuku ABD	Devam ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2014
Lise	Eskişehir Gülbahar Anadolu Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2017- devam ediyor	Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2016	Ankara Barosu	Avukat

Yabancı Dil

İngilizce

le.ahbv.edu.tr